

Vlaamsche Arbeid. Jaargang 3

bron

Vlaamsche Arbeid. Jaargang 3. Boek- en Steendrukkerij Jan Boucherij, Antwerpen 1907

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla011190701_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Zondag

In een achterwijk, een smalle straat, waarover nauwelijks eenige panden lucht en waar nooit de verblijvende zon in dringt. De huizen zijn grijs, en binnen sluimert eeuwig 'n deemstering, een halfnachtelijke dag, met dof, doodsch licht, als in een bestendige clair-obscur. Werkmanshuizen, kazernen veeleer, eng en geniepig, waarin drie of vier huisgezinnen, in vieze buurschap, als in open straat, voortwoekeren in kamers zwanger van koolzuur en mufte walming...

In de ellendig-grijze gevelrij, helderen op de uitstallingen van 'n bakker, twee kruieniers en 'n schoenwinkel...

En 't is Zondag vandaag, dag van vrijheid; de winkels sluiten.

Na den noen. Daar hooge, waar de hemel welft, is 't lapken lucht, de blauwe schort hemellaken, die boven de vuilroetige daken spant, heller en blauwer, vol zonnige tinteling, opener ook dan binst de vorige dagen van dit weemoedige najaar.

Baas Jef, de schoenmaker uit 'Het Gulden Schoentje', was na den middag, toen hij zijn uiltje had gevangen, de luiken buiten vóór zijne vitrien komen ophangen en had dan eventjes de lucht bekeken. Hij had dan in zijn eigen gedacht dat 't nu voor goed Zondag was, dat de winkel was toegegendeld en dat ze nu over 'n heelen halven dag van vrijzijn beschikten, waarop ze hun eigen meester waren en doen konden eens wat ze wilden.

Jef gevoelde zich bijzonder welgestemd, stil-gelaten en peizelijk gelukkig om die korte verpozing, om dien Zondag, die afstak, vrij, rustig en klaar op de eentonige reeks der dagen, wanneer hij zat gebukt op het leer, met els en hamer.

En omdat de zon zoo liefelijk scheen en 't weertje zoo zoel was, zoo wonder schoon voor dien laten najaarsdag, na die vele slechte dagen van enge, grijze lucht, kreeg Jef 't verlangen inééns, een drin-

gend verlangen van heimwee, nog een keer, misschien wel voor 't laatst dees jaar, de velden in te wandelen.

Sleffend, met zijn kort, zwartgerookt pijpken in den mond, kwam hij nu in de keuken.

- Wat dunkt er U zooal moeder - en hartelijk, zorgvol drukte hij op dien 'U' - van een wandelingsken op den buiten?.. 't Weerken is warm.

Moeder zat aan tafel, met naald en saai - bejaard, met rimpelig, deftig wezen in bruin-effen kleed - en stopte kousen.

Moeder vond altijd goed wat haren Jef behaagde en hare kinders gelukkig miek.

- Och, ja, moeder! wierpen het jongentje en het meisken ertusschen, en de grootere dochter ook zag op naar moeder, met verwachtende blik. Ze voelden zich soms zoo eng te huize, die kinderen, en die uitstap in het vrije land zou hun de gelukkige gelegenheid bieden, eens flink hunne vleugelen uit te slaan en een rijken oogst van frissche lucht in hunne longen op te vangen, in voorraad tot den langen winter, die voor de deure stond, en die hen zou kluisteren, heele maanden, achter de deuren, bij het vuur.

Glimlachend, zei Jef nog: - Toe, moeder! 't Zonneke zal onze ouwe knoken deugd doen.

En moeder stemde toe, gewillig. Ze trokken gevijven, naar boven, om hun Zondagspak - dat dezen morgen seffens na de mis, alweer was uitgeborsteld en in moeders bruinverboende kleerenkas geborgen - weer aan te trekken.

Stijf en deftig, stond aldra vader in zijn lange, grijze jas, genepen in den wit-rechten halskraag - waaraan hij niet gewoon was en die zijnen dikken, rooden nek beprangde - te pronken en te wandelen op en neer, beneden aan den trap.

De jongens trippelden van ongeduld om toch maar rap gewasschen en gekleed en op weg te zijn; ze liepen op en af de kamer, moeder in den weg. En 't vrouwken had hare handen zoo vol met den opschik van die beide bengels, dat haar zelf geen tijd overschoot bijna om zich te tooien, en 't zweet op haar wezen gloeide. In haar kamer, drentelde de dochter voor 't spiegelgeltjen heen en weer en pinde, coquet in haar eerste vrouw-woorden, met uitermate zorg, den

zwaren helm harer haren. Binstwijn stond daar onder, vader maar te sakkeren over 'die vrouwen die 'n halven dag voor hun toilet noodig hebben' en te hameren met zijnen stok op den vloer.

Daar kraakten de trappen: hij loosde een zucht van verlichting.

- Eindelijk..., mompelde hij, beteekenisvol. Maar moeder antwoordde niet, ze dreef nog altijd in het zweet, haar gezicht glimde van haast en van zeep en ze loerde, heel kwaad in schijn.

Ze zag er anders werkelijk nog heel frisch uit, zoo netjes opgeschikt, met het sobere zwarte Zondagkleed dat stijf langs hare leden neep, en waarboven lachend en tevreden, uit het witte kolleretje, haar gulle, ernstig-doorvoorde wezen, opdook. Vader was er heusch fier op, nevens haar te stappen.

Ze stoken de straat over. De twee kinders vooraan, elkaar de hand gevend, en vader en moeder met de groote dochter erachter, allen heel ordelijk en burgerlui-ig genepen in hunne feestdracht, met minzame buiging van hun hoofd of vluchtig handgewuif, de buren groetend die op 't plankier, ook een luchtje aan 't scheppen waren.

Eerst moesten ze eene heele rei straten door, in de drukbezielde volksbuurt. De mannen zaten voor hun deur, een pijpken te rooken en, de oogen gericht op het streepken luchtig blauw daarboven, tusschen de dicht-bijéén-geschoven gevels heen, te bespreken met rumoerige stem, hoe hunne duiven - hunne rooie, hunne blauw-geschelpte, hunne zwarte - gevlogen hadden dien dag of hoe de zaken draaiden. De vrouwen ook stonden in troppels, met den brei in de hand, te klappeien en familienieuws te maren. In het midden van den rijweg, speelden onderéén de kinderen. Hier en daar uit een openstaande venster, over de treurende bloempotten, tierlierde er lustig een lied - het laatste nieuwe straatdeuntje of 'n afgezaagde romance - met scherpe keel, door een verliefde maagd, uitgebrald.

Traagskens stappend, op hunne duizend gemakken, gerochten ze zoo aan de wallen. Uit de kazerne klonk klaroengeschal, een stalen reesel klanken, die schetterend op de wieken van den wind, de akkers werden ingezonden, naar de hoeven van daar ver. Vóór de poort, tegen de logge muren, zaten de dienstdoende soldaten te lollen en de meisjes die voorbijkwamen te belonken en na te roepen. Suf, mistroostig stapte daarneven, de schildwacht, met zijn geweer op zijn schouder, op en af.

De zon schoot vonken onder de poorte, waar 't donker was, en spon er eene guldene poeiering. Dof dreunden de stappen op de brug.

Daarbuiten, stond, groot en vurig, de laaiende zon het water te beschingen; duizenden gouden schubben dansten op en af, en wijde, vonkende rimpelingen doortrilden het regenboogige vlak Op de boorden van de vesten, met hunne beenen zwindelend over de groene barmen, en stijf-stil starend naar het dobberken dat zoetekens op het water te schommelen lag - een rood vlinderken op een lichtend, wazig-groen klaverveld - dutten eenige visschers, met het lijntje in hun hand, te turen in dof gesuf, naar het schitterende vlak van 't groenbeblaarde water.

Een dichte menigte wandelaars, in zondagstooi, kwam door de poort toegestroomd: eene kudde stadmenschen, de heele week opgesloten in winkels en bureelen of sjouwende onder zak en kist, die wilde dien laatsten mooien dag te bate nemen om te voldoen hun zucht naar het wijde, het lichte, het vrije...

Hier, aan de wallen, was het echter nog het land niet, het vrije, open, deinend land..., maar eene tusschenstreek waar stad en land elkaar begrensden, elkaar bevochten en onharmonieus ineenvloeiden tot eene arme, ziekelijke streek, ontschoond door schutsels en omheiningen, waar halfaangebouwde huizen met hutfels mortel en plaaster vòôr den gevel, en hoveniershoven en armemenschenkrochten, langs de rommelige paden strekten. Schutsels blekten op in de weiden en verkondigden den faam van 'Sunlight zeep' en 'Singernaaimachienen.'

Het gras stond schraal en mager, geelig van kleur, met dorre punten, wat verkwijnend hout kruijfte over den rand, en ten alle kante, lag de grond betrap met oester en mosselschelpen, vuil.

Eene verzengde woestenij, eene streek van verdorring en onvruchtbaarheid, waar 't uitschot der stedelingen wierd opgestapeld, en, door de walming van den rook en 't getrappel der werkslaven, verengd en verstikt in haren opbloei.

Kramen waren hier opgeslagen, ruw-los-neergetimmerd: eene kreupelige tafel onder een-op-stokken-gespannen zeiltje, waar bollen en koeken en najaarsvruchten de oogen der kleinen lokten, en uit een wafelkraam, verwoei verre over 't land, de stinkende smoutreuk van

't gebak. Daartusschen drilden twee oude menschkens - een ventje en een wijfke, cocoverkoopers - die op hunnen rug, een hooge blikken bus met kraantjes en glaasjes torschten en champagne carte-jaune voor den dorst der nederigen ventten.

Stilaan echter, werd het landschap zuiverder: de aarde deinde breeder en weider, in verre kleurige golving; het gras schoot weelderiger en groener. Ze stapten hink door nu, gelukkig door den rythmus hunner beenen en hunner borst; ze voelden lichtjes de grond rennen onder hunne voeten en verfrisschend, verbreedend de lucht stroomen in hunne longen, terwijl hunne oogen verlustigd, rondzwierven.

Zoo gerochten ze in 't vlakke veld, tusschen lange reepels zachtontplooide grasvlakten en perceelen bouwland, alreeds gereed voor de toekomstige dricht en zich openspreidend, in zware kleur en vette klonten, met breede, veie voren, naar den einder toe. De boomen stonden daarlangs als luchtige hoven, en iedere kruin was een wuivende vlam van bruin of gulden of zilverig kleurenlicht, ontstoken op de ruwe, zwarte keersen door den Herfst, die reeds begon door het land zijnen ronde, en overal, op alle boomen, de bonte wisselende vlammekeens der blaaren ontstak. Een lichte wind speelde in die heerlijkheid der zwevende tuinen - de zonne rankte erom de streeling van hare klaarten - en roerde in de groeze, op den grond.

En ze gingen. 't Deed hun deugd dit krachtige openzetten van hunne longen en den smaak van die geurige weidelucht in hunnen mond, en welbehagelijk tintelde hun lijf van 't rythmisch op en neere gaan hunner leden en van 't geblaas van 't windeken rond hunne hoogroode kaken. Ze lachte hen toe de hoogwelvende openlucht waar witwattige wolkjes ingesponnen dreven en vlokkig dobberend rezen; ontzaggelijk kringden de hemelen van effen doorzichtbaar blauw.

Voor de ouden, was die wandeling eene herrijzenis, ze voelden zich weer jong worden, daar te midden van dit heerlijk zonbeschenen kleurenland, en in hunne ziel, hoorden ze stijgen - onbewust, want simpele, snuggere burgerslui konden ze nooit in woorden vertolken hunne aandoening en hunne schoonheidsontroering - de wellust die hen, armborstige schepsels uit de sloppen, in die grootsche oneindigheid omvatte.

Langs den weg, stonden reeds eenige villas, met vastgegrendelde deuren en toegesloten blindes, en in de parken ervóór bloeiden verlaten de laatste najaarsbloemen - de witte en blauwe en geele verbenas, de bingelende fuchsias en wilde dahliassen, de scherpe gladiolen en de bleeke rozen - maar in de andere hoven, waar de bewoners nog niet waren gevlucht, wiegden, in rietenstoelen, de liefelijke vrouwen, kwelend met smachtende oogen, naast de heeren die luierig, kalmer en minder nerveus aangedaan door de laatste zwangerheid van den zomer, rond hun hoofd de blauwige wolkjes hunner cigaren bliezen.

Over die weelde, zeilde hoog met laaiende wappers, de zon, naar den einder toe. Dat het herfst was, zag men aan het licht, want reeds bewazigde zich in het westen, de hemel...

Ze werden reizkens moe en slefferden loomer verder. Maar een weinig dieper de baan op, aan den rand juist van den steenweg, tusschen den waaier der vergulde boomen, dook op eene buitenherberg, met grijs-mossige muren en groene vensterluiken; vorenaan waren tafels opgetimmerd - een ruw berd van planken op een ontschorste boom - en speeltuigen gerecht, een heel pleintje vol met touters en wippen, 'n paardenmolen en allerlei turntoestellen. Linden wierpen hunne wazige schaduw over stoelen en tafels.

De jongens vergaten hunne vermoeidheid en hunnen honger, om te bestormen de touters. Profijtelijk slurpten binstdien de ouders hun glas bier uit en peuzelden op de snee goor brood, waarop wit en vettig de kaas gestreken lag.

Ze bleven hier een uurken rusten. Maar toenemend zeeg de avond, een herfstavond, met heel zijne kleurenmacht van wisselende verwen die zacht ineenvloeden - blauw, azuur, purper, oranje en de groote scharlakene schijf der zon daar midden-in - aan de smorige kimme.

De blaren waren reeds verbleekt, gekleurd door stervenstint en met 't avondwindje dat opkwam en zijn weemoedig deuntje door de takken schuifelde, dansten reeds eenige blaren mee, neer naar de aarde. In de takken op die geele en rosse tonen, smeed de zinkende zon hare schitterverwen en schepte in het ruig getakt, eene betoovering.

Ze gingen...

De ouden stapten nevensen, arm aan arm, hunne ziel overzwommen door een weemoed die ze - simpele menschen - niet bepalen of ontleden konden, maar die ze voelden, luw en onbestemd, hun hart beprangen en hunnen geest verinnigen. Boven hnn hoofd, zoefden de blaadjes, en 't dacht hen dat ze lispelden over hen en vertelden van vroeger, van hun verleden, toen ze ook jong waren - veel, veel jaren her - en langs deze wegen stoeiden als verliefden, levenslustig gelijk die kinderen, die daar vóór hunne voeten joelden,... hunne kinderen. De gelukkige tijd, toen Jeugd, als een blijde vogel in hun herte zong den eersten zang der Lente en der Liefde!...

Hunne stappen ruichten door 't tapijt der dorre blaaren, eenig geritsel in de stilte, die zweefde over 't avondland, over 't herftland, hier...

Maar hunne jeugd was heen, vervlogen, als vluchtige reuk, een vuurken dat was opgelaaid en weer verdoofd alras, en ook voor hen stond de Herfst te wachten, klopte de avond aan de deur, vol weemoed, vol stille vreeze. Ze wierden het gewaar aan hunne leden die stram en vuns werden, aan hunnen geest die verslapte en vergat, aan heel die langzame, bijtende instorting hunner krachten en den sluimer hunner hartstochten. 't Leven werd een eentonig, effen trakelgedoe, dat geen verrassing meer besloot voor hun weten.

Eenige blaren dwarrelden neer, en streepten de glorie van den avond.

Zij ook gingen den Winter toe, den Avond toe. Ze hadden eigenlijk weinig genoten van het leven, ze overzagen het, in zijn geheel, dat armzalig, peuterig bestaan: 's morgens: vroeg opstaan, eten, werken, huis beredderen, langs de straten sjoeren, leer behameren, zolen verlappen, angst verdragen, ziekte lijden, nog werken, nog eten en nog slapen, om krachten te herwinnen voor den nieuwen zelfden strijd van morgen... Nu was hun leven bijna ten einde, ze gevoelden eene zekere onvoldaanheid, eene leemte. Eten, werken, slapen,... sterven... Was dat al? Morgen zouden de dingen alweer gaan hunnen gewonen gang: die tocht van vandaag was maar eene verpozing, een blijde, lichtende speeldag in 't vooze, laag- voort-schrompelende van hun leven...

De velden gingen slaap onder duisterende hemelkap, waarin de keerskens der engeltjes - zòò spraken de kinderen van de sterren - vonkten en flikkerden. Een kouwelijk windeken beroerde het geblaart.

Maar de jongens, die schetterden vòòr de voeten der twee oudjes, en liepen door de dreven elkander na, luidruchtig, schendend de heerlijke stilte van dien avonddienst in den wijden tempel, en storend gepeinzen en mijmeringen.

Dat was de toekomst, die rijpte, de botten die zouden schieten in den Mei, die ook den last van dit bestaan zouden torschen, overnemen het ouderlijke juk en gaan hunnen gang, leven hun leven, in vreugde en smart, het leven met de weinige blijde dagen naast den drom der smartvolle uren, maar het leven toch, het borrelende leven, dat moest worden geuit en voortgezet, dat sloeg en botste immer, over alle ongelukken en miseries heen, herscheppend, herkwikkend, hernieuwend, het leven, het eeuwige Leven.

Bedroefd een weinig en tevens gestild en meer vredig, gelaten zagen de man en de vrouw hunnen jongen en hunne meiskens na, lijk die daar huppelden, onbezorgd en losgelaten, zingend, zonder kommer voor komende dagen, in kinderlijken eenvoud. En mijmerend beenden ze verder.

Ze waren schoorvoetend, zonder haast, genaderd de poorten van de stad, tusschen de barreelen van de vesten.

Nog eens draaiden ze zich om, de ouden, om hunne oogen te vervullen met den gloor van stervende zon en vallende blaren. Dan gingen ze de poorten in.

In alle winkels, was het gas opgestoken; de klaarte sloeg hen in de oogen. De stad straalde en 't volk stroomde door die rivieren van geelig licht. Avondklokken bimbamden in de lucht.

De Zondag was ten einde...

André de Ridder

De eeuwige kracht

Soms golft de lijdenszee zwaar over 't droeve hart,
en ligt het smachtend in het heimlijk-bange zwart
van ongesproken smart en klemmend wee gezonken.

Dan weegt het leven log op 't moegebogen hoofd;
want alles, wat ik eens als 't ware heb geloofd,
is dan verbleekt en vaal in nevelgrauw verblonken.

Dan is de tijd zoo traag, zoo tartend; iedre stond
dringt dan al dieper 't mes in wijdgereten woud,
en rasser hoor ik 't bloed op steenige aarde druipen.

Maar wendend naar de plaats waar ik U stervend weet,
op Golgotha, aan 't kruis, verzacht het scherpe leed,
en zie 'k een zoete glans door grove wolken sluipen.

Mijn arme, lieve Heer. Ik kom dan bij U staan,
en voel de wreede pijn in 't folteren vergaan
dat ijzig koud en heet als vuur stuipt door uw leden.

En nóg ie ik uw hoofd gelaten nijgen, 'k zie
in blauw omrande ooge' een moederteerheid, die
op bleeke lippen beeft in haperende beden.

Mijn arme, lieve Heer. Ge leedt uit liefde, en nu
is 't nóg uw liefde die me troostend trekt naar U,
naar U, de ééngte baak in holle zee der tijden.

O liefde, hemelkracht die God en mensch vereent,
hoe goed verzoet ge 't zerp der tranen, stil geweend
aan Jezus' bloedge borst, waarop zoovelen schreiden.

Constant Eeckels

Verzen

Ik heb het zwaar verdroefd gelaat
 van mijnen verren zieken vriend aanschouwd
 wijd in mij zelf, dat ik werd benauwd
 om zulken staat;

lagen de tranen niet op zijn gezicht gespreid
 als natte peerlen en zijn kummrende oogen mat
 van bittere zorgzaamheid, zijn lippen nat
 en lauw beschreid?

was in zijn oogen niet weer peersch en heet
 de loome koorts als lang geborgen vier?
 God, daarom waren ze mij liever en veel dier-
 der dan mijn leed....

was toch zijn goed gelaat beschreid en bleek
 - ach mijn herinnering is als besmoord -
 zijn lippen waren zwijgzaam rood en woord -
 eloos van streek;

zoo kwam hij uit een donkren diepen tijd
 waar alle geest moet koel en kleumig zijn
 en al 't bepeizen weedom; tijd was pijn
 van schrei en strijd....

'Laas, nu weer de avend zachtzaam donkerblauwd
 en al de sterren pimplen rond de strakke maan,
 zie ik de zware pijn op zijn jong aanzicht staan
 en alles koud....

Karel van den Oever

Verzen

Langs 't lief-lachend gezicht,
 veel lokken, blond-licht,
 als een zon-aureool,
 waar al 't glansen in school,
 van een rustdag helder en stil...

O 't teêr-tintig geril
 van die haren, zoo zij zacht,
 waar in klarende mei-pracht,
 goud-schitterend tot mij licht,
 een zonnige golving van licht!...

O om dit zoetzinnig gezicht,
 een têt-fijne goudmist,
 'lijk ik wel in 't woud wist
 bij herfstzonedag....
 o lokken, hel als een kinderen-lach!

O licht-lokken zacht-wevend
 om heur hoofdje, een goud-kroon,
 waar de kleerte tril-bevend
 in spitst, als een goud-doom!
 O licht-haren klaar als een dichterendroom!

Gust. van Roosbroeck

Stemmingsbeeld.

Nu de vaart zoo blauwig ligt te slapen, weerspiegelend de blinkende hemel en de hooge berkenlaan bezijden, lokt de groene dijk tot poozen aan, want zoo warmde 't zonnetje nog niet en zoo wonnig lag zijn breede schijn nooit nog over de grijze landerijen, als thans bij 't dalen van de eerste lentegoedheid.

Moeder-schaap is gebonden aan een paaltje en vreet met gulzige tong het sappige malsche gras. Ze hebben, och arm! haar mollig pakje weggeschoren en ze heeft nu minder krullen als de twee drollige lammetjes die aan heur zijde staan, - heur eigen afgeworpen lammekens. Maar ze vreet de lekkere grastopjes, en de kwabberende uier, die haar tegen de achterbillekens kletst, groeit en zwelt sappig.

Haar kindertjes vleien zich in 't gras nêer, de pootjes ordelijk onder 't lijfke gevouwen, nu ze hun jollige levenszothed hebben uitgedanst op dikke lutterende staanders, slaande met het stompe staartje.

Dat eene was een aardig ding! Als voorzeker zijn koddig muileken zeer deed van 't vreten de geurige, fijne grassprietjes, dan wou het zich bedrinken aan den vollen uier van de bezadigde moe die haar lammekens bij poozen gasloeg en ze met een kort geblaas in bedwang hield. Nu scheen ze slecht gemutst om de aardigheid van dat eene lammetje en met liefderijke ernst scheen ze te zeggen: 'Wachten, kind, 't en is nog uw tijd niet!' Maar 't kleintje scheen daar niet mête gediend en 't wou maar absoluut aan 't lekkere maal. Toen scheen moeder boos en ze stiet het af.

't Ander, lammetje lichtte even den dikken kop met de kris-

kras staande ooren, het rok luitjes zijne pooten en scheen met zijn scheeve oogen wijs te glimlachen om de gril van zijn broer die dan toch ten slotte zijn wil kreeg. Zijn dikke lipjes plooiden gretig om het rozige tepeltje, terwijl moeder-schaap liefderijk het kroezelhaar van haar kind in orde streek met haar muil.

'k Lag zoo op den dijk, zoet in 't gras, en 'k voelde me zoo teer, zoo welig-wit in mijn gemoed dat ik alles liefde dat in en óm me leefde.

Maar toen zijn die hartelooze kinders gekomen. Op een stok hielden ze een groote pad geprikt zoo dat de bloedende ingewanden naar buiten hingen. Daarheen kwamen de zoete lammetjes stil aangehupt en loensch wierpen de schelmen de vieselijke pad voor hun muiltje. Ze beroerden ze even met den poot en sprongen dan weer tot bij moeder-schaap die waarschuwend te blaten stond.

Mijn broze stemming was gebroken als teer porcelein.

Herman Baccaert

**Prudens van Duyse en de Vlaamsche Traditie naar aanleiding der
‘Gedichten van Prudens van Duyze’ verzameld en ingeleid door V.
de Meyere, 2 dln.**

Wie doodde er den haan?
‘Ik’ zegt de sperwer,
ben de verderver,
Ik doodde den haan...
(Kinderliedeken door Pr. v. Duyse).

Aan wie de eerbiedwaardige vracht dichtbundels - een ruim 25 meen ik - van dezen reeds ver uit het vlaamsch geheugen verwijderde, zeer groote lyrieker moeilijk naast andere jong-vlaamsche boeken kon bezitten, bewees V. de Meyere, door deze goede, enkel wat te overvloedig opgetaste keur poezie, een wezentlijk niet te schatten dienst; onze nieuwere inzichten op het leven waren immers zeer ontwend aan de rijke schoonheid van dit ondankbaar en misdadig vergeten werk en wie nog over eenige jaren in ernst meende over de breede lyriek van den ‘ouwen rederijker’ Prudens van Duyse een woord in de jonge lettercamaraderie te wagen moest uit den noodwendigen aard der Nieuwe Gids en Jeune Belgique gestemde gemoederen eenvoudig zwijgen, op historisch veto...

Tot daar ineens Prosper van Langendonck in de ‘Nieuwe Dichten Kunsthalle’ en later met meer besliste synthesis in ‘Van Nu en Straks’ over Van Duyse sprak en al de noodige, klare woorden vond in het tegendeel van Willem Kloos' ruwe anathemen van dien tijd.

Nu is het ons heel aangenaam hoe naar de krachtige bewondering en het belezen vooruitzicht van Pr. van Langendonck, de oud Van Nu en Strakser V. de Meyere een belangrijk deel bijdroeg tot de langzame in eere herstelling van den reeds ver

vergeten dichter Prudens van Duyse en met talentvolle wijsheid meehielp in het 'oeuvre réparatrice'.

Wij durven bekennen dat het onbedachtzaam vergeten van een zoo veelzijdige dichtkundige arbeid als deze er een van belang is, ons dweers in de maag zit, maar de soort der historisch-literaire feiten die hiertoe invloedrijk aanleiding waren - en voor 't meerendeel buiten ons eigen vlaamsch inzicht voorvielen - zijn eene redelijke verschooning; en misschien zal hierom de dikke schuld zwaarder en misdadiger wegen op het hart van enkelen die ons onmiddellijk in de nederlandsche literatuur voorafgingen.

Door hunne gediensstige handen immers is dit goede, brave kind dat we nu de 'oude vlaamsche traditie' heeten onbedachtzaam gewurgd en toen iedereen zelfstandiglijk meende met grooten ernst aan de vlaamsche vernieuwing mee te labeuren viel er doorgaans eene zware schaduw van hen uit over het oudere veld van 50 jaar vlaamsche letterproductie, onwillekeuriglijk.

Om het juister te zeggen: toen een der soorten van het individualisme-stelsel onder Kloos' Nieuwe Gids banniertje door het letterkundig Holland stapte en deze de dogmatische formule onveranderlijk aldus omschreef 'de kunst moet de allerindividueelste expressie zijn van de allerindividueelste emotie' gebeurde het heel natuurlijk dat de weergalm dezer strijdleus gretig opgevangen werd door eenige vlaamsche luistervinken van het jongste slach. Toen de 'Jeune Belgique' - het 'petit bataillon sacré' - van Max Waller, hier de brandlucht der versche toorts 'l'art pour l'art' onrustig deed in 't ronde rieken, staken diezelfde begerig en wellustig de koppen bijeen naar dien kant en vonden den reuk voortreffelijk. Daarom kwam 'Jong Vlaanderen' in 1889 en 'Van Nu en Straks' in 1893.

Die plooiden zonder weten en onrechtstreeks het goudgestikte baarkleed over de oudere - soms verkeerdelijk aangekleede - traditie en een nieuw Tractaat van Munster kon niet zoo verderfelijk geweest zijn voor de geestelijke eenheid en opgang van den vlaamschen letterbloei.

Men verwijderde zich allengerhand - meer daadwerkelijk dan theoretisch nochtans - van den traditiegeest der vorige letterkundige geslachten en verbrak onbewust den schakel der betrekkingen met de vijftig voorafgaande jaren vlaamsche literatuur.

Hoewel onderling eerbiedig betuigd werd - door Prosper van Langendonck vooral - van de soms groote uitstekendheid en apaarte voortreffelijkheid der oudere vlaamsche letterkunde, hoe men het ook eerlijk en goed voor had ten opzichte der vroegere schrijvers, het algemeen-geestelijk wezen van het tijdschrift Van Nu en Straks ging stroom op in het vaarsop van Waller's en Kloos' fel bemande schuitjes en was bepaaldelijk *antitraditionneel*; tegen de 'oude traditie', zoo we door 'traditie' - waarin ik nu meen den toekomstigen en meest juisten vorm onzer letterkunde vooraf te onderscheiden - durven verstaan die veelvuldige weerblikkering van de vlaamsche ziel van ons volk in den spiegel der nederlandsche letterkunde, zooals dit ruim eene halve eeuw ter goeder trouw beproefd werd door eene heele schaar vlaamsche schrijvers.

Het individueeler en meer bijzonder-persoonlijk optreden der Van Nu en Straksgroep - meer door een zuiver ikheidsdan een nationaliteitsgevoel voorgeleid - vermenigvoudde de ivoren torens onder hen en verdiepte hunne geestelijke vereenzaming te midden van het onaandachtig volk; de duchtige klap om de ooren door 'La Jeune Belgique' en 'De Nieuwe Gids' zoo vrijhands hen toegediend, deed hen duizelen en het kostelijke draadje der vlaamsche traditie uit hunne apostolische handen vallen.

Het onpersoonlijke vlaamsche nationaliteitsgevoel - objectief ten grondslag der oude traditie - werd bewusteloos omgezet tot de persoonlijk-individueele cultus van ieders verscheiden subjectieve wezensbijzonderheid en apaarte zielsgeaardheid; enkelen, op hun eentje hielden nog eene min of meer vervormde voeling met het traditioneel-nationaal grondvlak van het oude geestelijk wezen van ons volk - Vermeylen onder anderen - maar in algemeen-gerichte groep en als algemeene vaart der gedachten

was het wegeltje der Van Nu en Straks mannen eene noodlottige onvermoede verwijdering der collectieve volksziel.

Moeielijk en ongepast is het nu ook bij elk hunner specifiek na te gaan in hoeverre er vlaamsche potjes gebroken wierden; maar loffelijk dient gezegd hoe Hugo Verriest, Stijn Streuvels, Cyriel Buysse hun geestelijk werk het dichtst bij de overleveringen hielden, wat mij niet belet het willekeurig fatalisme-element in Streuvels eerste schrijfperiode - dus in Van Nu en Straks - en de sociaalanarchieke grondvorm der vijf jaargangen van het tijdschrift zelve, als antitraditioneel te beschouwen; en om diens wille en die reden dient dan ook de traditie onzer katholiciteit hersteld.

Nu is het een gelukkig gedacht der mannen van het tijdschrift 'Vlaanderen' den verbroken draad der vlaamsche traditie te trachten terug saam te knopen en om die reageerende poging tot herstel mag wel veel door de vingeren gekeken.

Het overheerschende feit dat hier enkel diende nagegaan was in waarheid toch eene verklaring te zoeken voor die verre verwijdering van Prudens van Duyse's dichtwerk uit onzen hedendaagschen horizon en het vermoeden ligt stellig voor der hand dat de dikke fout voorkomt in het onbewust wegbreken der vlaamsche traditie, eensdeels op rechtstreeks inwerkende wijze door Max Waller's 'La Jeune Belgique' en Willem Kloos' 'De Nieuwe Gids', in onrechtstreeksche reflectieve manier door de 'Jong Vlaanderen' en 'Van Nu en Straks' groep zelve.

En daarom kwam ik nu op eenen schoonen dag dien oud gedaagde Prudens van Duyse - mij gewilliglijk door den bloemlezer V. de Meyere voorgesteld - eens zelve persoonlijk te ontmoeten en hield hem een oogenblikke gemoedelijk bij een der stoffen knopkens van zijn deftige paanderjas tegen; we spraken hertelijk onder malkaam met kleurige bedoelingen, wel niet zoo historisch-vast en ontleedkundig redelijk als in een welverdeeld kritisch betoog, maar de gewone poetische straattaal omvatte niettemin de bittere kern der vermoede waarheid.

Ik meen dat we alzo ongeveer tot malkander spraken:

- 'Maar, Prudens van Duyse, waar zijt ge toch zoo lang gebleven, man?'

- 'Ja, ja, jongen, dat is een heele kwestie, ziet ge, daár die nieuwe gasten. Van uit hun heldergroen weilandje zagen ze me wel op mijn eentje door Vlaanderen kuieren en nu en dan kwam er zelfs iemand mij een vriendelijk polleken geven omdat er een Hollander mij vierkantig uitlachte, maar dan weer ging men luidbabbelend onderling op eerbiedigen afstand, met een achtenswaardig hoofdknikje mij voorbij...'

- 'Hoe, Prudens van Duyse, ge waart toch wel eens te eten verzocht bij de jonge vrienden?'

- 'Nu ja, natuurlijk, als over ons de historie moest gemaakt worden, maar even vòòr het souper kon ik gerust weer de straat in wandelen en dan zag ik ook hoe de ramen van hun onder-onsjes buitenkwartier rozig verlicht waren door deⁿ nieuwen gloed van versche vlaamsche waskeersen; ik hoorde ze zelfs onder malkaar gewichtig klappen, maar niemand op de straat - ik zelf niet - kon altijd hunne woorden verstaan. De eene sprak ook luider dan de andere'.

En wie is er hier onder de Vlaamsche Arbeid lezers die over de waarschijnlijkheid van dees geschiedkundig vermoeden niet eens dieper en verder wil nadenken?

Karel van den Oever

N.B. - Daar even komt mij de Septemberkroniek van Willem Kloos voor de oogen; het is naar mijn gedacht verkeerdelijk het zwaartepunt van meeningverschil op eene ten deele onjuiste bepaling van het woord 'traditie' te houden; het gelijk-hebben kon nu immers maar doorgevoerd worden naar de beteekenis die men aan het woordeken 'traditie' wil toekennen. De van een vlaamsch standpunt uit bedoelde traditie - en zoo is het bij V. de Meyere toch bedoeld, hoewel wat te slordig verwoord, naar de historie te bloedarm en te zwak, wat te gemeenplaatsig en zonder specifieke onderscheidingen - is wel alleen de *nationale stamzinnigheid, de geestelijke geaardheid, de kleurige eigenheid van het volk*, en niet - zoo de toch ook verdedigbare bedoeling van W. Kloos - de *vormtraditie* der nederlandsche kunst. die we de 'Vondeliaansche' kunnen heeten, verbroken door de oratorische rijmkunst van Van Haren, Bilderdijk en Firma. *Naar den vorm* is er dus wel eene zekere soort traditie hersteld, doch niet naar den *nationalen nederlandschen geest* nochtans, omdat de vernieuwende beweging van, 80 en hier in, 90 te individueele prenten van heur zelve kleurde en aldus willekeurig het leven van het nederlandsche volk - waarmee Vondels kunst zelve zoo eenslachtig met saamging - voorbij keek.

Sully Prudhomme

Den onlangs gestorven dichter Sully Prudhomme erkent Frankrijk als een der grootste dichters der XIXe eeuw. Dit is ten minste het gedacht van een groot aantal critici en ook van de openbare meening zoo het schijnt, indien men geloof moet hechten aan de tuitende lofartikelen door alle tijdschriften en dagbladen aan den gestorvene gewijd. Welke waarde dergelijke meeningen hebben heeft, bijzonder in de laatste jaren, ons de ondervinding geleerd, wanneer de tijd zich gelastte ons langzamerhand langs een omweg van schijnbaar logisch-verbonden maar in waarheid totaal-uiteenlopende individueele studies te leiden tot eene gansch tegenovergestelde en niet minder onzekere waardeering als die welke den schrijver vanwege onmiddellijke tijdgenooten te beurt viel. Een oogslag in de werken eeniger oudere fransche critici is desaangaande zeer leerrijk. Wij hebben dus het recht de hedendaagsche meening over den overleden franschen dichter niet dan met een zeker wantrouwen te aanvaarden.

Ik geloof dat men eene grove dwaling begaat wanneer men Sully Prudhomme *enkel* als dichter beschouwt. Die eenzijdige beschouwing is noodzakelijk om tot het juiste begrip en de juiste waardeering te geraken enkel in dit geval: als men te doen heeft met eene gansche zuivere dichtersnatuur. En dit is met Sully Prudhomme niet het geval. Want het wezen van dien dichter is veel ingewikkelder als dat van grootere poëten en de manifestaties van zijn onloochenbaar talent liggen dikwijls zoo verdoken tusschen allerhande ‘letterkundige’ hoedanigheden en zijn zoodanig onderhevig aan allerlei invloeden dat men slechts met veel moeite vaststellen kan waar de eigenlijke dichter aan het woord is of

de 'literator.' Het is de verbazende knapheid van dien man die velen op het dwaalspoor brengt. Daar de kunst van Sully Prudhomme grootendeels eene verstandelijke is, zijn wij genoodzaakt, om tot een dieper en klaarder inzicht te komen van zijn werk, eene ontleding te maken van den geestestoestand van den dichter. Dan zullen wij met meer zekerheid zijn zieltoestand kunnen bepalen en ontleden.

Wanneer Sully Prudhomme in 1865 en '66 de letterkundige wereld binnentrad met zijn verzenbundels *Stances et poèmes* en *Les Epreuves*, had er een twaalfal jaren vroeger eene zeer gewichtige gebeurtenis plaats gegrepen - gewichtig met het oog op de heerschende philosophische denkbeelden van dien tijd - waarvan de gevolgen zich krachtdadig deden gevoelen toen Sully Prudhomme aan het woord kwam. Er waren namentlijk een aantal werken verschenen van een man die nieuwe denkbeelden predikte over wetenschap en wijsbegeerte. Die man was Auguste Comte. Zijne wijsgeerige gedachten had hij uiteengezet in zijn *Cours de philosophie positive*, *Catéchisme positiviste* en andere werken. De theoriën van Auguste Comte kan men samenvatten in deze regels: de feiten zijn de eenige verschijnselen die door de ondervinding kunnen worden bestatigd en de eenig-mogelijke ondervinding is die der zinnen; alle psychologie is onmogelijk en de physiologie is de eenige kennis van den mensch. Het was de godsdienst van het positivisme. Gemakkelijk is het te verstaan dat die nieuwe theorieën met geestdrift werden begroet, niet zoozeer om hunne innerlijke waarde, maar vooral, dunkt me, om deze reden: Na de verbeeldings-overdaad van het romantisme dat langzamerhand verwaterde in flauwe en kleurlooze droomelarij, vond de geest geen voldoening meer in de ijdele woordpralerij en het bombastisch idealisme, en vroeg men niet beter dan zich, met de wanhoop van den drenkeling, vast te klampen aan de schoonheid der werkelijkheid. De reactie was overweldigend.

Welk ging nu de houding zijn van den jongen Sully Prudhomme tegenover de heerschende begrippen? Het kon niet anders of zijn geest voorbereid door eene strenge studie der exacte weten-

schappen moest met geestdrift de nieuwe theorieën aankleven Dit was natuurlijk het geval. Maar Sully Prudhomme was dichter. Hoe ging hij zijn ziel plooiën volgens de filosofische overtuiging van zijn geest? Dit is het groot problema van de kunst van Sully Prudhomme en enkel wanneer men dat oplost, is men bij machte de juiste waarde van zijn dichtertalent te schatten. Onze dichter stond onmiddellijk voor groote moeilijkheden. Hij was overtuigd positivist en wel een der vurigste strijders van den groep kunstenaars die toen droomden aan hun land eene positieve kunst te schenken. Maar ik zegde het reeds: Sully Prudhomme was dichter. Zijne wijsbegeerte moest noodzakelijker wijze in konflikt komen met zijne dichtersziel... Hij leed aan onbegrepen liefde en zijne ziel dwong hem zijn leed te klagen in verzen. Maar dan kwam de moeilijkheid; die klacht moest positief blijven, gebood zijn geest. Helaas! hij gehoorzaamde aan zijne rotsvaste overtuiging. En zoo zien wij het eigenaardig verschijnsel van den dichter die zijne droefheid met nauwgezetheid ontleedt, wetenschappelijk tracht te doorgronden: hij is de strenge psycholoog van zijn eigen leed. Hij dissekeert zijn hart, in plaats van in breeden gulp eruit te laten vloeien de smart die het in zich droeg, beschrijft hij ze met de strengste metrische nauwgezetheid.

Daardoor juist verkrijgt zijn werk eene liefelijke, verleidende, schijnbaar teedere schoonheid. Dit trof natuurlijk de gevoelige zielen die wel meevoelen kunnen met den dichter waar deze hen als een gids aanduidt wat ze moeten voelen en waar hij smart ontleedt die ze onmachtig zijn zelf te bepalen, maar die niet weten dat de echte, de groote poezie als schoonste sieraad een mysterieuze sluier draagt die alleen degene kunnen oplichten die in haar dieper wezen doordrongen. Edoch de poezie is niet de dienaar der wetenschap; zij heeft het mysterie lief en de wetenschap wil heldere, volle klaarte; de eene wil voelen, de andere weten. Die twee zaken die hem even lief waren heeft Sully Prudhomme willen paren, en aan die ijdele poging heeft hij het schoonste, het beste en het edelste van zijn talent verloren.

Door dit wetenschappelijk-willen-zijn wordt zijne kunst on-

volledig. Men voelt dat hij steeds, ook in de schoonste verzen van *Les vaines tendresses*, eene andere bezorgdheid heeft dan den schat van zijn dichterhart te laten wegvloeien. Men voelt dat hij zijne gevoelens rangschikt, indeelt, met veel kieschheid zorgend dat dit of dit deel bijzonder de aandacht trekke. Niet zòò doet een groot, oprecht dichter. Daarom geven ons de verzen van Prudhomme, hoe volmaakter op zichzelf als die van Verlaine bijvoorbeeld, niet de ontroering die wij van elken dichter verwachten. Een Verlaine weet eigenlijk niet goed wat hij gevoelt en hij tracht zijn vaag gevoel van droefheid of vreugde uit te drukken in vreemde beelden, met naief vreemde woorden die treffen: hij zingt onbewust. Een Sully Prudhomme daarentegen weet heel goed wat hij gevoelt, hij ziet heel klaar in zijn ziel, maar als het er op aankomt om dit gevoel juist uit te drukken, faalt hij: hij tast rond, zoekt methodisch naar beelden en woorden die niet enkel zijn gevoel moeten weergeven maar moeten aanduiden hoe hij tot zulk een gevoel gekomen is. Hij doceert altijd, verbaast wel eens, hij ontroert zelden.

Volgend sonnet geeft een vrij volledig gedacht van zijne ‘manier.’ Alhoewel nog onuitgegeven - het verscheen in een fransch dagblad, weinige dagen na zijne dood - is het een der besten uit de schoone periode van *Les vaines tendresses*:

Piété tardive

Il fallait être bonne au temps où je souffrais,
Quand j'étais plus crédule et que j'avais des larmes,
Lorsque j'obéissais comme un vaincu sans armes,
Lié si follement par des serments si vrais!

Madame, en ce temps-là, c'était vous que j'aimais,
J'ignorais le mensonge hallucinant des charmes.
Vous avez ébranlé mon coeur de tant d'alarmes
Que j'aurais le bonheur sans y croire jamais.

Un abîme éternel, infini, nous sépare,
 Ah! le baume tardif de vos lèvres s'égare:
 Plus rien n'y peut fleurir qui n'ait un goût de fiel.

Adieu, laissez mon coeur dans sa tombe profonde,
 Mais ne le plaignez pas, car, s'il est mort au monde,
 Il a fait son suaire avec un pan du ciel.

Het is bijna volmaakt van vorm. Maar geeft het wel de impressie van des dichters natuurlijk gevoel? Men heeft dikwijls het gevoel alsof er in de versen van Prudhomme iets gemaakt is, het gevoel alsof sommige sonnetten enkel gemaakt werden ter inlijsting van het eindvers. Dit alles belet niet dat Sully Prudhomme prachtige verzen heeft geschreven bijzonder in *Les vaines tendresses*. Waar hij door geene wetenschappelijke theorieën zijn hart laat leiden, waar hij niet gehallucineerd is door het schijn-schoone van verzen als het bekende:

Horreur! Il a heurté six planches à la fois!

Maar waar hij de onvoldaanbaarheid van zijn hart klaagt en de leegte van zijn ziel kan hij diep ontroeren, zooals in verzen als deze:

Lâche, ne sens-tu pas la surhumaine envie,
 Pour sauver du néant ta personne et ta vie,
 D'arracher de toi-même un éternel lambeau?
 Je suis si fatigué que je glisse au tombeau.

Die verzen werden gevonden na zijne dood, geschreven op een verdoold papier, in een vlaag van droefheid, zonder eenig verband met iets anders: - één zuiver gevoel! Het is op zulke oogenblikken dat de ware dichter aan het woord is en niet in *Justice* en *Bonheur* waarin de dichter had gedroomd te kunnen zijn: man van wetenschap en dichter. Hoeveel echter, dieper filosofie ligt er niet

besloten in verzen als de hierboven aangehaalde, dan in dorre op rijm gezette theorieen.

Ik geloof dat, zonder het te weten misschien, de openbare meening bij het afsterven van Sully Prudhomme niet zoozeer den 'onsterfelijken' dichter heeft gehuldigd dan wel het zoete figuur van den goeden, den edelen mensch. En dit is billijker en rechtvaardiger ook, dan de overdreven enthousiaste bewondering voor den dichter van wege onstandvastige tijdgenooten.

Jan van Nylen.

Vreemde Arbeid

Duitsche Letteren.

- In alle letterkonden, kunnen we tegenwoordig den overweldigenden en groeienden invloed der vrouwen ondervinden; meer en meer, valt de literatuur 'en quenouille'. 't Verwonderlijkste - meen ik - is dat vele dier vrouwen uiting geven aan een sterker, kloeker, machtiger talent dan de meeste der mannelijke penvoerders. Hoe uitleggen die beslissende plaats der vrouwen in den hedendaagschen roman en de moderne dichtkunst? Is het omdat ze - nieuwelingen nog - met meer geduld, meer taaiheid, meer wilskracht om er te komen, meer ontwikkeling en belezenheid ook, bewapend in den letterkundigen strijd optreden? Of is misschien die bijval uit te leggen door het nieuwe standpunt van waar uit ze, ons mannen, ons eigen hebben leeren kennen, en ook de vrouwelijke psychologie hebben belicht? Kan eindelijk wellicht de uitlegging gelden van Rachilde: 'l'étude approfondie de la versification a quelque rapport avec un essayage de grand couturier et la combinaison d'une robe de style vaut bien l'effort d'un long poème?'

De uitlegging is eer moeilijk; het feit echter is onbetwistbaar: waar in Frankrijk, vrouwen als Rachilde, de comtesse de Noailles, Myrriam Harry, Marcelle Tinayre, Judith Cladel, Lucie Delarue-Mardrus, Madame de Regnier, enz., in England, lijk Mary Corelli, Mrs Humphry Ward, Beatrice Harraden, in Italiën, zooals Mathilde Serao en Grazia Deledda. in Holland, lijk Jeanne van Stuwe, Anna Lohman, Ina Boudier, Top Naef, Annie Salomons enz. aan 't woord zijn, is 't onmogelijk den heerlijken groei der feministische literatuur te ontkennen.

In Duitschland vooral spelen de vrouwen - Clara Viebig, Gabrielle Reuter Margaretha von Oertzen, Maria von Ekensteen, Enrika von Handel Mazzetti, enz. - een rol van beteekenis, in de letterkunde.

Clara Viebig

is eene schrijfster die haren tijd beheerscht en sterk de jongere letterkundige groepeerings beïnvloedt. Haar *Slapende Leger*, de roman van onze eeuw, sterk naturalistisch, waarin op meesterlijke wijze de toekomst van Polen wordt geschilderd, haar *Dagelijks Brood*, een volmaakt en zuiver kunstwerk, waarin met aangrijpende soberheid, de ellendige sjoefelheid van het bestaan dier rampzalige dienstbode - hoe zuur en bitter smaakt haar

dagelijksch brood! - tot een forschig brok van pakkende levenstragedie wordt herschapen, haar *Molenaar Hannes*, hare *Wacht am Rhein*, hare *Eifel-Kinder*, de roman *Einer Mutter Sohn*, enz., hebben op haar de aandacht van heel het belezen europeesch publiek geroepen.

Absolvo te,

- haar laatste roman, die op tijd van eenige weken reeds twaalf uitgaven beleefde - echter, zal weinig bijdragen tot eene diepere gronding en eene soliedere schatting harer kunst. Want wel vinden we in dit boek weer, de indruksvolle personenteekening en karakterschetsing, de bewonderingswaardige beschrijvingskunde, de schrandere opmerkingsgave, de spanningsmacht, de glanzende diktie, die de vroegere werken van Clara Viebig tot het allerbeste deden rekenen sedert dertig jaar op Duitschen akker gegroeid, maar als roman - dat is als ('t is Bourget die de roman aldus bepaalde) 'une histoire avec l'étude des causes,' - juist als studie dus van een geval der godsdienstige pathologie (de religieuse waanzin) en der verwoestingen veroorzaakt door een overdreven katholiek mysticisme - aanbevelingswaard onder katholiek oogpunt, is dus het boek niet - vind ik deze roman - hoe weerdevol dan ook van uit 'n zuiver literair standpunt - mislukt.

Gedurende 400 bladz., wordt ons ontleed hoe eene jonge, schoone vrouw, gehuwd met een man - een dronkaard - die haar niet begrijpen kan en haar beledigt, er toekomt dien vent te vergifigen, en hoe, onderhevig aan een vurig mysticisme - want niet alleen is Mevrouw Tiralla eene goede katholieke maar denkt daarbij nog de heiligen te kunnen bewegen haar behulpzaam te zijn bij hare rechtende daad - en bijgevolg onbewust, ze niet kan verantwoordelijk worden gesteld van hare moord. Ze verdient dus de woorden die op 't einde van 't boek, haar dochter - in den roman gesteld als vertegenwoordigster van de kerk, van de katholieke leer - haar toeroept: 'Absolvo te!... Ik vergeef U!'

Absolvo te is gebouwd op een zeer wankelbaren grondslag. Het geval van Me Tiralla - is ze niet eer een hysterieke? - en de passie van haren man behooren niet tot de psychologie maar tot de pathologie... en niets is moeilijker en kiescher om in een roman te behandelen dan zulke studies: *La faute de l'abbé Mouret* van Emile Zola heeft het vroeger reeds bewezen.

Ik geloof eigenlijk wel dat Clara Viebig dien roman een weinig onder invloed van den meester uit Médan heeft geschreven en met een volle betrouwen in de theoriën van *Thérèse Raquin* en van *l'abbé Mouret*, die Zola zelf, Ferri en Lombroso en heel de Italjaansche anthropologische school, met min of meer echte wetenschap, heeft nagepraat.

Zoo komt het dat de psychologische inbeelding van die vrouw op uiterst zwakke gronden berust: de hardnekkige en wreede moordzucht van die nieuwe Emma Bovary ware te verklaren indien haar eene hevige passie daartoe gedreven had. Maar zoo'n ingewikkeld pathologisch geval op niets anders dan

op eenen anormalen geestestoestand van godsdienstwaanzin bouwen, is uiterst gewaagd, en ik vrees dat weinige geleerden zich met zulke brooze argumenten zouden tevreden stellen.

't Is te hopen dat een volgende keer, Clara Viebig haar prachtig talent tot de omzetting van eene ernstigere, werkelijker stof gebruike en op stevigere, reinere steunen bouwe. -

Hilligenlei (*Heilig Land*) van Gustav frenssen

- schrijver van den aandoenlijken familieroman *Jörn Uhl*, reeds in 't Nederlandsch vertaald - behandelt ook een geval van godsdienstig karakter.

Hilligenlei is een dorp uit Holstein; eene overlevering leert dat er een man zal geboren worden, die Hilligenlei werkelijk tot een rijk Gods op aarde zal herschapen. Zoo streven dan al de personen van den roman op hunne manier - herinner u *Le Petit Homme de Dieu* van Camille Lemonnier - naar geluk en vrede, naar het Heilig Land. Tjark Dusenschon zoekt het in spel en aftruggelarij, Piet Boje in eerezucht en maatschappelijke verheffing, zijne twee gezusters in liefde en wellust, Pe Ontjes Lau in zijne gierigheid en in bezit. Allen maken, op slot van rekening, afstand op iets hoogers, op het eigentlijke Heilig Land,... uitgenomen de goudzoeker Kai Jans, die zijn geloof verzaakt en zijn kerkelijk ambt - hij is dominee - in steek laat, dan een revolutionair werk 'Het leven des Heilands, volgens duitsche opzoekingen daargesteld; de grondslag der duitsche wedergeboorte' samenstelt en eindelijk in Duitsch-Afrika onder een hertsziekte bezwijken gaat.

Frenssen geeft blijk in zijnen nieuwen roman van eene bijzondere gave van opmerking en menschenkennis: de verschillende typen uit dat dorp staan afgeëtst - een weinig karikaturaal, 't geen eene verdienste is - elk met zijn eigen wezen en persoonlijkheid, in dat enge zieleleven, torschend elk de dolzinnigheid hunner passie en gaande gebukt onder de belachelijkheid van hun levensfailliet. Ook komen prachtige beschrijvingen voor. Onbetwistbaar eigent zich het onderwerp: het zoeken naar het geluk, het ondekkingsreizen naar het heilige Land, uiterst wel tot kunstige bewerking wat niet belet dat met *Hilligenlei*, Frenssen zich een stap nader heeft gebracht tot de waarachtige, doordringende en onpartijdige observatie van het leven. Een boek dat *onder letterkundig oogpunt*, ten volle de begeestering, die het heeft opgewekt, verdient.

Maar *Hilligenlei* is niet alleen te betrachten als kunstwerk, maar ook als belijdenisboek. Frenssen zelf is de held van den roman en zijn leven dit van Kai Jans: hij ook was vroeger protestantsch pastoor, hij ook heeft zijne domineesoutaan aan den nagel gehangen.

Het werk sluit met eene beschrijving van Christus van over de 100 bladz, lang, ingegeveu door Strauss en Harnack; Jesus is een extatieker

en een mystieker, Sint Paulus een zieke, die lijdt aan epilepsie (vallende ziekte), Kerk en Paus worden verworpen, de kristelijke zedeleer zelfs opgeofferd: 'Zelfs de moraal van Christus bindt de kinders niet van een tijd, waarin hij zelf niet leefde.' Eene zwoele erotiek walmt door het boek.

Dit slot - overigens te lang, niet literair, niet romantisch - erbijgevoegd uit godsdiensthaat, ontsiert den meesterlijken roman van Frenssen. De kunst heeft niets in te zien met godsdienstige polemieken en sterft uit dààr, waar partij haat en sectarisme aan 't woord komen. -

Van Mevrouw **Margarethe Böhme** verscheen **Dida Ibsens Geschichte**, voortzetting van het *Tagebùch einer Verlorenen*, dat over twee jaar verscheen en zoo'n schandaalsucces, als nooit gezien in Duitschland - tenzij bij de verschijning van *Kleine Garnison*, de militaire roman van luitenant Bilse - behaalde. (Op 2 jaar, werden 110 duizend exempl. verkocht).

Voor Duitschland zijn die 'demi-monde' romans eene nooit-geproefde vrucht, maar voor ons die, reeds over twintig jaar, *La Dame aux Camélias* van Dumas fils, en sedert dien ik weet niet hoeveel 'histoires de prostituées' en 'romans de courtisanes' te lezen kregen, is de smaak uiterst banaal en bezitten die vertelsels geene bijzonder-levendige aantrekkingskracht meer.

Mevrouw Böhme schrijft zeer sierlijk en weet te boeien. We verwachten haar op een minbetreden terrein. Haar zij onzen dank voor de omwenteling die zij met haar *Tagebùch* teweegbracht in de duitsche mentaliteit: voor de eerste maal verplichtte ze Gretschen zoo'n gewaagd boek te lezen; de duitsche 'pruderie' kreeg een geduchte stamp. -

Ik wil herinneren wat Remy de Gourmont in zijne *Culture des Idées*, sprekende over de toekomst der duitsche letteren, schreef: 'La folie des analyses et des expériences socialistes ont abruti définitivement le peuple allemand en développant sa doublé tendance à la rêverie sentimentale et à la jouissance matérielle. Ses dernières activités mentales ignorent les joies aristocratiques de la création; il est devenu tout entier contrefacteur et assimilateur; il imite, il traduit, il compile.' -

In Duitschland, lijk in England, ontbreekt weer, in 't algemeen, een kunstliteratuur.

Het verschil tusschen letterkunde - kunde meent eenvoudig: stiel techniek - en letterkunst, waardoor we verstaan een hooger streven, boven alle figuralatie en ineenvoegingsbehendigheit verheven, de belangloze, onbaatzuchtige bouw der gedachten en de vereering van den vorm als vorm, om het genot dat de kleur van een zinnelyk woord of den rythmus van een mooie zin kan schenken, heel die adem die aan het geschapene leent dat gevoel van het Oneindige, van het Eeuwige, dat we nergens bij een

stielproduct ontdekken - van waar stroomt die overweldigende schoonheidssensatie uit, die we ontvangen bij 't aanblikken der Christussen en Maagden van Rubens, wanneer we koud en gevoelloos blijven, ja medelijdend glimlachen bij de chromolithographie van een heiligenbeeldeken? - verdient wel eens te worden ingestudeerd.

't Is het streven naar dat speciaal-schoone, het tasten en voelen naar dat Oneindige, het langten naar dien adem, het hijgen en opkruipen tot die hoogere Kunst, dat de grootheid maakt, blijvende weerde leent aan de literatuur.

Hoe komt het dat het verwerken van een eender geval, het uitbeelden van de eigenste passie - de liefde, bijv. - werken kan opleveren zoo verscheiden, als *Il Foco* van Gabriele d'Annunzio - in zijne beroerende Schoonheid en de wiegende betoovering zijner woorden - en een romanfeuilleton van Xavier de Montépin, die nochtans uitstekend zijn stiel kende - in zijne afstootende, belachelijke banaliteit?

De Goncourts kenden heel slecht hunnen romanstiel, en ze schiepen werk voor alle tijden: *Renée Maupérin* en *Madame Gervaisais*; dat komt omdat ze *kunstenaars* waren, niet enkel *letterkundigen*, niet enkel *schrijvers*. De meeste onzer schooljongens integendeel - ook de academische laureaten - zijn professoraal op de hoogte van al de regels eener tragedie, van al de voorschriften voor 'n roman, en hunne huiswerken opgevat volgens de strengste vereischten der scolastiek en de klassiekste wetten van den 'métier littéraire'. Wanneer gevoelden we ons ooit vernield, verlamd, ontheven, overmeesterd door de Schoonheid van hun devoirs of wierden we gewaar den adem van 't oneindige, ontvingen we den kus van de Schoonheid, bij 't doorlezen hunner composities? De letterkunst die we vereeren en die we met den naam: *Kunst* bestempelen durven, is wat meers - wanneer het den roman, de novelle geldt - dan de aaneenflansing van 't een of 't ander avontuurken, tot vermaak van brave kinderen, tot aandoening van zedige huisvrouwen, tot ontspanning van lastige vrijgezellen... en de poëzie, die we bedoelen waarnaar we, als naar een Ideaal, onze oogen richten, staat hooger dan de rijmelarijen en gelegenheidsgedichten - *L'Art des vers*, volgens Van Alphen, Bilderdijk & Cie - van buitenkosters en verliefde schoolmeesters.

Welnu: die Kunstbetrachting, die vormvereening, die we ontmoeten ten allen kant, in Frankrijk, bij dichters als Regnier, Guérin, Verhaeren, Jammes, Samain en prozaïsten als Remy de Gourmont, Maurice Maeterlinck, André Gide, Maurice Barrès, Anatole France - al deze 'qui ont une valeur non marchande, mais philosophique et artistique' - die we ook benaderd zien hier in ons Vlaanderen, in Holland, in Italiën, in de Russische en Scandinavische letterkonden, missen we, algemeen gesproken

- uitzonderingen bestaan overal... zoo vervullen de tijdschriften *Literarische Echo*, *Der Amethyst*, *Die Opale*, *Nord und Süd*, enz., den rol die in Frankrijk *Le Mercure de France*, *Psyché*, *Vers et Proses Antée*, enz. vertegenwoordigen - in de hedendaagsche duitsche letterkunde.

Schrijvers genoeg, - vergeet niet dat de duitsche literatuur ook deze van Oostenrijk is en dus over 't uitgestrekt publiek van heel Europa beschikt - weinig artisten; veel papier, weinig kunst; duizendtallen volksromans, weinig blijvend cultuurwerk.

Nochthans, God weet, wat een blijde hoop de werken van de eerste *Sturm und Drangers* - Theodor Fontane, Wilhelm Walloth, Max Kretzer, Herman Heiberg, Hermann Conradi, - deden ontkiemen, wat al beloften die bottende vruchten onthielden. Weinig stevigs, weinig fijns is opgebloeid. De oogst is rijk maar de halmen schaarsch, de vruchten voois. 'La candide tribu des adorateurs de cuistres' heeft honderdtallen schrijvers der middelmatigheid waarvoor te buigen, hoogstens drie, vier genies of superieure kunstenaars om te steenigen.

We hebben nu wel op eersten rang, als prozaschrijvers, Sudermann en Hauptmann, dan: Beyerlein, Clara Viebig, Edward Stillebauer, Gabrielle Reuter, Gustav Frensen, verder nog: Wilhelm Raabe, Margarethe Böhme, Anton Schott, Arthur Achleitner, Meyer Forster, Georg Engel, Otto Ernst, Perfall. Wilhelm Hegeler, Ouckama Knoop, Villinger, Hanssakol, enz., enz., zonder te gewagen der ouderen Anzengrüber, Rosegger, Hansjacob, Aretzer, Hartleben, enz.,... als dichters heel de school van *Jong Duitschland*, met Stephan George, - de duitsche Mallarmé - Gustav Falke, Arno Holz, Richard Dehmel, Detlev von Liliencron, Hugo von Hofmansthal, Frans Evers, Blei, enz., zoo vele, vele anderen - 'k zeg: ontelbare schrijvers - maar wat zal er binnen eenige tientallen jaren van al dat werk overblijven, hoevele namen aan de toekomstworden overgeleverd?

Wie redt ons van de middelmatigheid? - Ik beweer dat heel dikwijls een schrijver zijn roem te danken heeft aan de armoe zijner literatuur. Men brandt zoo wat wierook rond zijnen naam dan... à défaut de mieux..., bij gebrek aan verfijndere talenten, omdat het al te vernederend zou zijn voor den nationalen trots, die armoede te bekennen. Heel wat anders luidt natuurlijk de vraag: hoe lange die roem zal wortelschieten?

Dat is nu eigenlijk het geval voor Duitschland niet: Sudermann en Hauptmann zijn namen die elke literatuur eer zouden aandoen en die werkelijk behooren tot dat tiental namen, die de europeesche cultuur samenvatten, een George Meredith, een Tolstoï, een d'Annunzio, een Ibsen, een Anatole France... Met Ibsen en Maurice Maeterlinck, hebben ze de herleving der tooneelkunst, de uitbreiding van haar terrein en van haren invloed, de vernieuwing der dramatieke techniek verwezenlijkt. Zoo

zijn ook Beyerlein met zijnen *Jena oder Sedan*, Edward Stilgebauer met zijn *Götz Kraft*, Gabrielle Reuter met hare fijn psychologisch doorwrochte, emotierijke vrouwenromans, Clara Viebig, Gustav Frenssen, Meyer Forster, vertegenwoordigers van een meer-dan-alledaagsch talent.

Als geheel, getuigt de duitsche letterkunde van een gebrek aan homogeniteit en aan juiste verhoudingen en van eene zekere banaliteit - meest aan uitheemsche navolging te wijten - die soms tot gemeenheid en tot platheid strekt, en eene loomheid, eene zwaarte die wel eens in onhebbelijk en indigestievol, duister gefilosofeer ontaardt. Bijna al de duitsche romans zijn te langdradig, te ingewikkeld, te specieel, te weinig romantisch; de poëzie is gewoonlijk uiterst sentimenteel, 'schwärmsüchtig', door maan en sterren en kabbelende beekjes bespookt, meest ook waterig en vaag van uitdrukking, slap van vorm, doch zingend op eenen zwaren metalen rythmus.

Het kloekste, pittigste gedeelte van het duitsche genie wordt aan filosofie en wetenschap besteed.

Indien we ooit, met reden, de opkomst van een groot dichter verwachten mochten, dan was het wel na den oorlog van 1870, toen de natie hevig wakker geschud, gedragen door den geweldigen geestdrift der overwinning, haar eigenweerde en haar triomf uit moest zingen. We hebben te vergeefs gewacht: de keizerlijke dichter bleef zwijgen.

De economische ontwikkeling Duitschlands trad op den voorgrond en hield alle krachten in spanning. Dichters oefenden weinig invloed. De tijd werd beheerscht door mannen van de daad, een Bismarck, een Moltke, en door denkers en geleerden. Darwin, Haeckel, Strausz, Marx, Schopenhauer. Een enkel groot kunstgenie werkte op den duitschen zin: Richard Wagner.

De roman verviel in eene domme nâaping van de fransche feuilletons en parijzer boulevardromans of wel in 't stichtelijke familievertelsels-fabriceeren - Unterhaungsromane en Gesellschaftsromane - ... de poëzie in slappe nawatering van Heine's onsterfelijke liefdesliederen: das ewig Weibliche.

't Zijn de *Sturm und Drang* mannen, die, rond 1880, een versche, verjongende adem door 't geboomt bliezen.

Onder leiding en kritiek van Adolf Bartels en de gebroeders Hart, schreef Theodoor Fontane zijne romans: *L'Adultera*, *Cecile*, *Effi Briest*, Hermann Heiberg zijnen *Apotheker Heinrich*, voerde Max Kretzer het naturalisme binnen - Zola triomfeerde toen - waar Wilhelm Walloth, de Bourget dezer jongeren, den psychologischen roman op duitsche toestanden trachtte toe te passen. De dichters Hermann Conradi, Arno Holz, Michaël Conrad, plooiden het duitsche vers tot nieuwe vormen, tot fijnere

sensaties. Baanbrekend was hunne beweging. Ze mieden de latere kunst van een Hermann Sudermann en van een Gerhart Hauptmann, in 't puriteinsche, klassieke Deutschland mogelijk. -

Nieuwe verschijningen: August Krause, *Sonnensücher* - Gabrielle Reuter, *Das Problem der Ehe* - Georg Wasmer, *Fatum* - Karl von Perfall, *Der Ehering*, - Otto von Leitgeb, *Sonnensplitter* - Edward Stilgebauer, *Der Börsenkönig* - Georg Reicke, *Der eigen Ton*.

Ik roep ook de aandacht op de hollandsche vertalingen van Frenssen's *Peter Moor*, Stilgebauer's *Zonnelooze levens* en Otto Ernst's *Asmus Semper's Jeugd* (Roman eener kindsheid), die juist verschenen.

Op 't laatste oogenblik, komt me ook nog de nederlandsche vertaling toe van *Absolvo te*, in de zeer electieke *Wereldbibliotheek* van L. Simons: de vertaling - ofschoon niet al te getrouw aan den oorspronkelijken roman - is aangenaam en eigenaardig om lezen. Ik verwacht een geestdriftig onthaal in Holland.

André de Ridder

De Boete

Het was nu al de vierde of vijfde maal dat Willem beneden aan den trap den dokter tevergeefs had afgewacht. Telkens was de dokter al weg, of kwam een der huurders den trap af, of opende er een de straatdeur, en dan kon hij toch niet blijven staan rondtrappelen naast de trapleuning, dan maakte hij bepaald een te gek figuur. Maar nu zou Willem hem niet missen. De dokter daalde met zware stappen den trap af; toen hij, na voorzichtig stappen in de duisternis van 't trapzaaltje, ineens recht door wilde gaan, zag hij, tegen den muur geleund, Willem die een stap of twee nader trad en beleefd groette:

- Pardon dokter, mag ik u ook vragen hoe het met juffrouw Rosa gaat.

De dokter heel even onthutst door die plotselinge verschijning, gaf een tikje aan zijn fok en keek vragend in het nerveuze gelaat van den jongen man.

- Ja, zegde deze, U moet weten mijnheer, dat ik de verloofde ben van juffrouw Rosa.

- Ha! zoo! verwonderde zich de dokter, zijn dikke lippen heel even plooiend tot een glimlach, het geval interesseert me. Hebt u ook tijd? Indien u een eindje mee wilt wandelen, zal ik u eenige inlichtingen geven.

Willem volgde den dokter en riep in 't voorbijgaan gedag! tegen de meid van beneden die verwonderd mompelde: 'de jongeheer Willem met mijnheer de dokter! Daar moet iets niet in orde zijn met juffrouw Rosa'. Toen ze plots uit de halve duisternis van den gang in 't daglicht traden van de straat waar

een mistig licht tusschen de huizen schemerde, bekeek de dokter met meer aandacht het gelaat van den jongeling.

- U zijt Hollander mijnheer?
- Jawel dokter.
- Verblijft u reeds lang te Antwerpen?
- Drie jaar ongeveer.

- Ik vraag u verschooning dat ik u die vragen stel. Maar ik spreek u niet alleen als dokter maar ook als vriend van juffrouw Van Erpen. Ze heeft me dikwijls over u gesproken. Mag ik ook weten hoe lang reeds u kennis hebt met de juffrouw?

Willem was wel een weinig verwonderd over den zonderlingen aanvang van het gesprek, maar ingenomen toch ook door den vriendelijken toon en het joviale figuur van den dokter, die volgens hetgeen hij had hooren zeggen een man was bekend om groote wetenschappelijke waarde, maar ook om zijn ongebonden leven dat de statige mevrouw bij wie Willem in de kost was 'onzedelijk' bestempelde, met den misprijzenden toon die ze altijd gebruikte als ze sprak van 'dat soort menschen.'

- Ja, antwoordde Willem, dat is eene banale geschiedenis. Ik heb Rosa gekend als heel jong meisje, toen haar ouders te Amsterdam woonden in eene kleine achterbuurt. Daar had het huisgezin een paar kamers betrokken nadat de vader gepensionneerd was als oud officier van het nederlandsch-indisch leger. Toen deze plots gestorven was vertrokken moeder en dochter naar den vreemde. Ik wist destijds niet waar ze been waren. Wanneer ik, omtrent drie jaar geleden, een plaats bekwam op een bureel te Antwerpen - ik nam het aan omdat mijn letterkundige arbeid, u weet misschien dat ik schrijf? mij het levensnoodige niet verschafte - ontmoette ik op zekeren dag Rosa. Ze vertelde mij dat ze hier woonde en pianoles gaf, terwijl haar moeder naar Amsterdam was teruggekeerd,

- Ha! ha! ietwat geheimzinnig! spotte de dokter.

- Ik heb Rosa dan meermaals ontmoet; wij hebben elkaar lief gekregen;... en wij zouden reeds gehuwd zijn indien niet de ziekte... maar u zoudt me zeggen dokter hoe de toestand van Rosa...

- Ja, ja onderbrak de dokter. Welnu, ik heb de grootste achting voor Juffrouw Van Erpen en u; beiden zijt gij openhartige karakters. Daarom zal ik u zeggen wat ik uwe verloofde niet zeggen mag: haar toestand is gevaarlijk.

Willem had zijn stap onbewust een weinig vertraagd en zijn anders zoo helder oog keek versufd naar den dokter.

- Nu ja, u moogt niet overdrijven, ik zeg gevaarlijk, noch min, noch meer. Er is hoop op genezing, groote hoop, maar er is ook groote voorzichtigheid noodig. Ziehier wat ik u zeg, u zijt een man nietwaar? Jufvrouw Van Erpen en u, gij zijt twee vrije geëmancipeerde personen die zich weinig bekommeren om de praatjes van buurlui, nietwaar?

Willem knikte even, verwonderd en niet goed begrijpend waar de dokter heen wilde.

- Juffrouw Van Erpen, vervolgde de dokter, is op dit oogenblik zeer verzwakt en - hier aarzelde zijn stem heel even en ging over tot een halve fluistering- wel is er iets heel ergs te vreezen, de tering... Daarbij u moet ook aan u denken... de contaminatie...

- Maar dokter... angstigde Willem pijnlijk aangegrepen door die verklaring, ofschoon hij ze verwachtte. De dokter, met een energiek handgebaar, deed hem zwijgen.

- Ik weet wel dat niet altijd de dokters zoo rechtuit bekennen wat hunne patiënten scheelt; maar Jufvrouw Van Erpen's geval interesseert me. Ze staat zoo gansch alleen, ze heeft niemand dan u; daarom zegde ik u dit. Ik gaf haar den raad naar 't zuiden te gaan.

Onmogelijk zult u zeggen? Ik weet het. Nochtans zou het noodig wezen, of liever het was al lang noodig geweest, en wel onmiddelijk na die ongelukkige bevalling...

Willem bleef pal staan als voor een afgrond. Hij wreef even over zijn voorhoofd, schoof zijn hoed achterover als voelde hij last van warmte.

- Een bevalling? maar dokter wat beteekent dat?

- Nu ja, u moet dat voor mij niet verzwijgen, u weet toch dat juffrouw Van Erpen een kind heeft gehad.

Ditmaal voelde Willem een gloed naar zijn hoofd stijgen. Hij was verbijsterd. Zijn geest bleef nochtans prachtig helder: Rosa had een kind gehad en ze had het hem niet gezegd! Zijn denkingskracht werkte met een verbazende snelheid. In een paar seconden overzag hij heel den toestand: hij zou huichelen en den dokter niet bekennen dat hij van niets wist... Verder denken kon hij niet; hij voelde zijn moed hem ontzinken en zijn gedachten vloten uit zijn hoofd weg als water uit een gescheurde vaas. Nu voelde hij feller die pijnlijke gloed in zijn hoofd. Hij zag menschen voorbij gaan en hem bezien; hij hoorde het voorbysuizend geluid van electrische trams, en toen de stem van den dokter die medelijdend-spottend opmerkte:

- Pardon, maar v. staat met uwe voeten in het water.

Instinctief keek Willem naar omlaag en trad uit een breede regenplas die zijn gele schoenen half verdonkerd had. Een meisje ging voorbij en hij merkte duidelijk dat ze dacht: hoe jammer van die mooie schoenen. Maar toen plots al zijn wilskracht hervattend keek hij den dokter vlak in de oogen.

- Ik vraag u om versochooning, maar de herinnering aan dit geval doet me zoo'n pijn.

- O ik begrijp dit. Laat ons er niet meer over praten. Maar vergeet niet wat ik u heb gezegd: wees voorzichtig, heel voorzichtig met juffrouw van Erpen. Mag ik u verzoeken eens tot bij mij te komen als u nog uitleg mocht verlangen. Nu, hier neem ik de tram; adieu.

Machinaal nam Willem zijn hoed af, half ingenomen door de vriendelijkheid van dien man, half boos gestemd als tegen iemand die onbewust kwaad doet, die slechte tijding brengt. En nu? In volle vaart naar Roza toe? Ach god zoo'n meisje! Zij zoo eenvoudig, zoo schijnbaar naïef, zoo'n slet! Neen dit kon toch niet. Willem voelde de jaloezie in hem worden, groeien tot pijn. Een kind zij? en wanneer? Hij had niets gemerkt; dus vóór hij haar ontmoette.

En hij die haar beminde in vrijheid, maar zijn passie had bedwongen om harentwille en haar geluk... O hij wist wel dat zij een slechten naam had bij de geburen, zoowel als hij zelf, omdat hij in

haar kamer kwam. Hij wist wel dat dit in de treffelijke wereld der brave burgerij gelaakt werd, dat dit misstond. Maar hoe kon hij denken dat de buurpraatjes ditmaal minder kwaadsprekend waren dan de feiten. Terwijl hij ze schuchter streefde in kuische liefde; hoe had hij kunnen denken dat zij zich had gegeven aan een ander?.. O god!

Willem liep maar steeds voort... zou hij nu werkelijk naar Rosa toe? vroeg hij zich af. Hij dacht er een oogenblik aan om nooit meer terug te keeren; maar sterker was in hem de wil om te weten. Toen schoot hem weer plots te binnen wat de dokter hem gezegd had van Rosa's ziekte, dat haar toestand gevaarlijk was, dat haar alle hevige ontroering moest gespaard blijven, dat het voor Willem zelf gevaarlijk was lang in haar gezelschap te blijven. En bij de gedachte dat zij van die ziekte zou kunnen sterven werd het hem wee aan 't hart en voelde hij feller dan ooit de liefde opgloeien in hem. Maar als zijn gedachten weer terugkeerden tot de oorzaak van Roza's ziekte, die ongelukkige bevalling, werd hij bitter gestemd.

Ja, hij moest bepaald weten, hij zou onmiddellijk naar Rosa gaan. Toen hij zich even georiënteerd had in de straat stapte hij flinker door en den loop zijner gedachten hernemend verwonderde het hem dat hij nog niet de mogelijkheid had ingezien eener vergissing. De dokter had hem niet gezegd dat Rosa hem omtrent dit geval iets had meegedeeld. En wanneer het slechts een diagnose op eerste zicht was van den dokter of een vermoeden kon deze zich wel vergist hebben. Dit was nog onwaarschijnlijker.

De weg leek Willem eindeloos... Wanneer hij eindelijk het duistere trapje opklauterde, het vriendelijk groetend naaistertje dat op het eerste woonde zonder groeten voorbijsnellend, voelde hij een angst - voor de waarheid die hij misschien vernemen zou, angst voor zijn eigen zwakte die bij de eerste liefkoozing vergeven zou... Hij klopte eerst zachtjes aan Rosa's deur, dan wat harder, en toen zij nog niet antwoordde stiet hij nerveus de deur open. Niemand in de kamer? jawel, in den spiegel die boven den schoorsteen hing zag hij weerkaatst het blonde kopje van Rosa half verborgen in de kussens van het bed. Ze sliep... Bij het zicht van dit fijne engelenkopje voelde Willem een

schrijnende pijn, en hij had lust om haar barsch wakker te schudden en haar toe te schreeuwen, waarom heb jij me bedrogen?

Maar hij verwonderde er zich over dat hij zoo weinig moed bezat; alleen nam hij het energiek besluit van het zoo kort mogelijk te maken. Hij naderde het bed en streefde over Rosa's haar. Het meisje zonder de oogen te openen dook het hoofd dieper in de kussens. Maar na eene nieuwe streeling sperde zij plots de oogen open, vergroot door schrik, en Willem erkennend, sloeg ze plots in een opwelling van teederheid haar naakte armen om zijn hals, en, zijn hoofd naar haar toetrekking, zoende zij hem lang...

Zoo heeft ze mij nog nooit omhelsd dacht Willem. Zou ze vermoeden dat ik alles weet? En op haar vraag hoe vaar je? antwoorde hij onverschillig.

- O heel best. Ik heb daareven met den dokter gesproken.

Willem dacht die verklaring eenigen indruk op haar zou gemaakt hebben.

- Zoo? en wat zegde hij? mij heeft hij gezegd dat mijn toestand ernstig en dat ik zeer voorzichtig moet zijn. En wat vernam jij? Wacht even; zet je hier op den bedrand - zoo! - en haar arm om hem heenslaand:

Vertel nu maar; maar openhartig hoor! Ik wil er alles van weten.

Wat is zij vandaag teer en aanhalerig dacht Willem; anders was zij zoo schuw als zij te bed lag. De warmte van haar naakten arm om zijn hals hinderde hem maar hij bedankte haar toch met droeven glimlach voor haar teederheid. Hij merkte nu eerst dat haar wangen gloeiden en dat van tijd tot tijd eene rilling haar lijf doorvoer. Zij had bepaald de koorts. En wat was ze vermagerd op eenige dagen! Willem herinnerde zich nu weer de woorden van den dokter: dat elke aandoening haar doodelijk zou zijn. Neen hij mocht zeker niet spreken - tenminste vandaag niet - over hetgeen hij had vernomen. Hij voelde heel goed dat het nu zijn plicht was te zwijgen, en ditmaal kostte het hem veel zich te overwinnen. Maar 't moest

en binnen een paar dagen zou Rosa beter zijn wellicht... Hij wou wachten.

- Ja liefste antwoordde Willem die moeite deed om te glimlachen, je toestand, zegde de dokter, is zeer ernstig. Maar met een goede verzorging zul je wel spoedig opgeknapt wezen. Voorzichtig wezen hoor! zeer voorzichtig!

Heeft de dokter ook gesproken van een verblijf in 't Zuiden? -

- Jawel; hij heeft een brief geschreven naar mama over de noodzakelijkheid van die reis. Maar daar komt nooit iets van; het kost te veel, ten eerste. Het is nu al drie maanden dat ik geen les meer geven kan en dat moeder mij geld stuurt. Neen ik kan niet weg; - daarbij dan zou ik je niet meer zien zoo lang, weemoedigde ze.

Hoe langer Willem haar bezag hoe meer hij bemerkte dat ze wezenlijk ernstig ziek was.

Haar ademhaling was zeer onregelmatig en piepte in haar borst. Zij was het gevaar onbewust, hoopte nog te genezen en daarom dook zij zorgvuldig 't geheim van haar oneer, dacht Willem. Hij leed geweldig; en plots zoende hij haar wild op den mond, zich niet bekommerend om 't gevaar der contaminatie, als wou hij in zich opnemen de dood die reeds in haar was. Wat kon het hem schelen dat hij de ziekte overnam!

- Kom dek je, liefste, raadde hij, voelend dat hij niet blijven mocht, wou hij haar zijn zwakheid niet toonen en uitbarsten in tranen.

- Ga je reeds weg! Toe blijf nog wat! fleemde ze.

- Neen lievert ik heb nog veel werk: een boel drukproeven na te zien. Ik kan niet terugkomen vòòr donderdag.

- Wat zegt je? Eerst donderdag? En we zijn vandaag zondag; dus drie lange dagen zonder je te zien.

- Kom troost je, het moet. De tijd zal spoedig om zijn.

Ik zal je een paar mooie boeken sturen, hoor!

Toen hij haar tot ziens kustte bemerkte hij tranen in haar oogen; maar hij zei niets en ging.

Op de straat voelde hij neiging om weer te keeren bij Rosa haar alles te zeggen, haar uitleg te vragen.

Neen het mocht niet. Wat een lamme wil had hij ook!

Hij keerde loom, lichamelijk en zedelijk moe naar zijn eenzame kamer. In de straten merkte hij dat het Zondag was. Overal speelden kinders met witte, versch-gestreeken schorten. Hier en daar in de leege straten klonken uit een huis de banaal-weemoedige klanken van een piano. Dat was met de stemmen der spelende kinders het eenig zondagsgeluid.

Thuis gekomen strekte hij zich uit op zijn bed en overdacht nog eens alles, en dan snikte hij wild.

O dat denken, dat eeuwig, dat verdomde denken!...

's Maandags ging hij naar zijn kantoor, met een groote moeheid in zijn geest. Hij deed er zijn werk als naar gewoonte, 's Avonds, na zijn werk, wou hij naar Rosa toe. Misschien was zij beter, en zou hij haar kunnen spreken thans over dat ongelukkig geval. Hij zag van zijn plan af, na een korte strijd met zichzelf, wel beslist Rosa niet te bezoeken voor donderdag. Hij zou niet toegeven.

Woensdag morgend bracht hem de 'madam van beneden' een brief. Willem was heel verwonderd te zien dat hij van Roza's moeder was. Zij schreef dat zij op de verklaringen van den dokter naar Antwerpen was gekomen, dat zij geld had gemaakt van al wat zij bezat en dat zij met Rosa naar 't zuiden vertrok. Misschien zou dat nog helpen.

En verder las Willem met verwondering en angst.

'Er is iets gebeurt in Rosa's leven dat ik wellicht niet weet en dat ik u moet zeggen heden. U weet niet dat Rosa een kind heeft gehad; dit was niet een gevolg van een val van Rosa, neen! zij misdeed nooit iets het arme kind! Maar, hoe zal ik u zeggen? een man heeft zich gewelddadig aan haar vergrepen... ik geef u mijn eerewoord dat het zoo is.

Er is dus niets oneerbaars voor mijne dochter. Ik ken uw goed hart wel, en 'k durf u vragen Rosa niet te laten merken dat u iets van die zaak weet.

Hetgeen mij bewoog u dit te schrijven is de vrees dat u iets zou vernomen hebben en, zonder nadenken, er Rosa uitleg zou over gevraagd hebben. Misschien zou u met haar hebben afgemaakt.

In den toestand waarin Rosa verkeert zou zulks doodelijk zijn. Vergeef me mijn jongen - ik mag je toch zou noemen? - indien ik u pijn deed met die verklaring.

Wij vertrekken donderdag avond om zeven uur. Kunt u op ons wachten aan 't station om kwart voor zeven? Tot ziens, en goede moed mijn beste jongen!

Willem herlas nog eens dit briefje. Het was dus geen val van Rosa?.. Dit is niet heel klaar dacht hij. En een oogenblik vroeg hij zich af of heel die zaak geen opgemaakt spel was. In alle geval zou hij naar 't station gaan en er met Rosa's moeder spreken.

Willem was onrustig tot donderdag avond. Veel te vroeg was hij reeds op weg naar 't rendez-vous. Het was een vuile novemberavond. Er viel een ijskoude regen. Sommige nachtdonkere straten waren volkomen eenzaam en de beelden der gaslantaarns zich spiegelend in de natte steenen trilden in den plassenden regen die het geluid maakte, honderdmaal herhaald, van druppels vallend op een knetterend kaarspitje. In de groote straten was er veel beweging. Daar wiegelden de electriche gloeilampen en hun hel licht doofde als het ware den regen uit in hunne onmiddelijke nabijheid. Maar verder, op eenigen afstand van hun witte bollen gloeiden de regendruppels alsof ze licht meenamen in hun val. Nog nooit had Willem zoo diep de leegte en de ellende gevoeld van zijn bestaan. Hij was wel een weinig vreugde gestemd om dat laatste rendez-vous en om de halve geruststelling die de brief van Rosa's moeder hem had gebracht; maar hij bedacht onderwijl dat hij binnen een uur langs diezelfde straten zou terugkeeren in den regen, en dat hij dan heel alleen zou staan in 't leven. Misschien voor altijd. Hij trachtte te spotten met zijn leed maar hij pijnigde zich nog meer.

Aan 't station bleef hij een oogenblik staan kijken naar de voorbijgaande lui. Maar 't regende te hard en hij ging schuilen onder 't portaal van den ingang. De tijd verkroop langzaam... Na een kwartuur wachters zag hij Rosa en hare moeder uit een rijtuig stappen. Rosa had hem reeds gezien.

- Dag Wim, wat ben ik blij je te zien!

Dag Rosa...

Zij was zoo bleek niet meer als verleden Zondag.

- Komt kinders, zei Rosa's moeder laat ons binnen gaan; 't is zulk beroerd weer en Rosa heeft een weinig koorts... Daarbij wij hebben zooveel tijd niet meer; ik zal even de coupons nemen.

- Pardon mevrouw, laat mij toe...

- Neen, neen blijf maar eventjes bij Rosa... ik kom dadelijk.

- Ja beste Wim, begon Rosa, wij reizen van avond door tot Parijs en dan morgen naar Marseilles en dan naar Cannes. Wij zullen een paar maanden wegblijven. Je zult me toch dikwijls schrijven zeker?

- O zeker, schat.

Onderwijl fixeerde Willem 't zachte gelaat van zijn meisje: Zij was niet meer zoo bleek en haar oogen ietwat verflauwd in den laatsten tijd blikten weer helder in stille hoop en geen bekommernis verduisterde hun gloed.

- O ik zal zonder twijfel spoedig genezen in dit heerlijk land, hoopte Rosa.

- Je gaat dan toch wel heel graag naar 't Zuiden.

- Kun je denken! Jammer dat jij niet mee kunt. -

Rosa's moeder kwam met de kaartjes in de hand vlug aangestapt.

- Komt! Spoedt u kinders! de trein wacht niet.

Terwijl ze voortgingen zocht Willem eene gelegenheid om mevrouw Van Erpen te ondervragen omtrent haar brief. In de woeling der menigte reizigers kwam hij neven haar te staan en vroeg haar half fluisterend.

- Mag ik u ook vragen mevrouw...

- Neen nu niet troostte ze; later zal ik u zeggen... - en Willem's hand vattend;

Moed! mijn goeie, beste jongen!

De stem van die vrouw die hem liefhad als een moeder verteederde Willem en hij gevoelde lust het uit te snikken.

Hij was zich nu bewust dat Rosa's dood slechts een kwestie was van dagen of weken; dat was nu de boete voor dit ongelukkig geval van vroeger, voor een niet misdreven kwaad. Rosa zelf

vermoedde het niet. En nu zij heel de zwaarte der fataliteit te dragen had, nu zij, het slachtoffer, nog boeten moest voor 't geen een ander had misdaan kon Willem zelfs niet meer verder nadenken over dit geval. Hij voelde niets meer voor haar dan eene wanhopige liefde en een eindeloos medelijden. Hij had willen smeecken: Vertrek niet, mevrouw, laat Rosa hier vermits zij toch moet sterven... Maar hij had het nooit kunnen zeggen.

Hij ging nog even met de twee vrouwen in den trein, en daar omhelsde hij zijn meisje dat snikte. Bijna woest zoende hij haar en borg dan zijn gezicht in zijn handen. Zachtjes trok Rosa's moeder de natte handen van zijn gelaat weg en terwijl zij hem moederlijk zoende op 't voorhoofd herhaalde zij nogmaals:

- Moed mijn jongen heb moed. -

Schril floot de trein in het honderdvoudig rumoer der stationshalle. Nog even wuifde Willem met zijn hand een zoen naar Rosa die met betraande oogen glimlachte...

En hij keerde terug naar zijn eenzame kamer, door de eenzame straten, in den plassenden regen.

Jan van Nijlen

Over Gustave Moreau

Parijs is de stad der tegenstelling, der antithese. Daar kon rijpen de vrucht van Zola's naturalisme, daar kon ontluiken de lelie van Huysmans' mystieke verheffingen. Voor wie gaat langs de van volk onophoudelijk wemelende 'boulevards' en wijde straten, waar van alle kanten het zinnelijke u tegenkomt, uit beelden en uithangborden, uit het oog- spel en den lijfwentel van voorbijglijdende vrouwengestalten, schijnt deze stad de markt van het laag genot, van het oppervlakkige genieten. Hij die las de aankondigingen van wild tierende 'opéretten', die in den avond, de lichte dansmuziek hoort klinken van uit de terrassen der helverlichte koffiehuisen, die laat in den nacht, onder de witte verblinding der gloeilampen voor casino's en music- halls, vrouwen, als koninginnen gekleed, ziet wegrijden met hoofdsche heeren, - hooge hoeden openslaande pelsen frakken die vertoonen het stijf habiet, - hij die dit alles zag en hoorde en niets anders, zou meenen te zijn in het 'café-concert' van Europa af zooals het schreef een fransche schrijver 'le lupanar du monde'.

Maar boven dat ontstuimig gewoel, te midden de wilde jacht naar vermaak die bralt langs de straten, rijzen omhoog, hier en daar, de donkere tempels der stilte, der overpeinzing: de veruitbreidende praal van de Louvre, de zeldzame schoonheid van de 'Sainte Chapelle', de sombere grootschheid der hoog-opbonkende 'Notre-Dame'.

Terwijl donker worden de hooge ramen der loensche huizen, branden hier en daar de stille lampen nog van eenzame denkers, gebogen over hun werk, van kunstenaars, doende kalm voort hunnen arbeid van schoonheid.

Nog klinken de liederen in de ‘cabarets’ van Montmartre, nog duurt het getier van de luidruchtige danszalen, nog dwalen door de straten verslenste vrouwen om hun lijf te verkoopen, maar in den vroegen morgen blinken weer de gulden lelies op de naald der ‘Sainte Chapelle’, loeren de eeuwige chimera 's van de hooge gaanderijen der cathedraal en gaan de sombere kapellen open waar Durtal kwam bidden.

Ik ken in Parijs niets dat, tegelijk, meer het zinnelijke en het hoogst-geestelijke bevat dan de kunst van Gustave Moreau, zooals die te zien is in het museum van zijnen naam in de ‘rue de la Rochefoucauld’.

In de schilderijen van dezen meester, die misschien wel het omvangrijkste werk daarstellen dat in deze tijden werd voortgebracht, vinden wij die wulpsche moeheid van ontaalde of overontwikkelde beschavingen; de satanieke droomen van vrouwen, die loeren, als pramende bekoringen, die in hun-zelf het kwaad zoo zacht en lang bestreelen of anderen oproepen, stom en donker, door de helle vonken hunner oogen of de fulpen teerheid van hun blank weg-droomend lijf.

Maar daarnaast staan uitgebeeld, op tafereelen, vervuld met een adem van antieke grootheid, de oude symbolen, de dragers van wereld-gedachten door de tijden als Zeus, Oidipoes, Promêtheus, de Centauren. Daar leven, in figuren, uit zingende schoonheids-lust geboren, de legenden van vergane godsdiensten en geheimzinnige riten. Te midden van de tooverpaleizen, vol oostersche weelde, die de overpeinzende verbeelding van dezen wonderdoener in lijnen en kleuren deed bestaan, ontplooit de geschiedenis van eene menschheid en leven de helden, strijdend tegen logen en kwaad en gaande door de duisternis naar het Licht en de Rechtveerdigheid.

Als ge, komend van de luidruchtige ‘Place de la Trinité’ de ‘rue St-Lazare’ inslaat en dan, links, de zachte helling bestijgt van de eenzame, smalle ‘rue de la Rochefoucauld’, staat ge opeens voor een hôtél, dat is geworden voor hem die er woonde,

de mistieke kluis van overdenking en afzondering. Daar, in het hart van de woelende wereldstad heeft geleefd en gewerkt een groot visionair der 19e eeuw, zelf-opgesloten in de cel, waartegen de golven van het veel-roerende leven kwamen aanruischen. Daar had hij zijne verblindende droomen en stegen, verheerlijkt, de oude tijden voor zijn oogen.

Alles is daar gebleven zooals Gustave Moreau het bij zijne dood aan zijn land overliet. Zeven duizend teekeningen, acht honderd schilderijen behangen de wanden der twee verdiepen, boven een gelijkvloers.

Onder het wester-licht dat door hooge breede ramen die stille zalen binnen-valt, kunt ge ongestoord het gedachten-leven nagaan van den kunstenaar, van den eenzame, die hier gepeinsd heeft en ontworpen, in vreugd, in droefheid, in verlatenheid.

Het is er niet koud en doodsch. Nog is het of de meester ons sprak van uit zijn werk, nog drijft door het huis als een lucht van hem die er woonde. Ge voelt dat ge hier zijt bij een zeldzame die op een zeker tijdstip van zijn mensch-bestaan, tot klaarheid kwam met zijn eigen wezen, eene nooit voor hem gekende kunstopvatting kreeg en van dat oogenblik af de wisselende wereld buiten hem liet liggen, zich zelven opsloot met zijn gedacht om het éene-gevondene te dienen hartstochtelijk, om het eens op de wanden der zalen van zijnen 'ivoren toren' voor alle menschen te openbaren.

Weinig is er gekend over het leven van Gustave Moreau. Hij was van gevoelen dat de persoonlijkheid van een kunstenaar nooit in het openbaar mag optreden en de mensch geheel achter zijn werk moet verdwijnen. Hij werd geboren te Parijs den 6^{en} April 1826, zijn vader was bouwmeester. Van hem hield hij misschien die voorliefde tot fantastische architecturen als achtergronden voor zijn onderwerpen. Hij studeerde eerst onder Picot, een onbeduidend schilder, maar onderging veel meer den invloed van de kleurige, dramatische werken van Delacroix. Hij was 26 jaar oud, toen hij voor 't eerst met een werk afkwam, eene

Pieta, nu in de cathedraal van Angoulême en waarover de Goncourt's met lof spraken. De jaren 1858-1860 bracht hij door in Italië. Hij studeerde er het landschap en maakte kopies naar Corregio, Signorelli, Benozzo Gozzoli en Carpaccio. Mantegna nam hij tot zijn meester, diens lijn en vrouwen-type vinden wij herhaaldelijk in zijn later werk weer. In 1860 ook, maakte hij kennis met den schilder Théodore Chassériau, die grooten invloed op zijne kunstopvatting zou hebben, ter wiens gedachtenis hij zijn schoonste werk zou maken: 'Le jeune homme et la mort'. Gustave Moreau bedroomde met zijn vriend de synthesis van classiek en romantiek, eene kunst die hevig zou zijn van passie en gevoel maar kalm blijven in vorm en uitdrukking.

Terug van zijne reis in Italië, was hij al geheel ontplooid en volkomen bewust van zijn doel en zijne kracht, gaat hij aan den arbeid.

In het salon van 64 verscheen hij voor 't eerst met een meesterstuk, *Oidipoes en de Sphinx*. Hij was toen 38 jaar oud. Korts daarop vertoonde hij *L'Apparition*, de wondere dans van Salomé die daar opeens in 't mysterie van den donkeren harem, het bloedende hoofd van Johannes ziet verschijnen.

Hij is nu gekomen tot een tijd van prachtigen uitgroei. Die wonderbare ontplooiing heeft hij te danken aan eene gestadige, zakelijke, stalende studie waarvan zijne ontelbare teekeningen getuigen. Al wat hij geeft is zoo nieuw, zoo uitheemsch, van hooge geestes-spanning getuigend en zoo ongevoegd naar eenig mode-voorschrift.

Van dan is hij geworden de eenzame werker, heel zijn lange kunstloopbaan door, nooit in den schouwburg te zien en maar zelden in de stad verschijnend, maar die in zijn werkhuis eenige trouwe vrienden bijeen riep, die hie deelachtig miek van zijne droomen en wondere kunstopvatting.

In 1889 werd hij 'membre de l'Institut' en in 92 proffessor aan 'l'Ecole nationale des Beaux-arts'. Hier zou hij grooten invloed op zijne leerlingen uitoefenen, wier eigene persoonlijkheid hij trachtte te ontwikkelen. 'Exercez votre cerveau' herhaalde

hij gedurig, 'pensez par vous mêmes. Que m'importe que vous restiez dix heures assis devant votre chapelet, si vous dormez. Tenez moi tête, morbleu! T^achez d'avoir une opinion'. Zooals John Ruskin bleef hij niet bij drooge schoolsche lessen en gelijk de Engelsche kunstkenner zijne leerlingen naar Amiens, naar Venetië voerde, zoo bracht Moreau zijne discipelen voor de groote Italianen in de Louvre, waar vele gekende schilders, moe van al het gekunstelde en gemaakte van den tijd, in geestdrift kwamen voor zijn frisch en eerlijk woord.

Hij stief in 1898, twee en zeventig jaar oud en liet zijn huis met al wat het bevatte, aan den staat of de stad, met dit enkel verzoek, dat alles zou bijeen blijven, om de menschen alzo te laten oordeelen over het werk en het pogen van een kunstenaar, zijn gansch leven door.

Henri Rupp was zijn testament-uitvoerder en die heeft gemaakt van het huis Moreau het model-museum waarover wij hooger spraken.

Ary Renan rangschikt de werken van Gustave Moreau in vier onderscheiden groepen:

De mythologische stukken die voorstellen den Oidipoes-mythe, de werken van Hercules, alle goden en godinnen van den Olympus.

De cyclus van den Dichter, die verheerlijkt de goden der poësis, de dragers der goddelijke lyra in werken als *De musen die Apollo verlaten*, *Hesiodes en de musen*, de ontelbare *Sapho's* en *Chimera's*, zinnebeelden van dichter-dweepzucht en -droomen.

De oostersche onderwerpen waaronder de *Salomé*, *de Zegepraal van Alexander*, te midden al de pracht van het geheimzinnige Indië, de *Perzische dichter*, zooveele *Peri's* en *Odalisken*.

Eindelijk de gewijde stukken, vol religieuze poëzie als in het onafgewerkte stuk *de Drie Koningen*, vele Christus-voorstellingen, engelen, heiligen en Pieta's.

Deze stelselmatige verdeeling schaadt aan de eenheid van den kunstarbeid en strijdt met het klaarblijkelijk volgehouden inzicht van den kunstenaar. Zijne werken doen zich voor als een geheel,

diep bedacht, sterk gewild en wonderbaar uitgewerkt. Die eenheid zal ieder aandachtig beschouwer dadelijk in het oog vallen en zij is niet verwonderlijk bij een man die leefde buiten de wereld in de kameren zijner ziel.

Het is waar: bij een eerste opzicht staan wij hier voor grieksche goden en godinnen, mythen en legenden. Maar bij nader onderzoek bevinden wij dat heel dat schijnbaar uiteen-loopend werk, de uitdrukking is van een voorop gesteld gedacht, eene levensopvatting, eene wijsbegeerte, een menschen-epos door de tijden. Weldra denkt ge niet meer op grieksche voorstelling.

Een diepzinnige kunstenaar als Moreau kon niet letterlijk de oude woorden en tradities volgen, maar moest zijn eigen inwendigen aandrang gehoorzamen.

De mythologie krijgt bij hem eene nieuwe eigenaardige bediening. Hij dacht dat, om de algemeene denkbeelden, die hij in den kop droeg, over het leven en de geschiedenis, uit-te-drukken, hij mythologische vormen moest gebruiken en de helden der oude dagen. Zij hebben inderdaad eene algemeene beteekenis, passend op alle menschen en alle tijden.

Zoo kwam hij er ook toe, heidensche godenleer en christene overlevering te vereenigen: alles wordt Symbool van groote waarheden. Gustave Moreau staat aldus nevens de breed-denkende grooten aller tijden, nevens een Dante die oudheid en Christenheid in zijne *Divina Comedia* door elkander strengelde. Hij zal zelf de oude mythen veranderen en christene gedachten aan de oude denkbeelden toe-voegen. Zoo wordt de *Promètheus*, lijdend om de rechtveerdigheid eene Christus-figuur en de *Leda*, voorstellend de natuur, bevrucht door de wereld-liefde, gelijk eene Lieve-Vrouw, ontvangend de blijde boodschap.

Wat is dat groot volgehouden gedacht, diep-verholten onder die macht van Symbolen? Gustave Moreau was eerst en vooral een moderne denker, een moderne kunstenaar. Verwacht u dan dat de gevoelens en de bedoelingen veel dieper en ingewikkelder zijn dan bij de oude meesters.

Hij was diep-doordrongen van die eindelooze moeheid der

overontwikkelde beschaving waarin hij leefde, waarvan hij deelgenoot was. Hij kende de zinnelijke wreedheid. Hij wist de kwade bekoorlijke macht die uitstraalt van de vrouw. Ziet hoe dat gevoelen u tegenkomt uit de *Salomé*, de *Verschijning*.

Wij zijn in de verre geheimzinnige zaal van een oosterschen harem. Gedempt zijgt het licht langs de hooge zuilen van onix, met verwonderlijk-bewerkte kapiteelen en laat de verre hoeken en de hooge nissen vol rijke duisternis. Op den hoogen troon is gezeten Herodes, doorzonken in de wijde plooiën van zijne mantels. De oude satraap voldoet zijne moede, alles beu-geworden oogen aan de rijke vormen-schoonheid van de wondere odaliske. Naast den troon is Salomé's moeder, met staats-inzichten op haar wezen en die den Dood beraamd heeft van den Dooper. Naast een zuil wacht de beul met het groote zweerd, onroerbaar als een beeld, om het vonnis uit-te-voeren. Het snarenspeel van de neergehurkte speelster ronkt en ronkt door den harem, die stil is en bevangend als eene graftombe. In het licht dat neervalt over den marmeren vloer rijst de Salomé, amber-kleurig door haar gazen sluiers, ruischend van de peerlen en het goud. Elke beweging van haar ingewikkelden, beteekenis-vollen dans doet verwuiven het plooiën-kleed, zoodat de peerlen en het goud komen passen om de heupen en de borst. Haar lijf wordt als een schrijn, ingelegd met kostbaarheden. Maar nu werkt de verschrikkelijke hallucinatie: het glorieuze hoofd van Johannes is verschenen in de ruimte en druppel voor druppel, leekt het martelaars-bloed en stolt tot roode stalaktiet. De Voorlooper vest zijn oogen staal in de oogen van de Salomé en haar dans versteent in pijnlijke siddering, onder den glans van bloed en licht uit den levenden meteor.

In deze Salomé wordt belichaamd het kwaad. Zij is de opperste incarnatie van het vrouwelijk-slecht, dat Moreau nog aangeeft in eene macht van schilderingen en dat hij zou verwerken tot eene apokaliptieke symfonie in het stuk, de *Chimera's*, het decameron van alle vleeschelijke ondeugden.

Maar boven het kwaad rijst het Goed en tegenover de Vrouw

staat de Held, verwinnend de duistere macht die schuilt onder hare schoonheid en bouwend over de wereld de lichtende paleizen van zijnen wil. *Hercule et l'Hydre de Lerne*, *Hercule et les oiseaux du lac Stymphale* zijn de pathetische oogenblikken van dezen helden-strijd. In *Oidipoes en de Sphinx* vinden wij weer het hoogte-punt. Hier staat de ingewijde, de wetende, de willende tegenover het kwaad en het kwaad zal zwichten.

Oidipoes leunt tegen den rotswand van de eenzame bergkloof. De heilige kalmte ligt over zijn aangezicht en zijn heerlijk-jong heldenlijf. De vrouwelijke sphinx, - de wijde vleugelen op 't azuur van den hemel, - heeft hem bekropen en klampt aan zijne lenden met al de kracht van haren lust, van haar begeeren, met al de zekerheid van hare overwinning. Hare borsten punten vooruit, hare tijgerpooten drukken zwaar de borst en de dijen, uit haar koninginnengelaat staren de oogen en doorboren de oogen van den jongen held. De vraag ruischt van hare lippen. Daar is geen geweld, geen gevecht, geen bloed. Wij zien niets gebeuren, maar wij weten toch wie de meerdere is van die twee wezens die zoo tegenover elkander staan en dat straks de sphinx niets anders zal te doen hebben dan te verzwinden in den donkeren afgrond.

Hoe duidelijk is het niet dat er hier wat meer is dan de voorstelling van eene oude grieksche mythe. Het is de zegepraal van het goed over het kwaad, van den wil boven de zwakheid. Het is het zinnebeeld van het levens-vraagstuk dat ieder eens heeft op te lossen. Liefde, eerezucht, roem, zijn allen zoovele kruiswegen waar wij een oogenblik voorstaan en ons eene beslissing gevraagd wordt. Daar is een weg die leidt naar de duisternis en den dood; daar is eene baan die opgaat naar het licht en het leven. Als wij op dat uur, dat het leven schijnt stil te staan, het bloed niet meer klopt en de asem niet meer gaat, de heilige kalmte bewaren, het monster in de oogen lezen en het woord van onzen onwankelbaren wil over onze lippen laten komen, dan zijn wij de sterken, dan leven wij voortaan ongedeerd in de vaste burg van ons geweten, dan zal ons leven

zijn een gedurende opgang in het geluk en de blijheid. Zij die niet kunnen willen zijn de zwakken en zij vallen in den afgrond en den sphinx ten prooi.

Hooger stijgt nog dat gedachten-leven bij Gustave Moreau. Boven de helden vechtend in het tijdelijke, in het altijdwisselende, staan de zieners, de profeten pijlend in eindeloze verten de komende tijden tegen en door gedurige verpuring opgaande in het Goddelijke. Zoo is de *Leda* opgevat, zoo is *Jupiter en Semele* zoo is de *Promètheus*:

Op de rotstoppen van den Kaukasus. Perspektieven van basalt op blauwe verten, als achter het mysterieuse gelaat van Mona Lisa. Het is niet de Promètheus van Aischulos, aan 't heelal zijn lijden klagend en der goden onrechtveerdigheid uitgalmend te midden het gezoef der ontketende natuur-krachten. Het is niet de Titan van Delville, met reuzen-schreden wandelend over de wolken, en voerend boven de krioelende, ellendige menschen het goddelijke licht, het mirakel, in zijn opgeheven handen. Deze held hier, bekommert zich niet meer om het onvermurwbaar noodlot. De gieren die zijn lever vreten, sterven een voor een, hij leeft. Het slachtoffer duurt langer dan de beulen. Nog is hij vastgeklonken, maar zijne houding is van een koning op zijn troon. De vlam der wetenschap brandt boven den van uitdrukking verdiepten kop. Dertig duizend jaren kunnen voorbij gaan, maar Zeus kan hem niet deeren. Zijn extatische oogen staren in eindeloze verten en ontwaren de glanzende acropolen, de opschietende cathedralen, lichtende steden van schoonheid. De winden ruischen om zijn hoofd de pastorale symfonieën. Hij weet de dag die zal dagen boven de bergen en in de dalen der aarde de rechtveerdigheid belichten en het rijk van het Goed.

Welke macht van conceptie, wat grootschheid van vinding! Moreau is een man die het leven hoog heeft doorschouwd en alles bij hem is groot en breed gezien. Hoe verzwinden in den niet al die tentoonstellingstukken, landschapjes binnenzichtjes, mosselschuiten of straatkeerders; hoe brokkelen weg in ons geheugen zooveel vermorste marmer en leem voor deze groote

stukken zoo welgewikt, zoo stout en grootsch van samenstelling. Wij staan hier voor eene schepping, voor eene wereld, geboren in het brein van den kunstenaar maar waar de droomgestalten en chimera's zelf, vleesch en bloed en zenuw krijgen en worden tot verwerkelykte fantasie.

Het is niet enkel werk van een schilder maar van een geleerde, van een dichter. Het zijn de inwendige vizioenen van een veelbelesen man, van een contemplatieven kunstenaar. Het is de arbeid van een visionair, van een profeet, doordrongen van een hoog ideaal en die stijgt zonder omzien naar de hooglanden der schoonheid.

Daar is iets magisch in al zijne werken. Gustave Moreau heeft eene eigenaardigheid uit samengebrachte bestanddeelen. Zijn werk lijkt assyrisch, grieksch, gothiek en is echt modern door de bedoelingen. Zijne kunst is als een vreemde bloesem, een zeldzame vrucht met aangename straffen smaak, bijzonder goed voor de alles moe-geworden verhemelten der fijnproevers van dezen tijd. Zij is ook van eene vreemde weelde, die aan tooverpaleizen doet denken. De bijhoorigheden zijn altijd met zorg gekozen. Al wat de bodem der aarde of de diepten van de zee aan wonders bevatten is op zijn doeken te vinden in peerlen en planten en sieraden van de rijkste en zonderlingste kleuren en vormen. Hij studeerde daaromtrent geduldig in het *Jardin des Plantes* en het *Musée d'Histoire naturelle*.

Hij was de baanbreker eener idealistische wedergeboorte in de fransche Schilderkunst van dezen tijd. Hij was idealist en daardoor verstaan wij dat hij niet bezig was met het werkelijke, hem omgevende leven van zijn tijd, maar filosofisch, historisch mythologisch dacht en werkte.

Hij wilde eene kunst hevig en dramatisch, maar tegelijk innig en diep: de menschelijke ziel, weergegeven in werken, kalm, en gedragen als grieksche schoonheid. Niet alleen drift en geweld als bij de romantieken met soms nog heviger dramatischer kleur, maar daarbij de veredeling door schoonheid van lijnen en vormen, door de subtiele fijnheid der boetseering en de diepte van het wijsgeerig gedacht.

Alle groote vroegere kunst is geweest de uitbeelding van een leven. Gustave Moreau heeft willen geven met eigen nieuwe middelen, de uitdrukking van de moderne ziel.

Jozef Muls.

Lied

Een schip zie'k henenvaren
naar 't land van over zee;
ik sta het na te staren,
mijn hart vaart met hem mee,

Hoe 't ook den steven wende,
nooit weet het wat hem wacht;
het zeilt door 't onbekende:
de zee weent lijk ze lacht.

Zal 't steeds bij heldre dagen
zijn want weerspiegeld zien,
zoolang de zee 't moet dragen
en sparen vracht en liên?

Of bij 't gedruisch der snaren
van 's afgronds spelemans,
zal 't dansen op de baren
der schepen doodendans?

Het schip is heengevaren,
naar 't land van over zee:
ik sta nog steeds te staren...
mijn hart vaart met hem mee...

Firmin van Heck

Ventjes

Wondere ventjes toch, mijn hertjes,
 Met uw wilde tuimelpertjes,
 Zie 'k en hoor u onbedeesd
     Plodderen, pletsen,
     Klefferen. kletsen,
 Uren, uren, om ter meest,
     Zoete, zotte ventjes!

In de meerschen wentlen, woelen,
 Juichen, juublen, vrij kerjoelen,
 Ei mij toch! tot 's avonds toe!
     Schateren, schallen,
     Mooschen en mallen,
 En 'k en zie geen stond u moe,
     Zoete, zotte ventjes!

'k Zie 't, ge speelt uw dolle toerkens
 Net lijk zusterkens en broerkens
     Al te zamen ondereen!
     Maar wat ge tatert,
     Snappende snatert,
 Dàt begrijpt, och! gij alleen,
     Zoete, zotte ventjes!

Aardig volkske toch, mijn hertjes,
 Speelt in vrede uw tuimelpertjes,
     Onbedeesd en onbedacht,
     Plodderen, pletsen,
     Klefferen, kletsen...
 Jeêske waakt en Moêke lacht!
     Zoete, zotte ventjes!

Herman Broeckaert

Katholieke Bepalingen rond ‘Kruisbloemen’ Een bundel verzen van Constant Eeckels

Na de heerlijk purpere smart van ‘*Heimwee*’ bloedt deze keer het roode vleesch der ‘*Kruisbloemen*’. In het onbepeisd gepraat, losbandig gesjouwvel en magistraal pennegelik van een heel hoopken nederlandse Helikonklimmers zal het een sterke en zuivere levenszang zijn, een dieper geluid, een heftiger rythme..

Waarom? Door den fellen bloedslag van een rijk, humaan Godsgeloof. Dit is hier het eendere grondwezen van ieder vers, de innerlijke asem van ieder rythme, de onderste klank van ieder woord.. Eenigen zullen hem wellicht die confessionneele kunst met moeite vergeven, anderen ervan de katholieke orthodoxie schokschouderend laken, liturgie en dogmatiek belachen.. 't Zij zoo; ze kijken bijster op de woorden en zien het leven voorbij; voor hen is het katholiek gevoel een tendentieus stelsel, - lijk ons modern libéralisme er een werd - angstvallig als een verkleinde levensvorm op het menschelijk hert aangepast; ze redeneeren de waarheid achter den rug en draaien de menschheid averechts buiten zijn diepste geestelijk wezen weg; de welbekende leugen brandt hen in de oogen.

Want daarin, - in de ‘*Kruisbloemen*’ - is er noch een dorperige, noch een provincieele, noch een kleinsteedsche engheid van religieuze gevoelens, niet één vermemeld morzelken van zwakke congregatiekunst, niet één industrieel geprevel van flauw-mummelende parochiekerkboekskens, maar wel de breede, hertstochtige menschelijkheid van een ruime, katholieke ziel die in de soms te zware ontvankelijkheid van het leven jubelt en juicht, kreunt

en bidt al naar gelang den verscheiden weerschijn uit de onraadbare diepte van God, uit de deemoedige oogen van ons Heer Jezus Christus, in de verzwegen pijnen van een gekwollen geest.

De '*Kruisbloemen*' zijn vleeschrood gegroeid in dezelfde ootmoedige rechtgeloovigheid en eenvoudige kinderlijkheid van Paul Verlaine's '*Sagesse*' en naar den aard van hun menschelijk katholiek gevoel is het vreugdzaam; want C. Eeckels, - bezijden enkele vlaamsche uitzonderingen, - geeft belijdenis van grooter leven naar den kristelijken geest en meer dan wat welkdanige beschouwende stelsels ooit bewijzen kunnen.

Het gedachtelijk wezen zijner kunst moet dan wel noodzakelijk van een diepere en echtere schoonheid gemerkt zijn dan welke andere menschelijke kunst ook, omdat de bron derzelve van eene verhevener hoogte neervloeit dan deze waar de meer menschelijke schoonheid welde van een Mathildekrans en een Lauracyclus.

De goddelijke begenadiging bezoekt hier een minder humanistisch dichter, leidt hem opwaarts en, naar de geestelijke verhouding tusschen deze drij kunstatmosfeeren, tot hooger geestelijke realiteiten; boven de hartstochtelijke confidentie eener kostbare liefde met God staat en gaat er niets menschelijk verder; '*Sagesse*' van P. Verlaine betoonde dit vlakaf in het midden van Parijs-zonder God zelve.

Afscheidelijk is voor Constant Eeckels het menschelijke leven niet van geloof, geloof niet van het leven; het katholieke gevoel is bij hem geene uiterlijke aanpassing van stelselmatige gedachten en gevoelens, geene inspuiting naar de omstandigheden van een levenvergiftigend sociaal serum, - zooals H. Gorter en Henriette Roland Holst hun Holland willen verwennen aan sociale nauwe speculatievormen, waarin de levensdeeg, politisch gegist, geperst wordt tot een muffigzoet baksel van democratische kleinheden, - maar Eeckels' kunstrijke katholiciteit ligt harmonisch verdoken in de zuiver gesloten eenheid van zijn wezen. Zoo kan ik mij zachtzaam verbeelden de gulden vlam eener gewijde waskeers: in den schijn van 't ongelooft afscheidelijk van malkaar en in wetenschappelijke

werkelijkheid liggen beider oorzaak en gevolg onafwendbaar verbonden; de vlam brandt uit het was en is in wezen dezelfde eenheid als de waskeers; de vlam versmoort en knettert weg in den lesten druppel van het wasvet; eenheid tot het einde.

Buiten alle kritische bepaling van Eeckels vormkunst hield ik er uit ter herte aan deze, der geestelijke eenheid zijns levens zelf, te doen voorafgaan; het is tevens, - wel meest door het karakter van Eeckels' katholieke verzen dan door mijne aanwijzingen - een practisch volkomen antwoord op de theoretische kunstmeening 'Het menschelijke-zonder-meer' van enkele vlaamsche denkers. Katholieke kunst als deze, - zoo zij in geene parochiale atmosfeer leeft, - mag nu allermenschelijkst en bovenmenschelijk genoemd worden; hier houdt ieder veto van den vlaamschen lictor op. En daarom ook is deze belijdende vorm van katholieke kunst geen kort afgemeten kristalleken van een praalgierige luchter, maar klare en zuivere levensemotie, die hier onbenaambare drang wordt van een helder, essentieel natuurgevoel naar het goddelijke lijden van den Zaligmaker.

Hoe zou het anders voor den dichter en zijne schoonheid beter zijn de leegere soort bevangenis en aandoenlijkheid weer te geven van een gewone natuurindruk als b.v. den onaantastbaren bloei eener vreemdroke, krullebollige krijsantheme, indien hij, zonder edelaardige ontroernis noch diepen aandrang, den geest in 't zweet zette voor een blufferig maaksonnet, zoo gezeid dan ter eere der Allerheiligste Moeder Gods?

Moest men naar dézen levenloozen aard het zware verslood gieten, de ijver der dichterlijke aandoenlijkheid ware eene strafte leugen in de algemeene kunst en de gevoelsfeer der katholieke levens werde verleegd tot een weerdeloos, retorikaal gekul over een der liefste en meest frissche Mysterieën.

De confessionneel-katholieke kunst van een dichter - wil zij waarlijk het ruimste menschelijke leven uitasemen - moet dus zoo spontaan-natuurlijk zijn als iedere andere goed-menschelijke aandoening ook en zich uitermate schamen eenigzins den dorren nabloei eener vermemelde kristelijke formule nabij te komen;

dan alleen - maar dan zeker ook - zal zij op Godshoogten blinken als een apocalijptiek Jerusalem, ver afgekeerd van het afschuwelijk godsdienstig gesjauwel van een vrome rijmelaar lijk F. Blicck, om weer eens de geheimnisvolle zielsdiepten van Dante's *Divina Comedia* welgevallig in de onvermoede verten te mogen ontwaren.

Maar - zooals ik reeds een vroegere keer betoond heb - de katholieke kunst moet van nature geene noodzakelijke afperking van het leven zijn *naar heure confessie*; heur belijdende vorm, evenals de liturgische, is geenszins eene beslist-afgepaalde vereischte daartoe, zonder dewelke het begrip dat we over katholieke kunst hebben onbevattelijk wordt.

Integendeel, meer dan in een kerkelijke vorm, moet de katholieke kunst het heele menschelijke leven omvatten, omdat het essentieele begrip van heur wezen - let wel, zonder aanpassing - gansch de kern van ons algemeen leven zelve is en het eigentlijke geestelijke bloed vormt waardoor ieder der menschen, willens nillens, leeft naar dien geest. Elke mensch dus is van natuurlijken aard katholiek; iedere normale, gezonde uiting van hem kan het onwillekeurig zijn; alle natuurlijk leven is het.

Door deze bewering omvat de katholieke kunst heel onze algemeene menschelijkheid en moet, ten noodzakelijke gevolge, al de zedelijke, esthetische elementen en begrippen bederfelijk voor het leven, uit heur innerlijk wezen wegweren, daar het Leven de Dood ontkent.

Want het is altijd de bezorgdheid der katholieke idee geweest het leven immer naar evenwichtige verhoudingen te herstellen en alle anormale afwijkingen van onzen gewoon-natuurlijken aard tot hunne allerjuiste betrekkingen en middens terug te brengen; zoo keerde de luxe weerom tot eene gezonde zinnelijkheid, de gierigheid tot een normaal geldbezit, de gulzigheid tot eene gewoon-natuurlijke etensveerdigheid.

En naar dien wel begrepen zin zouden 'Les Fleurs du Mal' van Charles Baudelaire en 'La Terre' van Emile Zola - konden wij ze van hunne anormale intrinseke verhoudingen

terug leiden tot een natuurlijker zedelijke stand der voorgestelde dingen - loffelijk voor gezond-zinnelijke en katholieke boeken kunnen geprezen worden.

Het zal nu ook duidelijk zijn hoe een waarlijk 'zedeloos' roman wel zoo heeten mag en dit redelijk verdient door de lubrieke onnatuurlijkheid van zijne soort tegenover het normale evenwicht van het leven. Doch gebeurlijk is het nochtans dat naar de Dumassiaansche stelling deze slechte motieven ten behoeve van het ware menschelijke leven aangewend worden en deze naar verschillend inzicht prijsbaar, afkeurenswaardig en begrijpelijk voorkomen. Hierover stel ik later een breeder afzonderlijk dekor op waarin ik de casuïstiek en zedelijke subtiliteit van deze literairen toestand tot meer bezonken klaarheid zal trachten om te zetten.

Dees om te eindigen nog over 'Kruisbloemen'. - Om hunne fijne en sterke menschelijkheid willen deze soort Katholieke gedichten na de smartelijke betrachtting van 'Heimwee' de hoopvolle dagklaarte zijn die valt uit den Oosten in de nog pijnzame oogen van den Dichter.

Hoe laat deze de kristelijke levenswaarheden op zijn aandoenlijk gemoed inwerken; evenals de Oosterwind 's morgens de blaëren beweegt zoo worden de onuitgesproken fijnheden van zijn hert harmonisch en symetrisch bewogen tot een gedicht; de aandoenlijkheid der Passie van Ons Heer wordt eene hertstochtige uitstorting van allermenschelijkste liefde, de veelvuldige schoonheid van den katholieken Godsdienst leidt hem tot zwaren jubel en bewondering, gulden dankbaarheid en verborgen hoop. Hoe bloeit hierin deze pijnroode 'Kruisbloem' op een bebloeden stengel:

Wat is het goed, zoo in uw armen, weeldrig goed
en zalig, zoo te rusten op uw hart, te staren
in uw diepe oogenmeren, wier getaande gloed
nog 't schoone van verborgen hemel laat ontwaren.

In waarheid, Constant Eeckels is een dichter in den hoogsten zin, naar de diepste opvatting en naar de zuiverste redelijkheid van het leven.

Karel van den Oever.

Vlaamsche Arbeid

Van Zon Zaliger door hem zelf. René Vermandere. (Leuven, Keurboekerij - frs. 2,5. -.)

Met een stil genot, heb ik op 'n avond dat de regen tegen mijne ruiten rommelde, 't laatste werk van René Vermandere - een *burgerlijk* werk, dat dus best gesmaakt wordt in een burgerlijk midden - gelezen.

Ik beken dat ik die lectuur met eene eenigzins-ongenenen vooringenomenheid had aangevat: ik had vroeger al meer gelezen van Vermandere, o.a. zijn roman *Op droog Zaad* en zijne korte opstellen van uit *Waar 't vliegen wil...* en in gezelschappen, had ik ook reeds meer dan eens zijn kluchtliederen en komieke monologen en blijspelen hooren voordragen,... dikwijls nog allerlei guitige anecdoten vernomen over 'dien snaakschen, dien koddigen Vermandere',.... daarbij eindelijk in de *Gazet van Antwerpen* gevonden dat, indien ik ooit op mijne zwakke schouders voelde wegen den socialen plicht van op 'n huwelijksfeest, eene eerste communie, 'n lijkdienst enz. de gevoelens mijner medemenschen tegenover den gevierden jubilaris te vertolken, ik me gerust mocht wenden tot Vermandere voor 't verveerdigen van gelegenheidsdichten, redevoeringen enz.

Van toen af, had Vermandere zich geuit - aan mij zich veropenbaard - wel als een eigenaardig en oorspronkelijk talent, maar tevens als een min of meer gemeen, grof, oppervlakkig, te volksch talent, waaraan ontbrak hoogere distinctie, fijnere smaak, zuiverdere afwerking, een talent allergunstigst aangelegd om een gezelschap te bekoren en dat daarom misschien wel gelden kon als proeve van amateurs-werk, maar dat we niet - zoo we streng onze eischen stelden en hoog den standaard van 't literaire vak opstaken - konden aanveerden als letterkundige arbeid, als kunstproductie.

Niet dat ik wil de verdiensten van een werk, lijk bijv. *Waar 't vliegen wil*, ontkennen: gul en hertelijk, heb ik toen ook gelachen, luid gelachen. Wanneer ik *Van Zon* echter las, loech ik stil, meer inwendig, glimlachte ik, monkelde ik, fijnproevend de iets of wat karikaturale humor van *Waar 't vliegen wil* was vergroeid tot de kieschere, scherpere ironie van *Van Zon*. Mijn lach klonk minder luidruchtig, minder rumoerig - het staal van dit

nieuwe boek ook trilt heller, kristalijner dan 't gietsel der vorigen en de vormen spannen harmonieuser, wijl meer afgerond, meer geslepen - maar hij bleef langer op mijne lippen gloeien en drong inniger door tot mijne zenuwen, die de voertuigen zijn van mijn bewust genot,... waardoor blijkt de echtere, gaver qualiteit van *Van Zon*.

In alle geval, denk ik den heer René Vermandere, in naam van ons vlaamsch publiek, te moeten bedanken, voor de eenige blijê stonden, die hij ons met zijn werk schonk, want zijne gave is te zeldzaam en de lach is een kostbaar ding. Onze vlaamsche literatuur - ik *bestatig* en *beschuldig* niet - lijkt me soms een orkest, waarvan de muzikanten, bij eenparigheid, den bas zouden bespelen en beschikken enkelijk over een repertorium van klaagliederen en treurmarchen, of wel een tooneeltroep die uitsluitelijk treurspelen en dramas zou opvoeren en 't blijspel en de klucht ontleerd hebben. Humor en luim, spot en scherts, geestigheid en snaakschheid verkoopen ze in Vlaanderen, zoo weinig bijna als radium. Daaruit volgt eene jammerlijke eentoonigheid onzer literatuur.

Nochtans die toestand moet verholpen: me dunkt dat 't stillekensaan tijd wordt dat we onze grenspaaltjes opnemen en ze een weinig verder planten. Daarom ook, juich ik toe met geestdriftige, hopende stem, werk als Teirlinck's *Ivoren Aapje*, als sommige van Baekelmans' schetsen en lijk *Van Zon Zaliger*. Ik geloof dat als uiting van vlaamsche, burgerlijke humor dit werk tot nu toe niet overtreffen werd in onze jongere *litteraire* literatuur (ik schrijf: *litteraire literatuur*, om geene rekenschap te houden met fabriekwerk, met onecht gespeel op woorden, wat slag geleuter en leepe dubbelzinnigheid, *Scala-witz*, à la Van Aerschot). Ook de taal van *Van Zon* beviel me: rijk, modern en toch eenvoudig en vloeibaar, gemakkelijk verstaanbaar zelfs door het volk, uitrustend voor menschen als wij, gewend aan den verwrongen, ingewikkelden zinsbouw der meeste hollandsche auteurs, ofschoon soms niet voldoende sensitief en plastisch.

Indien ik nog plaats had, zou ik ook wel op een paar gebreken willen duiden: hoe op sommige bladz., de humor gedwongen is (bijv. bl. 65), hoe soms de psychologie en de analyse mislopen (bl. 57). hoe soms de beeldspraak nog lekt van idioot-sentimenteel romantiekersap (44, 47, 76 enz, vooral in 't hoofdstuk *Niemandskind*), hoe een paar hoofdstukken een weinig hors-d'oeuvre-achtig, niet juist en sterk genoeg aansluiten op den bouw (bijv. *Gods' tranen* en *Niemandskind*), hoe integendeel een hoofdstuk als *R.I.P.* niet genoegzaam verwerkt werd, hoe valsche, storende beelden slopen in den zin (45, 73) en bijzonderlijk, hoe zelden de schrijver erin gelukt, hevig en aangrijpend, eene *stemming* weer te geven, u eene sensatie mee te doen leven (zwak bijv. zijn de verschijning van

Van Zon's geest, de dood van Van Zon enz., omdat de kunst van Vermandere niet, in 't minst, vizioenair is)...

Toch heb ik *Van Zon Zaliger* geschreven op het lijstje, mijn keurlijstje, bij de eenige boeken, die ik moet herlezen. Zijne verschijning verheugt me ten zeerste.

Laat René Vermandere zijne beloften houden, nu maar voortwerken: we rekenen op hem. -

Ik kan niet nalaten even nog de aandacht te roepen op de prachtige pentteekeningen van Edmond van Offel, die het boek illustreeren en die van *Van Zon* maken een dubbel schoon werk, én door den schrijver, én door den versierder. Beelden als die boven hoofdstukken I, II, III, IV, VIII - als komende van een teekeneer, die tevens tusschen de frischste, sensitiefste, rechtzinnigste dichters onzer lettergaarde moet gerekend - zijn weleens stemmingsrijker en beteekenisvoller dan woorden. De Vlaamsche drukkerij bezorgde ons met *Van Zon* eene prachtuitgave.

A.d.R.

**Godfried Hermans - Verzamelde Opstellen en Gedichten, Wereldeinde.
(De Vlaamsche Boekhandel, Brussel 1907).**

Waar is de man, de kunstkenner, die ons op eene beslissende wijze zal zeggen de echte, absolute weerde van een boek, van een letterkundig gewrocht? Onbetwifelbaar voor elkeen, zou dat alleen vermogen hij die nu eens bepaald de eeuwige Esthetica zou hebben vastgesteld. Waar is die man in ons land? Waar is die man in de wereld?

Kritiek blijft dus altijd min of meer het begrijpen, het weerspiegelen van het letterkundig product. Een schrijver beoordeelen, komt hier op neer, in volle rechtzinnigheid, den indruk neer te schrijven, die zijn werk op ons heeft voortgebracht. Die kritiek heeft dan **die** weerde, die ge wel wilt hechten aan den min of meer goeden smaak, het onderscheidings-vermogen van den beoordeelaar.

Na het lezen van de opstellen van Godfried Hermans, hebben wij gedacht dat er weinigen in Vlaanderen hunne kunstopvatting zoo hoogstellen dan hij. Na het doorproeven van de novelle, *Vriendschap*, van de verzen en het Dramatisch gedicht *Wereldeinde*, hebben wij moeten bekennen, dat er maar zeldzamen, hunne esthetica zoo verwezenlijken in hun werk of de verwezenlijking zoo nabij komen.

Dit is nu eens echt kunstwerk, dat ons een oogenblik ontvoert uit het alledaagsche bewegen en denken, dat ons doet leven met buitengewone menschen-typen, in ontzagwekkende toestanden. Wij verblijven een tijd in

bovenaardsche lucht, waar ongekeende klanken worden vernomen, waar een ander licht neer zijgt over alle dingen. Wij zijn als onder eene bezwering en als zulke kracht uitgaat van een werk op den lezer, dan mag het geheeten worden ongewoon.

Toch blijft de kunst van Godfried Hermans, zijne taal in de studies, zijn verwezenlijking in de verzen, zoo wat bonkachtig en ruw. Het is niet doorgestudeerd, het is als onafgewerkt. Het is alsof wij stonden voor een beeld, waar de eerste ruwe kappen werden aangegeven, maar waar voor een kennend oog en een begrijpenden geest, de wordende schoonheid reeds zichtbaar is. Het werk van Godfried Hermans is als het natuurlijke erts, waar het zuivere metaal nog niet werd uit gescheiden, waar het goud wel in blinkt en tintelt hier en daar maar niet werd gezuiverd en zeker niet verwerkt tot vormschoone schalen en fijn gedreven juweelen.

J.M.

Voor volgende nummers liggen gereed: *Moedertaal*, zangspel, door Godfried Hermans; Verzen van Herchenrath, Herman Broeckaert, Delfien van Haute, Verborgt, Gust van Roosbroeck, Magda Peeters, Frans Delbeke, Richard De Cneudt; proza-bijdragen van Hugo Verriest, Karel van den Oever, Floris Prims, Gustaaf Vermeersch; *Michel-Anglo*, eene studie door Jan Hallez; onuitgegeven brieven, proza en gedichten van Rodenbach en Gezelle.

Bij plaatsgebrek moest verschoven worden: Charles van Lerberghe, eene bespreking door André de Ridder.

Boeken van medewerkers. - *Verschenen*: *Kruisbloemen* door Constant Eeckels; *Het Drievuldig Beeld*, door Karel van den Oever; *Stijn Streuvels, zijn leven en werken*, (2de uitgaaf) door André de Ridder.

Om te verschijnen: *Liederen I^e reeks* door Herman Broeckaert; *Het lichte Leven* door Gust van Roosbroeck; *de Strijd*, een prozabundel door Constant Eeckels; *Historische Inbeeldingen*, verhalen door Karel van den Oever.

Prelude*

Een Stemme:

Mijn vreugd die weet onthul uw gul gelaat,
mijn stralenkind, in de'eengen nacht geboren,
en jong en vrij gebleven in 't bekoren
van deze wereld schoon van goed en kwaad

Onthul uw gul gelaat en laat uw gloren
de lafenisse zijn voor wie der gaat
benauwd door 't grauwe veld van pijn en haat
waar hem zijn wanhoop bracht en liet, verloren...

En zeg de weelden van uw levensmoed
die zingend staat te midden van den vloed
van het bestaan dat immer jonger spoelt,
immer in nieuwe banen opengaat...

Want alles is zoo schoon voor wie gevoelt;
want alles is zoo goed voor wie verstaat.

Edmond Van Offel

* Uit den bundel: *De Getijden*.

Eene Begrafenis*

De tijd was daar, de andere vier werden benoemd, Arie bleef alleen over. Hij had nog steeds gehoopt, een mens kan het gevoel van vertrouwen in 't recht zo moeilijk loslaten. Het was vergeefs gehoopt: hij stond weer voor het ruwe feit.

's Anderdaags had hij een rustdag en moest naar zijn moeder toe, dit troostte hem nog. Doch toen hij 's avonds nog eens ging zien was er een papier geplakt aan de diensttabel waarbij hij aangewezen werd om de begrafenis bij-te-wonen van een hoofdklerk die gestorven was.

Arie staarde zich stom op dat stuk papier, die enkele woorden van dat monster, het 'Beheer' dat zijn verlangens en behoeften tot gruis vermaalde als een stom werktuig. Ontgocheling en razernij schroefden zijn keel toe en hij liep een wijle doelloos rond in heftige gemoedsbeweging. Wanneer zou hij nu nog eens kunnen gaan? en hij was er zo nodig! Ze verwachtten hem! en alles wat hij zich voorgesteld had ginder te doen, morgen, hij zag het alles reddeloos verzwinden.

Een paar makkers spraken hem aan, hadden het over de dode. Het was een man die algemeen gehaat werd.

Arie was in een woeste stemming en vervloekte luidop de dode.

Maar dan bedacht hij dat het belachelijk was iets te vervloeken dat reeds te verrotten begon. Het zou er niet rapper of trager om gaan. Iets schonk hem troost: de vent was gekreveerd en kon niemand meer schaden. Konden ze allen

* Uit: *Het Rollende Leven*, 1e Deel Hoofdstuk VIII.

zo vandaag nog krevéren! hij gaf wel vijf frank aan een arm mens. Hij zou het bevel tarten en tòch naar huis gaan!

De andere twee overtuigden hem evenwel dat zulks gevaarlijk was.

De hoofdklerk, die de diensttabel opstelde, kwam op dit ogenblik binnen. Geen een van de drie groette. Ze bleven zwijgend staren naar de grond als was daar iets heel biezonders te zien. Dat was de man die, het bewerkt had! Hij kon goed zijn. Maar wat baatte dat? de vrijheid kon hij hun niet schenken. Zijn goedheid erkenden ze niet, ze beschouwden slechts z'n kwade zijde waardoor ze leden en ze fluisterden achter z'n rug: kreveert, smeerlap?

's Anderdaags stonden ze allen aan 't sterfhuis. Er was een hele verzameling dienstkleren met blinkende knoppen en gallon, en met lewen op de petten.

Arie stond alleen somber en met bewolkt voorhoofd, dat alles aan te zien.

Kleren die goed de ellende bedekten.

Daarvoor alleen schenen ze bestemd, want de hoge ambtenaars, die rijk betaald werden, droegen er geen. Die hadden geen verguldsel nodig om ellende te bedekken. Die droegen kleren zoals zij wilden, die maar half zooveel kostten dan de schitterende tunieken van de hongerlijders.

Aldus siste Arie tussen de tanden. Hij bleef niet lang alleen, hij werd vervoegd door twee andere maten die er niet verheugder uitzagen.

- Hebt gij ook ingelegd voor de kroon? vroeg hem de een.

- Ik? neen! zei Arie, die moeite deed om iets uit zijn toegeschroefde keel te krijgen, ik heb geen lijst gezien.

- Ze kunnen nog komen, meende de andere.

- Hebt ge van uw leven zo een onbeschaamdheid geweten? zei de eerste weer, ons nog dwingen om kronen te kopen voor een smeerlap die ons heel zijn leven gekweld en gesard heeft? En wij die onze franks zo nodig hebben! maar ik heb een ferm artikel naar de 'Moniteur' gezonden, ik heb er eens goed hun zaligheid in gezegd!

Arie gaf geen antwoord want hij weerhield de schampere woorden die zich in zijn binnenste opdrongen. Strijden? Artikels schrijven? Nutteloos, nutteloos! wie beroerde dat? A! A! hij wist er alles van: dat diende alleen om de mannen in slaap te wiegen. Ze lazen die artikels, mieken zich woedend met de schrijver, voelden zich trots over dat durven en..... voldaan! dat was alles.

Maar er kwam beweging. Het lijk werd buitengedragen. Allen namen de hoeden of petten af. De eerste spreker stak zijn vuist uit naar de kist, braakte een zware verwensing uit.

- Thuis moeten ze droog brood vreten, maar ze moesten een frank hebben voor een krone...

Maar de tranen sprongen uit zijn ogen en ook de twee andere waren zeer geroerd. De jongen die gesproken had, had vier kinderen...

Er was een ogenblik stilstand. Nu kwam weer beweging. Wat was dat nu? Men zocht waarachtig treinwachters om de kist te dragen. Men dreef de spotternij zoo ver dat men de vervolgden den vervolger naar de laatste rustplaats - of ten minste - de rotplaats, deed dragen. Ziet, ge dat? merkte de laatste spreker weer op. De drie maten mieken zich uit de voeten want ze voelden dat hun razernij in gewelddaad zou overslaan. Zo ontsnaptten ze, loerden van verre met droge ogen. Zo droegen de slaven hun meester - daar waggelde de kist - dat gebeurde in een vrij land. En rondom praalde de wijde staatsie van de koperen knoppen, van de gallons en de schitterende lewen. Het leger van hongerlijders was opgetrommeld om een laatste praal bij te zetten aan een verrottend lijk en voldaan daarover stapten de grote bazen achter de kist in de glorie van hun verpletterende almacht alleen geërgerd door de kwalen van hun maag daar hun overtollig loon hen te veel ongeregelheden veroorloofde. Doch ze waren voldaan, daar schitterde de livrei van hun leger slaven en bogen zich in 't stof. A! hoe prachtig blonken die knoppen op die lege buiken! Men zou zich in de tijd van het Rome van Nero gewaand hebben.

Zo redeneerde de opsteller van het vurig artikel aan de 'Moniteur.' En hij vervolgde:

- Het is toch waarachtig jammer dat er geen God bestaat anders konden wij hopen dat hij vraak zou nemen.

- Waarom? vroeg Arie, een vraak moet men aan niemand overlaten, die neemt men zelf.

De andere twee bezagen hem, ze spraken geen woord meer. Verder kwamen andere zich bij hen voegen, spraken liefvallige woorden over den overledene. In een bocht zagen ze zijn kinders achter 't lijk gaan, met witte zakdoeken over de ogen. Ze wensten dat die eens van honger zouden kreveren, het was toch nutteloos een lijk te verwensen dat niets meer voelen kan.

Maar Arie walgde ervan. Het waren reptielen zijn gezellen die enkel in 't donker hun venijn uitspuwden. Doch, zo had hen de slavernij gemaakt.

Het lijk trok de kerk in en de mannen gingen in 't naaste koffiehuis. Daar werden de fratsen van de overledene uitgehaald en werd er nog eens heftig gevloekt omdat men treinwachters gedwongen had de kist te dragen. Ook werd over de kroon gesproken, vertelde iemand hoe al het personeel van depôt eens vertraging in de bevordering had ondergaan omdat ze een artikel van protest naar de Moniteur zonden in een zelfde geval. De lafaards hadden nog niet genoeg met hun recht op leven en dood, ze hadden nog de 'feuille de signalement' hun brevet van lafheid en huichelarij...

Ze gingen ten offer en keerden terug naar de herberg om nog eens op hun gemak de dode te vermaledijden. Ze hadden medelijden met hun makkers, de dragers, die gedwongen waren in de kerk te blijven. De stoet kwam weer te voorschijn en de vergulde praal ontplooidde zich opnieuw door de zon beschenen. Ja, ze waren teruggekeerd in de geschiedenis, in het oude Rome. Doch de slaven van toen werden door hun meesters goed gevoed om hun eer aan te doen. Deze meesters echter leefden op de kosten van de Staatskas en ledigden die liever in hun eigen

zakken. De Almachtige Staat werd door het fonksionarism opgevreten en kon er niet in gelukken zijn bedienden te betalen zoals het behoort:

    Zo spraken ze. Doch onder de invloed van de borrels werd het gesprek geestiger. En lang nadien trokken ze zwaar beladen naar huis.

    De hoofdklerk was begraven.

Gustaaf Vermeersch.

Artevelde

Daar rijst in 't groot verleden
een beeld van forschen stal,
een staatsman, held des vreden,
een denker stom en pal.

Hij stierde Vlaandrens krachten,
zijn stede sterk en vroom,
en voerde in zijn gedachten,
een grootschen gloriëdroom.

Diep rustten zijn gepeizen
op 't koninklijke Gent,
zijn merkten en paleizen
en burchten zonder end.

Hij zag de stad dooraderd
van straten diep en krom,
een zee van volk vergaderd
bij domlend klokgebrom.

Hij zag de banen strekken
in 't eindloos oost en west
d'ontelbre dorpen, vlekken
van 't vrij gemeenebest.

Dan drong zijn blik door 't Westen
door 't Zuiden, breed en schoon,
tot over Rijssels vesten
en Doornyks torenkroon.

Hij zag de trotsche kruinen
van Brugge aan verren rand
den heldren glim der duinen
en Englands kalkwit strand.

Hij zag het waatrig Noorden,
het machtig volkenheer
aan Rijn en Elbeboorden
en langs het Oostermeer.

En voor zijn oog verrezen
bij schoonen dageraad
stond daar in heerlijk wezen
een groote wereldstaat;

een staat de wereld leidend
in oorlog en in vree
tot verre grenzen spreidend
om Gent de middenstee,

met strengerichte scharen,
tot vrede en veiligheid,
met schepen op de baren
ter wereldvaart bereid.

Wie leeft bij Maas of Schelde
die niet verzuchten moet
voor 't beeld van Artevelde
den denker wijs en vroed?

Delfien van Haute

't Liedje van den Mulder en den Schilder

De mulder had zijnen molen gezet,
 Het windeke woei...
 Door 't vensterke zong hij blij van pret,
 Het windeke woei...
 En 't klonk tot waar de schilder zat,
 Die 't in den wind zoo lastig had:
 Laat ze, laat ze waaien!

De schilder had pas den ezel geplant,
 Het windeke woei...
 Of 't windeke sloeg zijn doek in 't zand,
 Het windeke woei...
 En als hij droef naar boven zag,
 Daar schoot de mulder in een lach!
 Ach! dat woelig waaien!

Maar 't windeke viel al spoedig bedaard,
 Het windeke viel...
 De schilder nu zong verblijd van aard,
 Het windeke viel...
 En 't klonk tot waar de mulder stond,
 Die lonkte en loerde stadig rond,
 't Is gedaan met waaien!

De wieken, acharme! werden zoo lam,
 Het windeke zweeg...
 Door 't vensterke keek de mulder gram,
 Het windeke zweeg...
 En als hij droef naar onder zag,
 Daar schoot de schilder in een lach!
 't Was gedaan met waaien!

Herman Broeckaert

Medoksken

'n Klein, kadodderig wijveken, was Medoksken... 'k Hebbe 't goed gekend als 't in 't Armgesticht was, en hoe 't daar in geraakte heb ik thuis hooren vertellen...

Zijn heele leven diende't bij notaris Meersman... 't Had er zijn jeugd en zijn verdervolgende jaren versleten, tot 't nu oud was en al niet veel meer kon uitrichten... toch, huishoud van twee personen, zij en den notaris, vergt al niet veel last - en Medoksken was nog 'n taai ding... zei iemand, die merkelyk jonger was, en dat ze nu best alleene zou gaan leven, vromekes, stil, - dan lachte heur tandelooze mond wijd open:

- Och wat!... Pas op! Ik zou nog mee uw beenen noten knibbelen!...

De magere borst in 'n warmwollen doek gesnoerd, in 't gekeleurd-geruit onderroksken, met de uit-sletsende sloefen, sleepte zij het huis door, dat zij nu al zoo eigen was en waarin ze als vergroeid scheen... Al wat heur omringde, had ze zelve dààr en zòò geplaatst, en alles had ze 'n eigen wezen en 'n reden van bestaan gegeven... En niemand die het gewaagd hadde er hand of vinger naar te vertikken of 't elders te zetten...

Medoksken was baas in heel de stille roeringe van 't notarishuis, - uitgenomen van 't kantoor: daar mocht ze geen voet over den dorpel zetten, zelfs niet om den rommel af te stoffen... Dat was 't werk van den kleinen bureeljongen, die al blij was, twee maal ter week voor 'n uur de krassende penne tegen den pluimbos te ruilen....

'n Zacht ouwe-vrouwkes gezicht, dat sympathie verwekte, - en dat fronselen en rimpelen gong in 'n froebelinge rond

d'oogen en 'n diep voren van 't voorhoofd, en de mondhoeken die opgetrokken wierden als lag er 'n eeuwige glimlach ommegeronnen... Heur oogskens pinkelden snel, de schelen klepperden levendig, 't gezichte wou nog heel goed mee... Buiten 's avonds, bij 't lamplicht, tons wierd ze den ouwen dag geware... En ook 't gebit... de tanden die weggebrokeeld waren, één voor één... en nu lagen de lippen over het diep doorkuilde tandvleesch gevouwen... Maar afijn, ze mocht God danken dat t' nog zoo wel gong... Mee heuren heere, den 'notaris,' was 't erger.... Die liep 't lijf verwrongen aan rhumatism, waar tegen hij alle remediën had beproefd... Nu lag 'n dik, kostelijk katersvel op zijnen rugge... Maar 't hielp allemaal niet... De man verviel met den dag, Medoksken zag het wel... hij smolt weg gelijk sneeuw voor de zonne...

't Was 'n erbarmlijk slepen van zijn stramme beenen door den stillen huisgang en daarbij zoo'n trunterig zuchten van 't zeere doen... Verre liep hij al niet; nooit ging hij buiten huis, tenzij den Zondag, dat ze thoope naar 'n vroeg misken trokken... En wat Medoksken hem ook zei van zijn studie over te laten, en rustig te gaan rentenieren, - nee, nee, daar wilde hij niet van hooren!... 't Wijveken peisde, en zei het voort, dat het uit liefde voor zijn ambt was, waarmee hij vereerd en vergroeid was... Maar de menschen staken het onder geen stoelen of banken, en kletsten 't luidop uit, dat 't uit vrekigheid was - en ze groebelden ondertusschen mee de hand in de ijle lucht, als schepten ze iets tot nen hoogen hoop! 't Was om zijnen ponk te vergrooten!... 'De beest!' gromden sommigen die met Mijnheer Meersman gehandeld hadden en zijn streken kenden...

Maar daar kwam Medoksken heftig tegen-op, tegen dien zwadder dien men op 'heuren heere' wilde werpen: zij moest 't toch weten, zij, die er heele dagen mee ommegegong!

- 't Is 'n eender 'neute,' zeiden de winkeliers, de slachter en de bakker, die wisten hoe ze te zeuren stond voor 'n duitje dat 't brood opgeslegen was, of omdat 't vleesch 'n onse meer woog dan heur wekelijksch kilotje, dat ze kwam halen....

Dat kon ook gesparigheid zijn, slachter! Dat is schoone, bakker, dat 'n meisen alzoo voor 'heuren heere' staat!

Nee, nee, 'n 'neute,' 'n gierig mensch was Medoksken niet: ze trok zelfs geen centiem loon bij Meersman. En dat was al lange!... Hij zou 't hij besparen, had hij gezegd, en als ze 't noodig had, moest ze 't maar zeggen... Maar 't vrouwken had niks noodig; zelfs gaf ze geregeld al de speelcentjes en 't nieuwjaarsgeld af die ze van hun gewone leveraars kreeg... Waar kost het beter liggen dan hij den grooten hoop? Dacht ze - en ze zag dan voor heur oogen, lijk of het daar tastbaar voor heur stond, het groote, finaal-ijzeren brandkoffer uit het kantoor, met zijn vlamvend vernis, en de koperen bollekes die myterieuze woorden in hun metalen mond liggen hadden... En enkel als die bollekens spraken, of maar 'n simplen knik gaven, draaide de zware deur pieperig open... Eéns had ze 't gezien, - eens al die vakjes en schoofjes meugen beletten, die vol geld, vol goud en banknoten, zaten...

Dat was aardig gekomen... 't Is lang geleden, maar toch heugde 't heur 't heele leven... De notaris had het hoofd door de deur-holte van 't kantoor gestoken en geroepen:

- Medoka!....

Er lag iets plechtigs in dien roep, iets zoo ongewoons dat 't Medoksken in 't herte pakte. Inderhaast veegde ze de handen schoon aan de blauwe schorte en met zinderende beenen ketste zij op 't bureel af.

De notaris was er alleen.... Omzichtig sloot hij de deur achter heur toe, en wenkte ze nader... Bedeesd als 'n klein kind schoof ze over 't mollig tapijt, dat alle gerucht van heur verterten innezwol....

De notaris had dan geheimzinnig zijn brandkoffer opengedraaid... Vroeger had Medoksken nog 'Duizend en in éénen nacht' gelezen, en nu dacht ze, als ze heuren heere aan 't frutselen zag aan de zware deure, aan Ali-Baba die mee 't gestolen tooverwoord den ingangsteen van vòòr de spelonke weg wentelde...

- Kijk, zei Mijnheer Meersman, - en hij wees op 'n vaksken in den zwarten koffer, - kijk, daar ligt uw geld, 't loon van al uw jaren dienst...

Er stond 'n etiketje op 't schoofken geplakt, met 'n zwarte inkt-fribbelinge, - zeker den naam, - maar daar Medoksken geen O en kost zoo groot als de kerke, droeg zij er niet veel van weg.

Zoo, daar lagen nu beur gewonnen censekes!... Ja, hier liggen ze veilig, 'meneere de notaris!...'

Ja maar, Medoka, 'k hebbe nog iets beters bedacht: Vien Verhoest is dood, en die tweewoonste, daar tenden de Molenstrate, is te koope... Dat is 'n heel net doeningken, - en 'k ben zeker dat ge 't voor nen appel en 'n ei hebt!.. Ik ben daar de notaris van, 't ligt dus in mijn bevoeg, en 'k geve'r u den eersten keure van... Wilt ge nu dat ik de tweewoonste voor u aankoope? Ge zult 'nen schoonen intrest trekken van uw geld, en de dienen leg ik hier dan voort alle jaren, zoodat ge op geen armoe 'ne meer moet peizen...

- Hewel ja, meneer de notaris, doe ge dat azoo... 't Zal het misschien nog 't beste zijn... G'hebt gij daar van eigenst meer verstand van... 'k En benne 'k ik maar 'n arm sloorken; geen letter geleerd, en...

- Thans is 't goed... Betrouw daar maar op... Thans is 't goed...

'Danke' subbelend, trok Medoksken weere naar heur keukentje, voort de schotels gaan afdrogen, die nu al lange uit-verzijpt waren... En ze knotste de gleiersche tellooren in 't brobbelend water tegen-een, van 't danige diepe peizen, dat ze opwipte van verschot en gauw onderzocht, in draaien en keeren, of er geen let aan en was... Neen 't?... Die schaarte was er al in - en die schelfer was er afgespeit, wist ze, als ze van schrik de teele tegen den ijzeren kom aanbonkte, doordat van onder de spende 'n klein, grauw muizeken gevierpoot kwam....

Ze was nu toch gelukkig... 't Zwarte gevaar, waarvoor ze toch altijd zulke diepe vrees gekoesterd had, - het Armgesticht,

het Ouwe-Vrouwkenshuis - was geweken... Als 't ongeluk uw diende, en dat de notaris, die van toen-af al kadukelijk wierd, vòòr heur moest komen te sterven, ze had toch 'nen kruip-in; ze kost in een van de huizekes gaan wonen en 't andere verpachten, - en mee de opbrengst daarvan zou ze allichte kunnen leven!... Daarbij, de notaris raasde zoo dikwijls van 'bezet' en 'in testament staan'.

Nu kreeg Medoksken 's gezichteinder 'n rozige tinte; zuiver blauw verwon de zware, zwarte dondertorens die heur toekomst bezwangerden... En dat te weten, verjeuidigde heur nog; in frissche jongde schuurde 't bloed nu door heur lijf... En ze was niet bang meer nu, de voordeur wagewijd open te zetten en de uitenden van de strate in te blikken, daar ze zekerheid had over de uitenden van heur leven.

In haastige gilletjes tankte 't berechtings-kloksken zijn bronzen zielken uit over de stee, die stille verzonken lag in heur vroom, bedrijvig gedoe. Drij kloppen - 'n pooze wachten, waarin de galm van den laatsten slag door de klokgaten wegzinderde - weer drij kloppen - nieuwe poos - nog drij kloppen...

- 't Is voor den 'binnen', zeien de horkende menschen, en die wilde, sloeg 'n kruis en bad nen Vader-Ons voor hem die de dood naderen zag...

't Was voor den 'binnen' ook, want de priester, die het Allerheiligste droeg, was in 't wit... Vooraan de oudste jongen van Huybrechts, die hulpkoster was - 'Kattekoster' zei 't volk - Met het brandende lanteerntjen in de eene hand, waarvan 't keersvlammeken pinkte door 't bedoomde glas en wakelde bij iederen verterd... In de andere hand de klinkende belle waarvan de klepel tegen 't brons aanwipte bij iederen wrong van den pols... Te-tink-tink... te-tink-tink... gong het in eeuwig-eenders gebel als op 'n aangewezen melodie of door 'n vergroeid beweeg van den voorarm...

En eenige stappen na hem, kwam de priester aangetorten, 't witte koorhemd in der haast frommelend over 't hoofd gesto-

ken, dan de humeraal met zijn gekleurd-draden figuren en goudbepereld, dat hem als 'n borstdoek om de schouders lag, en waaronder zijn handen zoo zedig het gewijd beurzeken met de heilige Speciën verborgen hielden. Ze torden er klibberig van door, iets ijlend in den gang, maar bedwongen om 't hoog-edele hunner ceremonie....

Te-tink-tink... te-tink-tink...

De deurkes vouwden open en in de donkergapende holten of beneên op de zulle kwamen vroom de bewoners knielen, 'n kruise makend op 's Heeren plechtigen voorbijgang... De karren hielden stille en de voermans trokken de muts af en snokten eens aan de lijne om de ongedurigheid van hun peerden... En plots lag alle gerucht, dat rommelde en ratelde door de strate, verstokt-stille... tot de kleine processie in nen krook of nen omeddraai verdween, en 't leven achter heuren rugge herbegost, wyl ginder, waar ze nu aankwam, ook plots alles stille en ingetogen liggen gong...

Opstaande was de algemeene vrage van de geburen, die samen-troppelden:

- Voor wie is 't? - Voor wie zoe 't zijn?
- Ze gaan er zeere van doore, - 't is ievers haastig...

Tot Huybrechts, de klokkenluider en orgelblazer, naast veel andere stielkes van dien aard, voorbij kwam, daar hij meekleppen gedaan had. En die verklaarde 't... 't Was de notaris Meersman die botselvs verslecht was en nu zijn rechten kreeg... En voort spoedde zich de man, tot 'n nieuw hoopken nieuwsgierigaards hem staande hield en 't weten moest...

En nu bracht elk 't zijne bij.. 't Viel hun nu allen te gelijk binnen, hoe ze gehoord hadden dat de notaris dees leste dagen bijzonder kadukelijk was... 't Was aan de mage, zei de eene, - de suikerziekte, verbeterde 'ne tweede, - nee, 'n hertziekte, wist 'ne derde.....

En nu was in 't notaris-huis de heilige bediening aan den gang. Mijnheer Meersman lag boven; 't was 'n nonneken dat

hem oppaste... Gister avond, zoo heel onverwachts, waren Meneer's nicht en aangetrouwde kozen uit Gent hier plots ingevallen. Hoe die 's notaris toestand te wete rochten, daar wierd Medoksken niet wijs uit... Maar van als nichte en kozen 's wijvekes bezorgde doeninge rond den kranke zagen, hoe ze zachtekes zijn pijnlijk-doorlegen lijf mee taaie kracht oppalmden en op versche wolle in 't bedde schoof dat 't den zieke zeker deugd moest doen, - hoe geduldig ze mee den lepel medecijn aan zijn peersche lippen te wachten stond tot hij er eindelijk toe besloot die wrang-bittere remedie maar in te nemen, - als ze hoorden hoe zoetkes zij hem daartoe wist op te paaien en hoe ze hem allerlei troostwoorden inblies, - dan hadden nichte en kozen elkaar sprakeloos maar bedenkelijk aangekeken, blijkbaar bestookt door dezelfde gedachte. Dat ouw kadodderken hier met zijn fleemend bedrijf en zijn aaiende woorden was gevaarlijk voor de erfenis... Als 't maar al niet te laat was!... En ze hadden 'n middel gevonden om Medoksken uit de ziekenkamer te verwijderen en heur door 'n nonneken te vervangen... Nichte zelve hadde 't geerne gedaan - maar ze kon tegen dien muffen medecijn-reuk niet, noch tegen die fletse zieke-uitwasemingen.... dat werkte haar op de zenuwen....

En wijl de priester zijn heilig ambt voltrok, zat Medoksken alleen in de keuken, bij 't blazend vuur in den pruttelenden theeketel, en de groote paternoster-beiers snokten door heur vingers in reesemende Wees-gegroetjes.... Ze voelde dat er 'n ommekeer in heur leven te gebeuren stond - dat ze van hier weg zou moeten... dat ze niet lang meer dien metalisch- vijzelenden tiktak van 't ouderwetsch hanghorlogie hooren zou... dat ze scheên moest van dat schabbeken mee heur opeen-geklast gleierwerk.... en daaronder heur net-afgewreven potten en pannen... en die stoof hier... waarrond ze zoo geerne 't zand in krinke-kronkels trok... Dat alles gong van heur eigen wezen los-gescheurd worden... Daarboven was Peetje-de-Dood bezig met de vezels, die alles nog aan elkaar strengelden, stillekes aan tusschen zijn beenderige vingers in pulver te femen, totdat hij naar zijn zeis zou pakken en met éénen hak zijn werk volenden... Dat stond te wachten...

Dat hong te gebeuren in de lucht... en 't zou gebeuren - dat wist Medoksken uit dat bedenkelijk wenkbrauw-fronsen van den dokter, en uit zijn mismoedig koppe-schudden en niks-beteekenende smek met de mondhoeken, - en uit zijn hulpeloos schouderoptrekken.... En nu die berechting, die aan den gang was, zoo over-ijlend door den arts bevolen...

In 'n zware laag was zand op heel de breedte van de strate gestrooid, opdat 't geruchte van 't wiel-geklots en karren-geradder er-in verslinken zou....

En wat Medoksken al zoo lange gevreesd had, zou nu losbersten... uiteen-speiten lijk 'n zeepbelle... *Wees gegroet, Maria, vol van Gratie....* - De twee levens die door 't lange thoopeopschieten als tot één verkwanseld waren, wierden door nen forschen klauw-greep van-een getrokken.... *De Heer is met u, gebenedijd....* en elk zou zijns weegs gaan, 'heuren heere' naar de eeuwigheid, en Mekoksken zelve.... *gebenedijd zijt gij boven alle vrouwen...* ja gelukkig dat ze 'nen kruip-in had, heur tweewoonste, en dat ze op heur gemak heur leste daagskes zou slijten... *en gebenedijd is de vrucht...* die brave notaris! elken dag zou ze zoo'n paternoster voor zijn ziele-ruste lezen....

Tot nichte binnen-ruischte, op zachte sloffen, maar met reuzelenden slag van heur taffetas-rok.

- Eh, dochter... hoe heet ge nu ook weer?

- Medoka... Medoksken...

- Ha, ja!... 'k Vergeet altijd uwen naam! Hewel Medoksken, 't is gepasseerd: Kozijn Fernand is dood!...

Ze zei dat zoo heel flegmatisch, met 'n berusting in te stemme alsof 't heur niet aan en gong... En wijl Medoksken zijnen krop voelde aandikken van zwellende tranen, keek het met zijn bedauwde water-oogen naar nichte's oogen of die ook al roodomrand van 't schreien waren... Maar ze'n zag er niets dan den gewonen schitter, waar nu als 'ne blijde glans doore zweemde...

- Is't... is't... gedaan... ja't?... nokte het vrouwken verdwaasd, als kost ze 't maar niet gelooven... En 't hong toch al zoolang in heur verwachtinge... Maar dat nu zoo plots en zoo bruut in

de ooren gesmeten worden... 'n leven dat u zoo intiem ter herte gerocht was!

- 't Nonneken, boven, vraagt naar u om hem af te leggen! neuzelde nichte nog - en weg drevelde ze, die doeffe keuken uit...

- 'k Zal... 'k zal, medam!.. gaf Medoksken toe - en met heur geruiten daamkes-neusdoek tipte ze heur oogen droog...

't Dokkerde ook al in heur beenen, 't plotse nieuws, want moeilijk rocht ze recht... Hard-steunend op de leuning klom ze den trap t'enden, terd voor terd... Kozen kwam juist uit de lijkkamer, luide zijn kele ruimend, en ook al geen spierken waren zijn trekken tot droefenis vertrokken... Dat ergerde Medoksken en 't gromde van toorn in haar anders zoo vreedzaam gemoed... Zonder nen blik of nen nuk liet ze hem ter zijde en trad de kamer binnen...

Somber-dempend stroelde 't daglicht door de neergelaten gordijnen en penkants... De heele kamer vlekke weg in 'n bevangende deemstering... Als 'n zwarte spooggestalte weifelde 't nonneken, met zijn opblankend wezen uit de diepe kap, daarin rond... 't Had aan 't voetende 'n tafelken geschoven en daarop den zilveren Kristus van de schouwe tusschen twee knispe-knasperende waskeersen, die hun vlammen omhoog lekten en 's gekruisten Heilands zijden mee licht overgoten, en ook 't tafelken en nen beperkten kring rond hen, uit de somberte op trokken...

- Het wijwater? vroeg 't maseurken, zachte-fluisterend, als Medoksken binnentord.

Het vrouwken drevelde lijzekes den 'allée' op, 'n klein voutekamerken waar zoo van alles stond. In 'n gleiersch kroesken gulpte ze klotsend en brobbelend wat uit de oud-gediende wijnflesch, en plonste er 'n geel palmtaksken in, sinds de leste palmwijdinge al heel vernunseld... Dat zette 't nonneken vòòr 't kruisbeeld, na 't lijk en de kamer van ends-tot-ends met nen wijwater-zweep bezegend te hebben...

Nu wierd het 'n pampelen en schikken rond den doode om hem af te leggen. 't Bedde wierd vermaakt met versch linnen;

gewoon aan zulke nare bezigheid, greep 't nonneken dat fletse vleesch maar onder d'oksels en schikte het 't tot goed lag... Wijl haalde Medoksken 'n versch overhemd en halsboordje uit, en 'n sneeuw wit streksken....

Als 't gedaan was, gong 't maseurken eventjes kijken van eenige stappen verre, vorschend en keurend mee 't hoofd wat zijelings overgehield.

- Hij ligt schoone, seuzelde ze dan, tevreden knikkend. 't Is of hij slaapt.

Maar Medoksken vond al niet veel schoons er aan... Zijn was-wit gezichte, dat op-lichte uit de donkerte, mee die nog dieper-gegroefde rimpels, en die holle wangen, wijl de jukbeenderen uitbuitten als gongen ze dat smere kaken-vel doorsteken... Stokstijf lagen de armen uitgestrekt, met 'n kruisken als door de stramme vingers gevlochten.... En niks dat roerde hier; 't was lijk of deed alles mee in dien doodenslaap... 't Wierd Medoksken benauwd om 't herte, wijl 't maseurken altijd voort nu en dan eens 't gelaat verleppeerde als om 't een ander uitzicht te geven, - en mee den duim gestadig over den scheel der linkerooge wreef, die altijd met 'n gerreken opensplette....

Onder het hamerend en kloppend klokke-gelui, kwam de begravinge uit de kerke... Voorzichtig hielden de dragers de lijkbare in de hand tot ze de trappen af waren... Dan wierd er gewacht tot de stoet aangerot stond. Eén, twee, drij... en 't zware gedoe rustte op vier sterke mannen-schouders, die 't nog even verschokkerden en 't dan liggen lieten - omdat 't zoo gemakkelijk lag... Met onvasten terd nog, door 't lood dat er op drukte, zetten ze aan... Aanstonds er op, een kleine jongen, uit de gebuurte, met 'n krone van wijd-omkransende immortellen, die uit hun open-gevouwen kelken als schaterlachten om 't stoffelijk hulsel dat daar vòòr hen ten grave gesleept wierd, ter vergankelijkheid... En op 'n breed purper-zijden lint las men in groote gouden letters: 'A notre cher et regretté neveu' .... Dat moest van nichte en kozen zijn, want 't was deze laatste die den knaap

allerlei aanbevelingen gaf en hem wees hoe hij die ongewoone vracht te dragen had...

Een heele tros neven en naastbestaanden drenten achter de lijkist en gongen met verbeten woede de doening van Kozen met den knaap na... Die duivelsche Christiaens was altijd en overal voren... Als hij 'den ouwe' nu maar niet omgepraat heeft en het testament te zijnen voordeele doen vermaken!... Als dat gebeurde, dan was 't uit tusschen hem en de anderen - die verdoemde erfenisjager! Met al zijn flikflooiërijen!...

Langs 'n zijdeur kwam 't vrouwvolk buiten, daar zij het lijk niet volgen mochten. Geen mensch die aan het gelaat van die nichtjes, even talrijk als de kozijntjes, een zweem gevonden hadde van 't treurige bedrijf dat doende was... Ze snaterden tegen elkaar op, en hadden ze gedurven, ze hadden 't uitgegicheld van pret... De dienst had te lang geduurd - de priester was 'n trage apostel - 't was nogal 'n schoone offerande... En binst ze elkaar zoo hunne indrukken verwisselden, flodderden hun oogen langs de kleeren en den optooi... Ze neukten elkaar tegen den arm, hoofd-knikkend op den erbarmlijken hoed van nichtje Constance... 'n Schuiter!' vezelden ze, zonder dat bedoeld hoofddeksel eenigermate op de toegeworpen benaming gelek met zijn af-deinende kleppe langs voren en den opgehaalden achtervorm... 't was gemeene kant waarmee nichte Rozlie's kleed was afgeleid... heel heur kostuum was er mee vermooscht!...

Medoksken was niet mee gemeugen... 't er moest toch iemand het huis oppassen, zeiden ze... Maar inderwaarheid was elkeen beschaamd om 't gezelschap van dat oud kriepelig wijveken, in zijn ouwerwetsch karotjes-kleed, en met zijn saaietten mutseken, en zijn ros-verslegen kapmantel... Daarbij dat ouw momelend gangskén - en die penterige doeninge allenthenen... nee, nee, 't was beter dat ze thuis bleef, en alles 'n beetje schikte tegen ze weerekwamen van de uitveert... Dat ze de venster nen keer openzette om de versche lucht te laten deure-reefelen, want 't was niet uithouwelijk met dien dompigen reeuwlucht en dat gegeur der onzuivere waskeersen...

Nu zaten ze allemaal, in lange reke langshenen den muur, in 's notaris'kantoor... De zonne schong door het glas der ramen en zette heel het kabinet in hellen gloed. 't Was de linkerwand die één viervlak scheen door den sching die er op zat; het licht beet in de oogen van hen die daar zaten, dat ze pijnend de schelen hoefden dicht te kleppen. En met breeden armzwaai riepen ze aan hen die er dichtst zaten, de gordijnen wat neere te laten. De storserol rotelde benêen, en medeen was 't een deemsterend demplich, als was de zonne plots weggedoken...

Bescheedelijk was 't te merken hoe bezorgd ze zaten en hoe achter hun wijse-wasjende gesprekken altijd 'n heimelijk gedacht verscholen bleef, dat ze elk voor hun eigen bewaarden. En hoe vriendelijk ze ook om malkanders gezegdens glimlachten, 't er blonk iets in hun oogen van ongedurige verwachtinge, en aan 't knikken als't te schuddebollen was als antwoord was het genoeg te zien dat hun geest elders was...

Van den overledene geen woord meer, noch van de begrafenisse.... En zij die pruttelend uit de kerke gekomen waren dat de dienst zoolang duurde, zaten hier nu te vertijen naar de komst van den notaris uit 't dichtste dorp, bij wien het testament was neergeleid, - en geen één die 'n woord van ongeduld dierf lossen, uit vare te verraden welke gedachten in zijnen kop zaten en er achter zijn voorhoofd te peuteren hongen.....

Alleen in 't verste hoeksken zat Medoksken... Niemand die heur 'n woord toestuurde, en ze'n vroeg er niet naar ook, heure blik scheen geronnen op de krinke-kronkels van 't veelkleurig vloertapijt, en ze peisde - ze peisde... hoe ze binnen 'n ure misschien, hier buiten geworpen zou worden en ze in 'n nieuw leven als tusschen de speken van 'n wentelwiel zou getangd zijn... De versche ender zag er niet zwart uit, maar ze beefde van vrees om de heel onbekende doeninge die heur wachtte, tusschen menschen die ze tot dan voorbij gefleemd was zonder opkijken en die nu haar nauwe betrekkingen zouden worden. Maar neen! ze stelde heel heur levensprogramma vast in heur hoofd: ze zou geen aanhang maken met geburen of vreemde menschen, ze zou

stug teruggetrokken blijven in heur eenzelvig bedrijf... 's Morgens lange slapen, 'n Onze-Vader naar de kerk gaan, en dan heur losgaande roering verduiken achter heur stom-gesloten deurken....

En zonder dat ze wist hoe of langs waar, was de vreemde notaris binnengekomen, 'n groote tesch onder den arm, 't geruchte zijner zware stem die nu zoo plots opbotste in dien wisselgang van lijze-uitgebrachte praatjes, schudde Medoksken uit heur gedachten los... Hij zat waar 'heuren heere' plag te zitten, in denzelfden gemakkelijken leunstoel, die wat te leeg was voor zijn kortgeknot lijf, dat hij uitrekken moest om met de ellebogen op de schrijftafel te kunnen leunen. En medeen vloog het heur als 'n plots bedenken door 't hoofd hoe eenbaarleik-leelijk die man was - duivelsch-leelijk met dat afgrijselijk-gezwollen biergezicht, dat met een kort getronkten hals aan een wreinig voeten-hoog lijveken was verbonden... En die groote, zware bril, die al-onder zijn sluikharen, met zilverdraad achter zijn ooren vast-gehaakt lag...

Hij wroetelde met de knuistig-vette hand door de papieren uit zijn tesche; 't was 't eenig geruchte dat nu door 't kantoor gong, daar elkendeen met stokkenden asem en dudderende herte 't oog op zijn roerende vingers had... Tot hij endelingen uit een der vele vakskes nen grooten omslag bovenbracht, die met vijf zware rooden-lak-plekken bezegeld was. Hij ruimde eens zijn kele in zacht gekum, en de kleine oogskens rondzendend, rommelde zijn grove stem los:

- Dat is de laatste wilsbeschikkinge van wijlen Mijnheer Meersman... Is 't mee aller toestemming dat ik openbreke?

Binst hielden zijn vingers den rand van den omslag scheurensveerdig bekneld... Velen van de aanhoorders roerden niet eens, anderen gaven nen korten knik... En de vingers deden hun werk, in kleine neepkens.. Nu gaapte de omslag, en al de halzen rekten er maar uit; de aders zwollen, hun nekspieren spanden... Dood-kalm bracht de notaris 't gezegeld papier boven en vouwde het even trage uit zijn plooiën open...

Gejaagd schuifelden de asems uit de geprangde kelen, en hunkerend balkten de oogen wijd open.

- Ik ga over tot de lezing van 't testament....

Met de vuist wreef hij 't op-waaiend papier op den lessenaar plat, kumde weeral, en begost met geruste stem te vonnissen over zooveel wachtende wenschen en begeertens:

- In den naam des Vaders, en des Zoons....

Dat was van geen beteekenis... De rest! De rest!...

- Ik, ondergeteekende, Ferdinandus-Albert-Marie Meersman, gezond van lichaam en geest, verklaar dit te zijn mijn eenige en laatste wilsbeschikking.

En nu gong 't los, zijn heele fortuin opgeteld en rechtveerdig verdeeld tusschen de drij 'staken' waaruit zijn familie bestond... Buiten die drij staken, konden er geene 'deelen'. En 't er grolde heesch bij de uitgestotenen 'n verwensching door de kele, wyl hun oogen aan 't laaien gongen van opkokende gramschap. Zij die 'n goed bezet verwierven lieten 'n flodderend lachsken over de ontspannen trekken fleuren en wenschten elkaar proficiat...

- De tweewoonst, nummers 54 en 56 in de Molenstrate, klonk het nu, altijd even-droog en flegmatisch, bezet ik aan mijnen Kozijn Remi Christiaens...

Wijd-open gingen Medoksken's oogen aan 't sperren, heur lippen sloten van-een en lieten 't knobbelig tandvleesch bloot. Heel de vorige lezing had heur niks gedeerd, maar nu rok ze ook den hals dicht toe; heel heur lijf scheen te groeien en te rechten. Trillerig stak ze den vinger naar het testament uit en 't haperde aarzelend uit heur kele:

- Nog 'ne keer... meneer de notaris... dat leste... de twee-woonste... ôs 't u b'lieft?..

Al de oogen stonden nu op heur wezen gericht, en elkendeen proestte 't uit om 's vrouwkes aardig gedoe, dat als 'n hond uit zijn hok, uit heuren hoek kwam opgestopen, en daar zoo'n drolle woorden door de stilte wierp... Maar 't en gaf heur niets, dat lachen, ze'n merkte't niet eens, maar voort bletsten heur oogen op dat pimpelwit, zwart- bekrinkeld papier, en de duderende wijsvinger bleef altijd maar er naar toe wijzen. En zelve

met 'nen spotternije in lach-wrong om de knots-dikke lippen, gaf de notaris toe en las ten tweede male, nu met veel nadruk en keer op keer de oogen van over het papier door zijn groote brilglazen tot het vrouwken oplichtend, dat, 't voorlijf voorover, te horken zat, wijl 't rond heur lawaaide van los-poefend gelach...

- De tweewoonst, nummers 54 en 56 in de Molenstrate, bezet ik aan mijnen Kozijn Remi Christiaens...

Nu sprong Medoksken op als onder 'nen speldeprik, en kwam tot bij den notaris staan. Hoog-gloeide heur gelaat, en stormend kwamen de woorden over heur lippen geborreld...

- Maar, meneere,... meneere den notaris,, da's valsch da's gelogen!... Dat zijn mijn huizekens... de mijne...

Nu brak 't allen-kante 't gelach los: zelfs zij die daar verwoed zaten om hun onterving, kosten den plooi hunner lippen niet bedwingen...

- 't Is eerlijk waar, meneer... 't zijn mijn censekens die daarin zitten, de mijne...

Maar Kozen Christiaens schoot rechte; 't spel duurde te lange, dat was goed, dacht hem, voor 'n minuutje, maar dat nikkell-vrouwken scheen het ernstig te meenen.

- Zijt ge niet beschaamd, barst hij los, van uwen braven heere, die u altijd zoo goed behandelde, alzoo nen zwadder toe te werpen, op den dag van zijn begravinge dan nog?...

De notaris kende zijn zaken en speelde oogjes-trek mee Christiaens die begrijpend neere ging zitten. Hij fluisterde rond hem op zijn eigen voorhoofd kloppend:

- *Un peu toqué...*

- Luister eens, koelde de ambtenaar alles, luister eens, vrouwken, als 't geen gij daar vertelt waar is, moet gij bewijzen hebben...

- Bewijzen?

- Ja papieren van den verkoopakt enzoovoort...

- Maar 'k en benne'k ik niet geleerd, meneere... Wat zou ik mee zulke papieren gaan doen?

- We hebben wij Mijnheer Meersman te goed gekend als ne treffelijke vent om iets te gelooven van 't oneerlijke waarvan gij hem beticht... Pas maar heel wel op, dat ge niet vervolgd en wordt voor eerroof...

En dreigend splitsten zijn oogen open achter de weerspiegelende brilglazen...

- Maar, meneere, 'k moette'k ik daar gaan wonen... waar moet ik nu naartoe?... 'k en wete niet waarin noch waaruit?... 'k En hebbe kind noch ken...

- En 't Armgesticht?... wierp er Christiaens, brutaal-wreed, in...

't Armgesticht!.. 't Zwarte gevaar, dat Medokksen meende van boven zijn hoofd weggedeind, en dat nu weer aangespookt kwam, wandrochtelijk-zwart, en dat nu vaste gemeerd bleef... Niets of niemand die zou 't kunnen of willen verwaaien... Ze zag de donkere poorte voor heur open-vouwen, achter heur toebulderen en heel heur leven afsluiten van den vrijdom, waarin ze steeds verkeerd had... 't Zou dan toch gebeuren... 't zou dan toch...

Heur trekken ontspanden in droeve plooiën, en 't was 'n geluk dat ze heur aangedikten krop kon los-wellen in pletsende tranen, die biggelden op heur samoezen schorte, en er vochtige plekken sloegen...

Okt. A Steghers

Vlaamsche Arbeid

Ons Leven, door J. de Cock. - Ons jolig leven aan de Leuvensche Hoogeschool! Lief en leed, plezier- en blokpartijtjes... Dat alles nog eens herzien in de pracht van fleurige tafereeltjes; 't hooren vertellen met gemoedelijken ernst en zacht- spottenden lippenlach; het voelen hoe we gelukkig waren toen tot in ons droefheden toe; ons jeugd herbloeiend zien opgaan in hart en geest: wat een zielgenot!

Ik wist niet dat het dagboek van een schacht⁽¹⁾ zoo'n revelatie kon zijn. Nu, 't is ook 'ingeleid, uitgegeven en aangeteekend' door een leeraar aan de Hoogeschool en die heet J. De Cock!

Wat heb ik hem dikwijls zien zwerven Leuven door, Leuven rond, alléén, door regen en wind, bij zonneshijn en zomerhitte, gedoken in zijn eenzelligheid zoo 't scheen... en toch zijn oogen - die waren als spot-oogen - wijd openturend naar de comédie die speelde rond hem.

Hij had het beet allemaal. Die korte, ineengedrongen zwartgerokte zag wijder dan een gewoon sterveling zien kan; die oppervlakkig sture vent, met laat het maar zeggen - iets of wat weerbarstig gelaat, voelde diep in hem den weerklank van al wat te trillen en te leven lag in ons geestdriftig jong gemoed. Sceptiek en sterk-geloovend toch aan al de idealen van een Vlaamsch Katholiek student, kwam bij me dikwijls voor als een levende contradictie.

Als zoo iemand nu aan 't borstelen gaat met kleuren van woorden en visie van een ziensgeest dan is 't een overrompelen van frisschen humor, een cinematograaf van lichtbeelden dat het flikkert voor uw oogen, en tevens een vuurwerk van scherts opgaand in de zoetigheid van zomeravonden.

Op den achtergrond: het praalwerk: de ernst van ware levensopvatting, althans van 't leven aan de Alma Mater.

Met zijn uiterlijk spot-zieke bedoelingen is dit boekje veel meer dan eenvoudig, raak-weg vertellen. De veredelende gedachte schuilt onder 't lachplooien der lippen en treft u des te meer.

Lees daarbij de bladzijden waar de Benedictijnen van den Caesarsberg

(1) Zoo noemde men den student aan de Hoogeschool in zijn eerste studiejaar.

worden bezongen in de eurythmie van hun psalmodieeren. Geen J.K. Huysmans heeft ooit beter uitgedrukt de verhevenheid en de poezie dier hemelsche getijden.

Mij is 't een zalige vreugd. En laat nu die schacht heelemaal mis zijn wanneer hij 't heeft over klassieke Humaniora, die synthesis van 't leven aan de Leuvensche Hoogeschool, zonder kopbrekerij noch geleerde verwaandheid, wekt in mij een literaire blijdschap op, waarbij ik aan 't droomen ga over tijden die niet meer komen zullen...

K.E.

M.J. Brusse - Landlooperij en Het nachtlucht van de zee. (Nederlandschen Boekhandel te Antwerpen, fr. 1.75 en 1.-) Van den gevierden schrijver van *Boeffe*, verschenen deze laatste maanden, twee nieuwe werken *Landlooperij* en *Het nachtlucht van de zee*, 't eerste verbeeldend de zwerftocht van een dagbladschrijver onder stroopers en schooiers, 't tweede bevattend de beschrijving van een lichtschip en van het weeë bestaan zijner bemanning.

Brusse is noch realist, noch impressionnist, noch psycholoog; hij is geen fijnslijper, geen woordenversierder, geen frazenmuzikant; zijne kunst behoort eer tot de journalistiek en tot het reportage dan tot de literatuur.

Maar brusse bezit een oog zoo scherp, zoo doordringend, zoo navorschend, een karakter zoo eenvoudig, zoo sympathiek, zoo gevoelig en beschikt tevens over eene taaltechniek zoo soepel en zoo los en tegelijkertijd zoo kleurig en rijk dat hij, in zijne werken, meer echte menscheijkheid, meer reëel leven heeft weten te blazen - en uit dat leven in ons te jagen eene groote humane sympathie voor de ellendigen, de outlaws, de baarvoeters die hij beschrijft - dan de meeste onzer moderne Couperusjes niettegenstaande al hun zielkundig geleuter en hunne sentimenteele stemmingskweling. Een heerlijke geut van leven gulpt je tegen uit die boeken, overstroomt je, baadt je, zuivert je... Tijnen lijk Boeffe, lijk de Mottige, lijk de kapitein van het lichtschip zijn met eene vaste hand gegrepen uit het alomstuwend leven, terwijl silhouetten lijk die getrokken in het eerste hoofdstuk van *Landlooperij*, op het nachtschip dat meevoert de rampzaligheid van al die wrakke levens, soms het meewarige observatievermogen en de pijnlijke visie van 'n Dickens en 'n Dostoiesskij herinneren.

Brusse bezit 'le génie de l'observation' en de royale macht om typen te scheppen, om leven te bezielen en om ons door de eenvoudige voorstelling - want hoe sober en simpel, voor geen zier pathetiek of romantisch, zijn zijne middelen! - van een pariabestaan te ontroeren, tot in den achtergrond onzer broederlijke menscheijkheid.

A.d.R.

Victor de Meyere - Langs den Stroom (Uitgave van De Seijn-Verhougstraete, Aalst - fr. 3.50)

Die laatste bundel van Mr Victor de Meyere vertoont zeker wel eene betrekkelijke gelijkenis met Brusse's werk; eendere scherpte van visie, eendere simpelheid van voorstelling, eendere realiteitssterkte, met echter min plastiek, min intensiteit van inwerking en oppervlakkiger zieleleven: een voorname lof, in elk geval. *Langs den Stroom*: werk van een verfijnde, gevoelige schrijver, met sensitief oog en kleurrijke pen, nochtans zoo eenvoudig, zoo gezond, zoo gaaf dat het ook tot bij een min-electiek, min-ontwikkeld publiek kan doordringen. Het volk moet met belangstelling het leven volgen van kerels als Ward de Meezenvanger, als Janneke Kop, als Labber de Zwie, vermits die menschen zijn lijn en verblijven, zijn leed en plezier symboliseeren en voorstellen zijn ondankbaar bestaan van wroeten en labeuren, verhelderd nu en dan door het straalken zon zijner nederige vreugden. Dit werk mag dus gelden als eene lovensweerde poging tot ruimere kunst.

Voor wie de streek kent die strekt ten zuiden onzer provincie Antwerpen en benoorden Brabant, langs onzen Scheldestroom, evoceert dit boek op treffende wijze de atmosfeer van die eenzame streek en mag die verwerking in literatuur van de landschappen en hemelen van Noord-Brabant als werkelijk eigenaardig gelden. In dat midden staan de Meyere's menschen vergroeid en leven er hun klein bestaan, waarover alle dagen onheil dreigt...

Het *Langs den Stroom*, heeft de Meyere eene allergunstigste plaats gewonnen tusschen onze vlaamsche novellisten - want 't gene hij ons levert zijn *novellen* (episoden uit een leven) en niet alleenlijk schetsen (stemmingswerk) - en zich op veel-belovende wijze gewroken over den aanslag, dien men tegen zijne dichtersintegriteit pleegde...

A.d.R.

Van onzen Arbeiden. - Men heeft de negen Muzen op het Vlaamsch Opera te Antwerpen deerlijk afgerost. Het schavuitenstuk '*Baldie*', voor den eersten keer opgevoerd (uit eerbied voor de gevoelens onzer lezers willen wij de namen der auteurs verzwijgen) was een oprecht galaschandaal. Goddank, Sophocles en Wagner waren er niet bij tegenwoordig; niemand gewaagde er over den schrijver van '*Les Plateaux de la Balance*'.

Vreemde Arbeid

In Memoriam Charles van Lerberghe.

A ton ombre, ces fleurs pures et claires,
 Car les fleurs sont lumière.
 A ton coeur qui sommeille, à tes yeux qui sont clos,
 Car les fleurs sont repos.
 A ta voix qui n'est plus qu'un jeu du souffle immense,
 Car les fleurs sont silence.

Die verzen wijdde Charles van Lerberghe aan zijn gestorven vriend Gabriel Vorstermans. Ik wil een zware bundel bloemen aanbrengen, witte bloemen, en die leggen op 't versche graf, opdat de dichter vinde het licht, de rust en de stilte...

Want alweer heeft de doodsklok geluid, de ijle keersen gebrand met knetterende vlam rond de baar, de lange rouwkleeren, met de zilveren tranen, gehangen, in stijve vouwen, alom den altaar: Op 't einde van de Octobermaand stierf te Brussel - op zes en veertig jarigen ouderdom - onze goede dichter Charles van Lerberghe, een der uitmuntendste werkers onzer fransch-belgische letterkunde.

Van Lerberghe verrijkte de fransche literatuur met weinig maar deugdelijk werk: hij laat achter enkelijk de twee verzenbundels *Entrevisions* en *La chanson d'Eve*, alsmede de twee spelen *Les Flaireurs* en *Pan*, maar in die schaarsche bladzijden heeft hij weten veel schoonheid saam te persen, een eigen levensbeeld te boetseeren en ons te schenken echte, gave kunst.

De poëtische techniek van Ch. van Lerberghe vertegenwoordigt de slotsom van een veelzijdige invloed en eener uiterst eclecticieke opvoeding: algemeen wordt de dichter gerekend tot de moderne symbolistische school, ofschoon de meeste zijner verzen, in hunnen bouw, veelmeer behooren tot de parnassiaansche richting. Voeg daarbij de vlaamsche afkomst van Ch. v. L., die griffelde op zijne verzen het handteeken van Vlaanderen en schonk aan zijne kunst die bijzondere gaven van hevige veruiterlijking, van brandend levensgenot - ofschoon ik mijne lezers verzoek, zich niet

de poëzie van V.L. in te beelden uitbundig, luidruchtig, schelkleurig: rubeniaansch lijk die van Emiel Verhaeren - en tevens van mystieke sereniteit en van gothieke (soms kinderlijke) vizie, ethnieke kenteekens van ons ras, die aan een fransche rescensent de bewonderende belijdenis ontlokten: On admire la fine dentelle flamande de ses vers.

Ik schrijf hier vooraleerst, tot kenschetsing van die poëzie, een gedicht van V.L. over:

Barque d'Or

Dans une barque d'Orient
S'en revenaient trois jeunes filles;
Trois jeunes filles d'Orient
S'en revenaient en barque d'or

Une qui était noire
Et qui tenait le gouvernail,
Sur ses lèvres, aux roses essences,
Nous rapportait d'étranges histoires,
Dans le silence.

Une qui était brune,
Et qui tenait la voile en main,
Et dont les pieds étaient ailés,
Nous rapportait des gestes d'ange,
En son immobilité.

Mais une qui était blonde,
Qui dormait à l'avant,
Dont les cheveux tombaient dans l'onde,
Comme du soleil levant,
Nous rapportait, sous ses paupières,
La lumière.

La lumière d'Orient! Hoe nerveus gevoelde V.L. er den wellust van, van die zinderende lucht uit 't zuiden, van dat warme licht uit 't Oosten! Maanden lang, verbleef hij met Albert Mockel, te Florentiën en te Venetiën, inademen de prikkelende atmosfeer dier oostersche steden en genieten de romeinsche en grieksche oudheid en hunne goddelijke kunstgewrochten.

Aldus, vat ik de vorming van V.L. samen: een Vlaming, Vlaamsch van aard, Vlaamsch van smaak, wiens talent verslankt, verlenigd en verfijnd, verzuiverd werd dan eene louter helleensch-klassieke opvoeding. Het wierd in zijne ziel, een strijd tusschen die twee ethnieke krachten... Die strijd heeft zijn werk opgezweept, erop gedrukt een eenigen stempel, eraan geschonken zijne eigenaardigheid.

Bemerk vooral dien strijd in *Pan* (comédie satirique en 3 actes et en prose), waarin hij opsteekt met bonkige bulten.

Door het stuk, waait een machtige mythologische wind, de adem zelf van Pan, de groote Pan, die doet dansen op 't gegorgel van zijn fluit de saters en de faunen, de bacchanten en de nymfen in het zwangere woud: het stuk wordt een pantheistische rondedans, bezielde door wellust en genot, door 'l'ivresse dionysiaque' waarvan Niétsche ons leende, waardoor de mensch zich God gevoelt en ziel zelf van de wereld. *Pan* is de uiting van een heidensche genieter, product eener geestescultuur eender met deze die aan Pierre Louys zijne *Aphrodite* ingaf.

Maar waar *Aphrodite* is een werk van de klassiekst-mogelijke zuiverheid, van volmaakte harmonie, idëeel en afgerond en verfijnd lijk de Venus van Milo, richt *Pan* het gebaar op van een dolle sater of een zatte nijmf, die, gearmd, hunnen zinnelijken roes onder de wijngaardranken gaan botvieren. Overmachtig, buitengemeen werk, linksch weleens lijk een middeleeuwsch epos, grof en zinnelijk soms lijk een doek van Jordaens en andere onzer oudere realistische schilders. Ik heet dat werk, die 'comédie faunesque': kolossaal!

't Stuk speelt in Vlaanderen, in eene hut, aan zee. Daar woont Paniska bij hare ouders. En op 'n nacht is Pan komen aankloppen, vergezeld en bezongen door eene bohemerstroep. Maar de Bohemers hebben ergernis verwekt heel 't dorp overhoop geholpén, en zoo komt de veldwachter, met feestrok en dikken buik en blanken sabel, aangestapt om 'perces verbaal' te maken. En dan de burgemeester. En dan de pastoor. En dan de koster. Te twisten onderéén, staan ze alle vier rond den 'bok', rond Pan en zijn leger, rond de heidenen die over 't dorp den vloek des hemels zullen roepen omdat ze 't leven zijn, 't breede, vrije leven. Op zee zingt terwijl een stem: Pan est ressuscité, en Paniska, in vervoering, ook: Pan est ressuscité, en ze wordt hare roeping bewust: Je ne suis que son humble servante, keelt ze tot den priester die excorsitaties prevelt, en dan gekeerd naar den God, zingt ze haar lied, hare hymne aan Pan:

Dans les grands bois sauvages,
Lorsque le vent soufflait dans les branches des pins,
Et que l'air était lourd et chaud, et plein d'orage,
Et du pressentiment de quelque être divin,
Te souviens-tu? Mi-nue, ardente, échevelée,
Bondissant à travers les buissons et les fleurs,
Je te cherchais partout, dans le vent, les nuées,
Dans l'écho des cavernes et le son de la mer.
Partout je t'épiais. N'étais tu pas cette ombre,
Cet effroi, cet éclair, ce cri, ce bond soudain,

Cet oeil de feu qui s'ouvre et brusquement s'éteint.
 N'étais tu pas en moi, dans ma voix, mon haleine,
 Dans le feu de ma chair et le sang de mes veines.
 Caché partout, partout invisible et présent,
 Oui, car tu étais Tout, toi-seul, ô Dieu unique,
 Et voici que je t'ai retrouvé, ô grand Pan!
 Reconnais-tu l'enfant sauvage et frénétique
 Qui bondissait à ta recherche dans le bois?
 C'était ta Paniska, ô grand Pan, c'était moi.
 Dis, me reconnais-tu? Comme alors je suis belle.
 Reconnais-tu mes yeux où l'amour étincelle?
 Reconnais-tu l'odeur de mes longs cheveux noirs?
 Reconnais-tu le goût de mes lèvres ce soir?...
 Prends-moi donc! Me voici pour toi toute parée!
 Reçois dans ton amour ta bacchante enivrée!
 O Dieu, apaise-moi!

Met Pan, trekt Paniska de wereld in, naar 't genot!

Tegenover de moderne wereld van priester, koster, burgemeester, veldwachter, schoolmeester enz. - opzettelijk een weinig karikaturaal geteekend, à la Rabelais - staat het antieke koor der Gipsies en der faunen, feestend den held van de wereld, de god van het leven en zijne bruid Paniska. Zoodat 't stuk blijkt, voor zijne eene helft, een filosofisch spel, en voor zijne andere, eenvoudig 'n klucht. Tardieu noemde het terecht: une immense farce philosophique.

Na deze eenige lijnen over *Pan*, hoef ik niet meer mijne katholieke lezers te waarschuwen tegen de erotieke tendenz van V.L. en tegen zijne heidensche levensconceptie. Die beoordeel ik hier niet.

't Spijt me ten zeerste niet over meerdere ruimte te beschikken, om uit te wijden over het symboliek drama *Les Fleureurs*, dat aan Maeterlinck het gedacht van zijnen 'théâtre chuchoté' leende, en over de zoo zuivere en kiesche *Chanson d'Eve*, breed vizioen, door de eeuwen heen, van 't wezen der vrouw, alsmede over den eersten verzenbundel *Entrevisions*, waarin hij met de meest-geslepen taalverfijning en klankenuanceering, zijne verfijnde zenuwgevoeligheid, in weemoedige stemmingsverzen, heeft vastgezet. Van Lerberghe heeft zich betoond de dichter van de broosste gewaarwordingen, de zoete mystieker die leeft in eene wonderbare wereld van zonderlinge betooveringen, die wandelt in een avondgraauw van droom, om

A tresser des feuillages d'or,
 Parmi le lys de sa pensée.

A.d.R.

Een brokje uit mijn roman 'Op den Weg des Levens'

In de naburige stad, wordt dezen Winter een tentoonstelling van 'jongeren' ingericht, en Alfreds vrienden hebben hem uitgenoodigd daaraan deel te nemen.

Eerst weifelde hij... Hij durfde niet... doch Elza was er zóó gelukkig om. Geen enkel oogenblik kwam in haar de gedachte zelfs, dat hij er niet mede kón ingenomen zijn, en geheel verheugd door het schoone vooruitzicht hem te kunnen meêhelpen, was haar geest evengauw klaar met een plan geheel afgewerkt, en als 't ware daarvoor opzettelijk ingestudeerd.

Een nieuwe schilderij moest hij maken, een doek waarin zij beiden hun vurige liefde en al hun zielevreugde zouden leggen...

'Zondag reeds spreken wij er breedvoerig over; ginds aan die Scheldebocht ken ik een plekje dat eenig is.'

In haar beide handen had zij dan zijn aangezicht genomen, en dit zacht naar zich toetrekking, fluisterde zij hem in 't oor:

'En uw kunstenaarsziel zal er in leven.' Vriendelijk heeft hij haar dan tegengelachen; in zijn oogen lag liefde... veel liefde... en zij voelde daarin, dat hij dacht zooals zij, dat hij het ook opgetogen zou aanvatten.

'Zondag dan komen wij daar?' vroeg zij bij 't afscheid, dien avond.

'Ja mijn liefste,' en zijn lippen lachten haar tegen...

Toch bleef er twijfel in hem voortwoekeren. Lang vóór het bepaalde uur is hij deze plek komen opzoeken.

Op den dijk wandelt hij traagjes om en weer, de handen achter den rug samengegespt. Zijn gestalte van jongen en sterken

man, teekent zich donker af tegen den lichtgetinten hemel. Zijn blauw pak zit hem spannend om de lenden, en doet de forsche lijnen van zijn lichaam duidelijk uitkomen. Mooi is hij, met zijn regelmatig, ietwat langwerpige gezicht, waarin de donkerbruine snor, en de donkere wenkbrauwen, sierlijke lijnen afteekenen.

Zijn blauwe klak, met naar omlaagvallende klep, duikt het hooge en heldere voorhoofd weg.

Geheel verdiept in zijne beschouwing, tracht hij zijn ziel te doen doordringen in de wonderlijkheden van 't landschap. Hij wil er mede spreken in een geheime verstandhouding, zijn ziel doen opleven in 't bedrijf van al 't grootsche, dat Elza hem heeft voorgespiegeld.

En hij weifelt...

Geen trillinkje voelt zijn ziel, geen wonderen weten hier 't innerlijke van zijn wezen te roeren.

'Neen,' zegt hij luide, 'neen'... en in den toon, waarop hij 't uitspreekt, hoort hij zelf, geheel nuchter ineens door den onverwachten klank, dat zijn ziel niet mêewil. Toch maakt de stemming hem droomerig: Een blijde verwachting hangt alom in de lucht. Stil is hier de plek; indrukwekkend de kalmte. Niets beweegt er. Steil weerspiegelt de zon zich in de diepte van 't kalme water, en spetterend werpt het straffe licht zich uit, en met het flauwe kabbelen der baartjes, golft zacht een onmetelijk, fijn, en 't allenkant geslepen waas van 't edelste metaal op de oppervlakte van 't water. En stilaan werkt in hem de begoocheling.

Bij poozen wipt een visch boven 't water, en met een dof plonsje valt hij er weer in, en 't bewogen plekje loopt dan over den spiegel in wijde kringen uit. Zwaluwen scheren kwetterend over de oppervlakte, en 't allenkant hoort Alfred nu insekten gonzen.

Meer en meer voelt hij zijn ziel één worden met het landschap, en als hij door luidklappende menschen, die onder aan den dijk, op den steenweg, voorbijstappen, gewekt wordt, zegt hij tot zichzelf:

‘Misschien’.

Weer loopt hij op den dijk om en weer, en alshij eindelijk zijn Elza ziet aankomen, ginds op den steenweg, leeft er in hem eensklaps volle berusting:

‘Met háár zal hij er over spreken...’

Een oogenblik blijft hij haar stil verheugd aanblikken: Licht en elegant is haar silhouette, en nu zij naderbij komt, ziet hij hoe haar lieve lippen hem haar liefste lachje toezenden. Bruisend welt in hem een gevoel op van fierheid, hij voelt een hevige prikkeling zijn geheele wezen doorstroomen en haastig daalt hij den dijk af:

‘Mijn Elsje!’

‘Alfred!’

Na den eersten overvloed, in een dichte omarming uitgestort, worden weer hun zielen kalmer, en zwijgend klimmen zij op den dijk.

‘Ik ben reeds vroeger hier gekomen om het landschap op te nemen...’ zegt Alfred, en zijn blik verdwaalt in de oneindigheid der teedere gevoelens, die nu weer bij hem opleven als hij Elza aanschouwt...

‘En?’ vraagt zij.

‘Ja, het is een heerlijke streek hier... een mooi punt... Misschien wel... maar toch...’ en zijn toon versmelt met het twijfelachtige, dat weer in zijn ziel huist.

Het wezen van Elza, als bewoog het onder de wendingen van zijn stem, als taakten de trillingen der lucht haar trekken, is beurtelings geheel veranderd. Twijfel radend in rijen ziel, zegt ze gauw, hem in de rede vallend:

‘Dat punt moet ge nemen, dát...’ en zij strekt haar linker arm uit, waaraan de vingers wemelend een kwart cirkel beschrijven; ‘die bocht ginds, met de donkere zwartachtige geboomten tot grond, opgenomen op 't oogenblik, dat de dalende zon ze met haar weelderigste tinten verft. Vooraan de groene oeverbocht, met midden in het doek de watervlakte, die op dit oogenblik in een oneindige schittering, al die pracht van hemel-kleuren zal weerspiegelen.’

‘Er zit iets in... ja...’ zegt Alfred, nog steeds onbesloten ‘er zit iets in,’ en zijn voorhoofd trekt zich in plooiën, ‘t zou misschien toch wel kunnen... maar...’

‘Kom, Alfred, laat er ons nu geen “maar” aan toevoegen. We zullen 't aandurven, laat ons beginnen, en gaat het niet dan kunnen wij nog wat anders opsporen. Haal nu maar spoedig uw gerief bij de hand, met zoo'n bizonderen dag mogen wij geen tijd verliezen.’

Al zijn vertrouwen heeft hij nu eensklaps een vasten vorm voelen krijgen, alle weifeling in de wording van dat vaste ‘iets’ voelen verzwinden, en nu borrelt het spontaan op in zijn heele wezen. Hevig ontroerd neemt hij haar beide handen. Sterker nog dan hij dat ooit gevoeld heeft leeft in hem thans de bezieling, en de drang om te beginnen werken, doorprikkelt hem zoozeer, dat hij ongeduldig en zenuwachtig bijna, de laatste voorbereidselen maakt.

Sedert drie uren werkt hij onverpoosd. Elza staat achter hem, en in die enkele uren, heeft een wereld van gedachten in haar hoofd geleefd: Bij Alfred's eerste weifelen, had zij voor een oogenblik haar illusie voelen wegrukken: Sedert hun kennismaking heeft zij zoo duidelijk gevoeld, dat Alfred's kunstenaarsziel niet tot een vaste uiting kwam, omdat haar volledige bevrediging ontbrak. Geheel had zij opgeleefd in de gedachte, dat hij nu in hun liefde zoo ruim datgene putte, wat hem in haar oogen tot een superieur mensch maken moest... En zoo was er smart in haar illusievol denken gemengd. Het pijnde haar; eensklaps wroetelde er iets in haar verborgenste gewaarworden, en op dien stond kwam de vertwijfeling, omdat zij zag stuk slaan datgene, waarin haar geweldige liefde al haar levenskracht geput had.

Nu is 't voorbij... heelemaal voorbij... en nu leeft zij weer op in de gedachte aan hem... aan zijn kunst... aan zijn liefde...

Rood staat de zon ginds als een cirkel vol bloed, rooder nog en helderder dan Alfred en Elza haar ooit te aanschouwen

kregen. Beiden voelen zij hun blikken er aan vast zitten, als waren die betooverd onder den machtigen indruk.

Wijduit giet de zon haar laatsten gloed, in een machtige geut van vloeiende edelmetalen over de aarde; dan ineens slorpen de wolken dien schitterenden stroom in zich op, en met godensnelheid doortintelen duizenden schatten den heelen hemel...

Terwijl het alles in feest is om de weelde van haar slapengaan, duikt majestatisch de zon weg, en haar stralenbundel spreidt zich nu achter de wolken open, en doorspettert die, dat ze er doorschijnend en lichtgevend van worden.

Elza's linker hand, die rustte op Alfred's schouder, heeft nu zijn hand gezocht, en in een teedere drukking, bekennen zij malkaar hun diepe ontroering.

Hijgend bijna, staan zij 't aan te kijken, en 't is hun of er van die weelde een strooming door hun gemoed suizelt...

Alfred's ziel voelt zich vervullen met den heiligen wellust der lang betrachte geestelijke ontvangenis...

Overal zijn er koele windjes van achter de dijken opgedoken, en omdat zij de zon dalende weten, vreezen zij haar laatste zwoele stralen niet. De zoo aangename luchtgesteltenis vegen zij weg, en kleine sidderinkjes voelen Alfred en Elza over 't lijf. Overal komt er nu meer beweging en leven: De lange grashalmen wiegelen zacht, en zij weerspiegelen op hun blinkende reepjes groen, het goud, dat een laatste zonnestraal er over giet. Door de kruinen der boomen zingt nu een verpoozend ruischen, en op de wijde watervlakte, spelen duizenden en duizenden kleine baartjes. Lustig stoeien en kabbelen zij, en in hun rusteloos bewegen, leven de tinten die ginds in 't hooge, door 't wazige hulsel der wolken zijpelen...

Nog ligt er ginds, heel dicht bij de aarde, een stroom van zonneschatten over de wolken, als reeds de lucht haar lichte heerlijkheid begint te versomberen.

Terwijl zij nu traag voortschrijden, deelen Elza en Alfred, in een zacht gekeuvel, elkaar hun indrukken mede. Nog leeft

Alfred geheel op in zijn schilderij; nooit heeft Elza hem zoo opgewonden gezien. Het is als een kinderlijke blijheid, die hem overstelpt. Alsof hij nog schildert, haalt hij gestadig de schoonste effekten aan, maakt trekken in lucht met den vooruitgestoken duim, juist of zijn doek daar nog vóór hem stond.

En zij, weer geheel oplevend in haar illusie, geeft zich gansch over aan de zachte weldoende verteederling, en in haar dankbaar oog, welt er bij poozen een traan van hooge zielevreugde.

Leo Meert

Moedertaal zangspel in drie bedrijven

I^e Bedrijf

I. - Aan de duinen van Moerland

(Een grijsaard komt traag, steunend op zijne twee zonen. De jongste, Harold draagt een harp, Herwig een zwaard. Storm op zee.)

Wate.

Hier wil ik blijven om te staren
naar 't eindeloos geweld der baren,
te luistren naar die wilde macht.

Harold.

Ik zag eens eene zee, die zacht
en blauw te wieglen lag, te deinen
in 't lieflijk-stoeiend zonneschijnen.
Hoe mooi was mij Itaaljes zee!
Hoe blauw de lucht! Hoe blank de ree!
Hoe lieflijk zij.

Herwig.

Zwijg Harold... luister

Harold.

Hoe zoet der blauwe zee gefluister.

Wate.

Gegroet mijn zee, mijn zielebruid,

mijn moeder; storm en zege luidt
 uit iedren toren uwer waatren,
 ge kent geen zoetheid en geen klaatren,
 ge zijt de bard van 't vaderland,
 de trouwe wachter aan ons strand.
 Gij toch zijt vrij en wij zijn knechten,
 spring op en kom de burchten slechten.
 Rust nooit meer zee, ge zijt te groot...
 o Herwig, Harold als de dood
 mijn pijnend hart in slaap zal douwen
 moet gij geen graftom voor mij bouwen
 maar leg mijn lichaam in mijn zee,
 dan vindt mijn ziel bij Wodan vree.

Herwig.

O vader, dood, hoe wordt ons leven
 indien gij sterft?

Wate.

Het worde streven...

Harold.

O laat mij naar Itaalje gaan
 'k ben wars van storrem en orkaan.
 Hier schuift de mistenwolk nooit open:
 geen straaltje licht komt hier gedropen.
 O laat me gaan naar 't land van licht
 van zonnig- gouden vergezicht.

Herwig.

O vaderland, gehuld in duister,
 'k verkies u boven licht en luister
 die 't ver Itaalje biedt;
 de blauwheid van uw diepen hemel
 en van uw zee is mij de nevel
 van 't heilig Moerland niet.

Wate.

Genoeg mijn zonen!... zwijgt en knielt
 o luister; 'k voel mij weer bezielde:
 Hoort! Hoort! de wind is 't van het noorden
 hij zingt zijn storremzware akkoorden
 hij komt uit vrije landen, draagt
 de ziel der helden onversaagd,
 hij komt hier liefde en leven scheppen
 de noodklok der herwording kleppen.
 Gij, Herwig, hebt een heldenzwaard.
 Ik heb 't voor u zoo lang bewaard
 bezie't hoe 't bliksemt, Herwig, vonken
 van liefde: Neen geen tooverlonken
 zijn schoon als 't blinken van het staal:
 dat spreekt de zoetste minnetaal.

Harold.

(op zij alleen)

Geen taal is schoon als die van Rome,
 de taal mijns harten, mijner droomen,
 de taal waarin zij heerlijk zong
 die vloeit als honing van de tong.

Wate.

(tot zijn beide zonen)

Komt kinders, ziet: het uur is prachtig,
 de hemel laait, de zee ligt machtig
 De wind is schald in 't hoogst der luchten.
 Ik hoor hem juichen, bruischen, zuchten.
 De groote Woden zelf juicht toe.
 Kon ik nu sterven: 'k ben zoo moe.
 komt, sluit mijn oogen met de woorden.
 'Dood aan het Zuiden, Leve 't Noorden.'

(Harold verbleekt.)

Herwig.

(heft het zwaard omhoog)

Dood aan het Zuiden, leve 't Noorden!

Wate.

Kom Harold spreek de heilige woorden.

Harold.

'k bemin mijn land, 'k bemin het Noorden.

Wate.

zweer haat aan 't zuiden... ik beveel.

Herwig.

O broeder, gauw

Harold.

Dat is te veel
'k bemin de wereld, ook het zuiden.

Wate.

bemint het zuiden... mint het zuiden
slaat goden, slaat; bliksems slaat
daar staat een Moering die niet haat.

Harold.

In 't zuiden is mijn ziel, mijn hart,
mijn hart is ver...

Wate.

Een Berg van smart
stort neer op mijne laatste dagen,
waarom dan, dood, mij niet geslagen
voor dat 'k vernam zoo'n tergend woord.
het gansch heelal heeft het gehoord:
Ik schreeuw het met mijn laatste krachten,
o mocht ik in dien vloek versmachten.
Vloek, Harold, vloek: vloekt mee, orkanen,
Weent zwarte wolken vlogen tranen.
O arrem moerland, Harold leeft
en is verrader - Landen, beeft

voor zulken gruwel: Harold, zuiden
 een kind van 't Noorden mint het Zuiden.
 Kom nader Harold, 't is niet waar.

Harold.

Ik zei de waarheid maar bedaar.
 In 't Zuiden zag ik eene maagd
 die heeft mijn oog en hart behaagd,
 daarom wil ik naar 't zuiden gaan,
 daarhene wijst mijn hart de baan.

Wate.

Ga heen, dan gauw en zonder vader -
 geen ouders teelden een verrader,
 hij werd op aarde weggespuwd,
 door hen voor wie de wereld gruwet.
 Ga heen, maar hier uw harp: zij trilt
 van oude liedren, vrij en wild,
 Ze moet nu blaken in uw handen,
 als vlammen door uw vingers branden.
 Ga heen in duisternis en nacht!
 Ga nooit waar 't blijde zonlicht lacht!
 Ge zijt een vlek in het heelal,
 die geene zee ooit zuivren zal!

Harold.

Hier mijne harp

(Hij gooit ze naar het hoofd van den grijsaard. Deze wordt gewond. Herwig bezorgt hem. Harold staat pal.)

Wate.

o Vaderbloed door zoon gestort,
 ge zijt een vloek... voor eeuwig wordt
 gevloekt gij Harold,
 zoolang een boom
 zoolang een stroom

de taal van moerland spreken,
 zoolang de zee
 hier aan de ree,
 komt droevig - klagend breken,
 zoolang een kind
 in 't land men vindt
 die de oude tale mint
 zoolang in eikenblaadren
 de klacht des winds komt klaatren,
 zoolang er runen staan gedreven,
 in rots en boom; en stroomen streven
 naar eenheid met de zee:

Harold.

Zwijgt boomen,
 zwijgt stroomen,
 o zee ge zult wijken
 en vallen gij eiken.
 Weg rotsen, runen duinen
 gansch moerland moet in puinen
 Fabiola om U -
 ge zijt het licht dat elken nevel openrijt,
 ge zijt de zon die licht en leven nederspreidt.
 Laat ouden sterven:
 wij zijn de jeugd
 en zullen vreugd
 in 't leven verwerven.

Wate.

'k beveel aan de zeeën
 stort watervloed en weeën
 vernielt Morinenland,
 indien het ooit het heilig pand
 de taal versmaadt.
 O Herwig leef en haat.
 Blijf eenzaam, vrij en groot:

Vereer de taal waarin uw moeder 't wieg Lied zong.
o droevig vizioen.. 't is strijd.. 't is strijd voor lang
voor altijd.. talen.. 'k zie niet wie hem wint...

Herwig.

Verwinnen zal, wie 't meest bemint
uw bloed spreekt Noorsch, het mijn spreekt Moerlands taal.

Wate.

(stervend)

Geef alles, ook uw bloed, voor onze zegepraal.

Herwig.

Bij 't bloed van vader: Heil voor Moerenland.

(Hij blaast op een horen eenige droeve tonen.)

Kom treuren, volk, met mij om d'ouden leider,
den trouwen man, den onverzwakten strijder.
ik hoef zoo'n troost - 't is droevig gansch alleen
o vader, lieve vader... Harold, heen
'k heb niets dan 't heilig, dierbaar zwaard,
mijns vaders lijk en mijnen eed - Wat waart
ge groot o vader, lief en groot, als 't oord
waarvan gij waart, het levend sprekend woord.

(Hij knielt)

Ontwaken

Op den helledonkren klomp,
stad geheeten binst den klaren,
die daar rust, nog loom en lomp,
alsof d'huizen graven waren,

rijst in tragen tocht de dag
die de nachtdwaal schuift van kanten,
veerdig om zijn rozige vlag
boven de oosterkim te planten.

Allenthenen wordt het klaar,
allenthenen komt er leven,
allenthenen, ver en naar,
raakt het dekkleed opgeheven.

Duidlijk blijkt reeds overal
wat de toren, schouwen, daken,
wat de stede worden zal
in dat helderblijde ontwaken.

't Roert iets heimlijks in de lucht
als van geesten die vervliegen
en, hun diepen slaap ontvlucht,
naar het licht omhoog wiegen.

't Ruischt een windeke jolig-frisch
door de kruin der populieren,
zalig dat 't ontbonden is
en zoo vrijlijk rond mag zwieren.

Al dat stil viel binst den nacht
als van lamheid overkropen
rept en roert, of leutig lacht,
zet de keel nu wijdgat open.

Onder pan en euzieberd
waar 't halfduister nog bleef hangen
't vogelnestje wakker werd,
piepend, kriepend van verlangen.

't Moerke zit te roeren àl:
't Rekt zijn vlerken voor een stonde
eer het neerstig vliegen zal
achter eten, in het ronde.

Blinkend blauw in daggewaad
spant de breede hemelhoge,
binst den gulden dageraad
vlammend speiert naar omhoog.

Z'is daar! In het oosten steekt
zij heur gloeiend hoofd naar boven!
Z'is daar! zie!... De zonne breekt
los van uit een purpren oven!..

't Vloeit in golvend goud een zee
zindrende stralen over de aarde,
over veld en over steê,
alsof 't Licht het Leven baarde!

Daken schitteren geluwrood,
tinnen blakeren, torens glimmen,
schouwen schijnen nóg zoo groot
in dien gloed omhoog te klimmen,

Opgewekt gelijk de bruid
bij de komst des uitverkoren,

tiert de stad heur blijdschap uit
en 't luidt dag op gindschen toren.

Ave! galmt het door de lucht!
Ave! trilt het door de zielen!
Ave! gij die zwoegt en zucht
moet een stonde eerst nederknielen.

Straten, wijken, gansch een volk,
't is al wakker, opgetooverd
door de gulden zonnepolk
die het luchtgespan verovert.

Deuren, vensters openslaan:
't daglicht piept de woonsten binnen
waar de werkers weerdig staan,
uitgerust van ziel en zinnen.

Nu komt 't woelen in de straat
met het ruchtig kloefklabbetteren
van het volk dat vlijtig gaat
en zijn doening uit moet schetteren.

Dra staat gansch de stad te been...
plechtig rijst de zonneschijve,
raapt heur stralen scherp bijeen
en valt d'aarde heel te lijve...

Dag is 't weêr met Gods genâ.
Dag!.. De schepping, gul aan 't smaken
slaat het wonder schouwspel gâ
van haar leven aan 't ontwaken...

Op 't verdiep van gindsche woon,
lachten goudgekleurde ruiten,
kijkt een meisje, levende schoon,
steekt zijn koddig kopke buiten.

Blonde Sylfe! 't doet u deugd
de eerste zonnestraal te vangen,
die dan heusch en stil verheugd,
rozen schildert op uw wangen.

Zon en meisje! meisje en zon!
Beider hert uit goud geweven!
Zoet geheim! Geheimer bron!
Liefde, lente, licht en leven!...

Dr Jul. Delbeke
Roeselare

‘Mondschein sonate’

(Beethoven)

Door 't duister woud van mijne smerten,
Schemelt 'n straal fluweelig- zacht, -
Een troost- bloem bloeit in donkere verten,
Een stille ster in mijnen ziele-nacht...

'k Voel in mijn herte uw zoete glans,
Uw glans, vreemd-teeder en zoo bleek,
Die kroont met een witten leliën-krans
Mijn onendig- diepe bitter leed...

'k Voel in mijn ziel een leliën- schijn,
Stil geweven uit uw blikken teêr,
Die stillen mijn schrijnende herte- pijn,
Die zacht zal zinken in uw ziele- meer...

Magda Peeters

Michel-Angelo

Kent gij het gedicht van Barbier over de Fransche Omwenteling, het wit paard dat met zoevenden vierslag Europa doorstormt, tot er iemand kracht genoeg voelt in de vuist en in de dijen, om 't gebit te wringen tusschen de kinnebakken en de flanken te berste te prangen, en het hollende paard te doen stormen waar hij wil. Napoleon.

Die witte schimmel is als het symbool van iedere omwenteling, zij moge dan gebeuren op staatkundig of artistiek gebied. Onder den prikkel der begeestering gaat het menschdom, met staal-stijven wil, op zoek achter 't nieuwe ideaal dat leeft vòòr den geest der tijdgenooten, maar in eene droevige ongenaakbaarheid; en eene wilde kracht wordt er geboren die ten dienste staat van wie ze breidelen kan.

Zoo stond het ook met de Renaissance.

Ik beken gaarne dat heur ideaal valsch of ten minste onvolledig was; maar 't valt niet te ontkennen, onder den drang der nieuwe gedachten en der nieuwe wilskracht spatte de oude tronk der kunst (ik spreek hier bijzonder van schilderen beeldhouwkunst) open in nieuw tooisel van bot en bloem. De natuur werd dieper ingestudeerd; de techniek werd uitgewerkt; perspectief en half-duister ontsluierten nieuwe gezichteinders; en 't waren als zoovele middelen die slechts wachtten op de komst der grooten om hunne gedachten en droomen te veraanschouwelijken. En zij kwamen! Na 't lang en lastig wroeten der 14de eeuw, komen Masaccio, Ghirlandajo, Ghiberti, Donatello, Botticelli (ik noem hier enkel diegenen die ten volle meededen aan de Renaissance); en achter die verkondigers, komen de Koningskinderen Lionardo Da Vinci, Raffael, Michel-Angelo, hun eigen gansch meester, die met de reuzenmacht van hun genie den breidel werpen op de krachten van 't hollende paard en het dwingen te stijgen naar den steilen berg van hun ideaal.

't Ware kinderachtig zijne eigene gedachten, ze mogen dan nog zoo waar zijn, te willen opdringen aan kunstenaars die leefden in andere tijden en omstandigheden; 't ware hunne werken systematisch kleineeren. Hebben zij hier of daar gefaald, hebben zij *de* schoonheid niet verstoffelijkt (en zal men daar

ooit wel in gelukken?) dan toch hebben zij eene schoonheid veraanschouwelijkt en om die schoonheid moet men blij zijn, waar men ze ook vinde.

Il achtte die bemerkingen noodig voor ik Michel-Angelo bestudeeren wil.⁽¹⁾

De eerste en de laatste indruk dien Michel-Angelo u laat is een indruk van grootschheid. Macht, is 't eerste en laatste woord dat men vindt bij 't aanschouwen zijnen werken. Van natuurwege was Michel-Angelo een machtige denker. Grootsche en strenge denkbeelden bevolkten zijnen geest en wereldgevoelens en werelddriften liepen storm in zijne borst.⁽²⁾

- (1) Michel-Angelo werd in 1474 geboren; volgens de gewoonte van den tijd werd de horoscoop gezet over het kind: wondere dingen werden voorspeld van zijne hand en zijnen geest. Had de vrouw van een' steenkapper tot voedster (Taine zou er zeker een bewijs in vinden voor zijne thesis). Leerde eerst de schilderkunst bij Ghirlandajo, die vol bewondering na drie vier jaar uitriep dat zijn leerling er meer van wist dan hij zelf. Studeerde dapper; teekende met de pen trek voor trek koperetsen na; moet ook de oude Vlamingen en Duitschers bestudeerd hebben, vermits zijne eerste schilderij gemaakt was naar eene koperets van den geweldigen Duitscher Martin Schonhauer, voorstellende de bekoring van St-Antonius. Werd weldra opgenomen in eene beeldhouwersschool opgericht door Lorenzo de Medicis en staande onder toezicht van Bertoldo. Aanzien als zoon des huizes, werd hij opgevoed samen met de zonen van Lorenzo. Zijn eerste werken zijn een Madonna-beeld in den stijl van Donatello, en een bas relief: Centaurengevecht waarin de meester enkel belust schijnt op anatomische studiën en heftige bewegingen.

Van dan af begint de reeks zijner groote werken, die men nog al goed in eenige tijdperken verdeelen kan.

De werken zijner jeugd, Bacchus, Pieta, David, karton voor den oorlog tegen Pisa.

Onder Julius den 2de rukt Michel-Angelo zich los van de slaafsche navolging der Antiëken en gaat worden 't geen hij reeds voorspelde in David en in Pieta: de beeldhouwer der gedachten. 't Is de vruchtbaarste periode zijns levens. Maakt het ontwerp voor 't graf van Julius den 2de, beitel Mozes, de Slaven, en den Overwinnaar; wordt belast met het schilderen der Sixtina, volgens sommige schrijvers, op aanstoken van Bramante, jaloersch op Michel-Angelo.

Leo de X^{de} gebruikt Michel-Angelo voor alle snuisterwerk, doet hem de facade van de San Lorenzo kerk ontwerpen, maar 't blijft er bij. Bouw van de kapel der Mediceers, eenige beelden.

Onder Clemens den VIIe wordt Rome verwoest door den Connetable de Bourbon. Florentië schuwt het juk af der Mediceers, en Michel-Angelo wordt hoofd-ingenieur zijner stad en bestuurder der verdedigingswerken.

Michel-Angelo verzoent zich nochtans met den Mediceer Clemens den 7de; nu volgt een waar gesukkel met het grafmonument van Julius den 2de, en de kapel der Mediceers, tot Clemens de 7de Michel-Angelo belast met 't Laatste Oordeel hetwelk maar afgewerkt wordt onder Paulus den 3de. Later moet hij den grootschen koepel van St-Pieter de lucht indrijven.

Stierf den 18 Februari 1564.

- (2) Michel-Angelo leidde een streng leven. Men schreef van hem 'Negentig jaren heeft Buonarroti geleefd en in zoo'n langen tijd en zoo'n groote gelegenheid tot zondigen weet men hem geen enkele leelijkheid van zeden aan te wrijven'. Hij had den naam van vrek; maar aan arme leerlingen schonk hij somtijds teekeningen en schilderijen weg om ze uit den nood te helpen. Met goedheid kon men alles van hem verkrijgen, hij had eene ware behoefte aan warme genegenheid; maar als 't er op aan kwam kon hij koppig zijn als geen een. Van natuurwege heel wantrouwig, werd dat gevoelen nog versterkt doordat hij slecht verstaan werd, en hij zich dikwijls bedrogen zag. Met mede-artiesten kon hij moeilijk over de baan; ten andere die afgunst is eene plaag tusschen de kunstenaars der Renaissance.

Bewust van God een groot talent te hebben ontvangen en dat talent te moeten gebruiken tot veredeling zijner medeburgers, zag men hem niet mee-

Nog jongeling en leerling bij Ghirlandajo geraakte hij in twist met eenen makker dien hij sardde met zijne spotternijen; en een ongelukkige slag op den neus schalotterde zijn gelaat voor gansch zijn leven. In de straten van Florentië waar eenige kunstenaars het niet eens waren over eenen tekst van Dante, werd hij bijgeroepen en begon zijne verklaring met eene belediging aan Lionardo da Vinci: 'Wat zoudt gij dien tekst kunnen verklaren, die nog niet eens in staat zijt een standbeeld op voeten te zetten'.

Dat wantrouwen ging zou ver dat Michel-Angelo sommige artiesten verdacht naar zijn leven te staan en hij vol vertwijfeling vluchtte uit Rome.

In zijne jeugd had hij veel zwart brood te eten; bij zijne eerste aankomst in Rome mocht hij de figuren teekenen voor den barbier van eenen kardinaal die liefhebberde in schilderen.

doen in 't wufte en zondige schildersleven van zijnen tijd; hij leefde alleen, ongehuwd, met nen getrouwen knecht, in gestadige oefening en volmaking zijner kunst. Zijn groote troost - Michel-Angelo werd vaak gedwarsboomd, vaak bedrogen en vond in alle geval weinig troost in den omgang met de menschen - was 't lezen zijner lievelingsschrijvers: Ezechiël, Isaias, Dante, Savonarole; geene dichters van flauw liefdegefleem, maar mannen die spreken van Gods visioenen in eene taal die rolt als neerstortende rotsblokken. En gedrapeerd in die grootschheid wilde hij zijn beelden rijzen zien.

Zijn David moet gereed staan tot den strijd, in al de overmacht eener zekere overwinning. 'Saul heeft er duizend verslagen; David, tienduizend' zullen de vrouwen van Israël zingen; en de jongeling is er van bewust. Zijn lippen zijn saamgeperst, en zijn donkere oogslag, die zoekt naar den vijand, is ernstig, maar niets getuigt van vrees of onrust. Mag hij geene torens van hoop bouwen op dien forschen stierennek, en hangt ze niet aan zijne zijde, die wondere rechterhand in wier spieren er krachten schuilen om den wereld te verwrikken?

Zijne Slaven zuchten niet onder het juk der slavernij: met opgejaagde borsten, met lichamen die in stervensnood ineenzakken zonder ergens te kunnen steunen op een spierenkwast, zinken ze in den niet.

En die reuzenbeelden die op de Mediceische graven liggen en slechts door een mirakel het evenwicht kunnen houden op die enge grafdeksels, met welke verveling draait de 'Dag' - of hoe men het beeld dan ook noemen wil - den kop naar 't nieuwe zonnelicht: waarom hen wekken ook tot den gewonen slenter van alledaagsche nietigheden en laagheden? En die 'Nacht' met welke wanhoop, met welke loodenzwaarheid laat ze heur vallen na de instorting van al hare grootsche plannen.

En zijn Mozes! 't beeld waarop de populariteit van Michel-Angelo grootendeels rust (waarschijnlijk omdat hij hier minder afweek van de heerschende gedachten).

Men moet dat beeld bestaren, lang, men moet kleur leggen op dat aangezicht, bloed doen vloeien in die opgezwollen aderen, men moet het zetten op de hoogte van 20 meters waar het voor gebeiteld is, en dan, ja, moet men vuur zien sparkelen uit die oogen, dat voorhoofd zien stralen, dan moet men boven zijnen kop de reuzengestalte voelen wegen van dien Mozes die veertig jaren een weerbarstig volk moest sleuren door de woestijn. Ziet hem zitten op den rechterstoel, of liever, ziet hem rechtspringen; zijn rechterarm drukt de steenentafelen: straks vliegen ze verbrijzeld tegen den berg; de hand vaart in geweldigen toorn door den geweldigen baard; de linkere moet de gramschap stillen die aan 't zieden is in hem; en zijn vlamme oogen kijken naar de oproerigen ginder! Slingeren Core en Abiron het wierookvat met heiligschennende hand? of zijn dwaas getier en zondige afgodendienst gestegen tot waar hij sprak met God op de kruinen Sinai's?

Zijn die beelden niet titanisch-machtig? En 'k moeste bijna al zijne beelden op sommen; 'k moeste bijzonder zijne fresco's aan stippen als voorbeelden dier terribilita; en God den Vader die rustend op eigen kracht, aan stormt als een wervelwind; hier ziet men Hem rugwaarts, daar komt Hij almachtig aangedreven.

Is er dan geen enkel weekgevoelen? Ik spreek niet van geweldige droefheid⁽¹⁾ of van dien reuzen-weemoed die ligt op bijna al de beelden van Michel-Angelo, maar heeft hij dan nooit stille droefheid of stil genot willen uitbeitelen? Zeker, ze is zoo stil-schoon, zoo rein, zoo goddelijk bedroef en gelaten, die 'Pieta'⁽²⁾ en de plooiën der kleederen die wentelen en gaan en komen doen die gelatenheid nog beter uitkomen, en het lichaam van den Zaligmaker wiens schouders naar omhoog werken om dan het hoofd neer te smakken, spreekt zoo stil van eene verrijzenis. Men kon hier nog wijzen op de Madonna van Brugge, op de voorvaderen van Christus, die staan in de lunetten der Latijnsche kapel, en op de Pieta van Florentië; maar die uitzonderingen doen den regel niet verwerpen. Omdat Michel-Angelo immeraan zijn eigen uitspraak, dragen zijne werken ook het kenmerk van hunnen oorsprong, zijn geweldig als de gedachten en gevoelens van den kunstenaar. Michel-Angelo is de vertolker van de over-menschelijke grootsche gevoelens.

- (1) Michel Angelo was het leven niet vreugdig. Slechts over de werken zijn jeugd, als hij staat onder den invloed van het hof der Mediceers te Florentië, licht de blijdschap soms, als b.v. in zijnen Bacchus, waar de zwijmelende wijngod met den lach van eenen beschonkene zijnen beker aanstaart.
- (2) Nopens die Pieta deed men Michel-Angelo opmerken dat O.-L.-Vrouw eene maagd scheen van slechts twintig jaren; hij antwoordde: 'De onschuld blijft immer jong omdat zij noch driften noch stormen kent'.

Al wat Michel-Angelo ons beitelten wil is 't golven van een gevoelen door 's menschen lichaam, de uitwerking of beter nog vermits er hier spraak is van een groot, spontaan gevoelen, de ontploffing van dat gevoelen in 't spierenweefsel. De gelaatstrekken blijven wat zij zijn: de bijzonderste spiegel van wat er binnen in 't gemoed roert, maar om hunne eigene schoonheid worden die gelaatstrekken - en dat is waar voor de lijnen in 't algemeen - niet bestudeerd. Michel-Angelo is er dus niet op uit de lijnen te veredelen, te puren, ze te ontdoen van wat er te menschelijk in hen schuilt; en 't moet ons dan niet te zeer verwonderen dat in 't werk waarin Michel-Angelo zijne strekking tot hare uiterste consequenzen dreef, in 't 'Laatste Oordeel' men de duivelen met de engelen konde verwarren verschilden de uitdrukking en het gevoelen niet. Bij hem is er geen spraak van etherische lijnen, nog veel minder van vleugelen, of lichtende lichamen.

Michel-Angelo heeft heel zeker soms een lijnenspel gewild: b.v. die plooiën der Pieta, die keeren op de borst in gestadig klimmen en dalen om eindelijk zwaar neer te vallen op de voeten van de Diep-Bedroefde; zò in den 'Dag'; gansch het lichaam, armen, schouders, romp zijn ineengedrongen, 't is als een klomp, eene muur waarachter die uit den hemel gevallen reus loensch naar 't verraad, en den slenter kijkt; en dan ineens storten al die lijnen naar onder. En die wonderschoone lijn die loopt van de oksels van David tot aan de voeten, zou men niet zeggen dat Michel-Angelo den linkerarm plooiën deed om ze niet te verbreken? Maar het louteren, het cristalliseeren der vormen, dat intoom houden van 't uitbundige der bewegingen, zoodat er over 't geheel kalmte en rust ligt, beoogde Michel-Angelo in eenige zijner eerste werken, maar op rijpen leeftijd zeker niet.

Michel-Angelo liet vele beelden onafgewerkt, velen steken nog in hunnen bolster; aan andere is maar hier en daar een houw gegeven, genoeg om 't gevoelen er in te leggen; misschien zou de meester die werken later volmaakt hebben; maar zeker is 't dat hij er, 't gevoelen eens ingelegd, genoeg aan had en in 't werken geen lust meer vond. Rodin en de school van 't onafgewerkte zien dan ook in den meester, bijzonder der laatste jaren, hunnen voorganger.

Toch is de kunst van Michel-Angelo geene zuiver-realistische kunst; blijft hij bij de natuur, hij vertiendubbelt ze, hij titaniseert ze, en hierdoor wordt hij een idealist; hij wordt lijk P. Kuhn, schrijft een 'ideal-realist'. En zoo is 't: zijne beelden met hunne overmachtige vormen behooren niet meer tot dees aarde, maar wekken 't gevoelen op van halve goden die leven ginder ergens geschoord op wolkengeweld.

Met die strekking kwam, bijna noodzakelijk, voor weinig dat men ze doordreef, een gebrek aan juiste verhouding tusschen de verschillende deelen van 't lichaam. Daarop steunen dan ook eenigen om Michel-Angelo te beschuldigen van eene zekere onnatuurlijkheid, zekere opgewondenheid, en om in hem de

oorzaak te zien van de droeve school die ontstond na zijne dood en met schoolsche rhetoriek en groot-doenerij het armzalige der opvatting trachtte te bestoppen.

Maar men mag dat feit uit zijn midden niet rukken; wie denkt er aan die ‘monsterachtigheden’ als men vòòr de beelden staat? ‘Ik ben zoo ingenomen met Michel-Angelo, schrijft Goethe, dat de natuur mij niet eens aandoet, want ik kan toch de natuur niet zien met zoo'n grootsche oogen als hij’.

De invloed van Michel-Angelo was eerder betreuenswaardig, maar dat moet de leerlingen en de bewonderaars aangewreven worden, die niet wilden inzien dat men in de kunst immer zijn eigen uitspreken moet, nooit navolgen. Bij de dood van den meester dachtten zij dat zijn mantel op hunne schouders gevallen was; richtten als stelsel op wat slechts te rechtvaardigen was bij eenen Michel-Angelo en vervielen in manierismus. Slechts Michel-Angelo, bewust van wat hij kon, mocht hopen met zijn genie en zijne verbazende techniek die geweldige vormen te kunnen doen daveren onder den zonedans van 't overdanige leven.

Want het technieken van Michel-Angelo is verbazend. Zijne leermeesters en voorgangers brachten het vrij ver in de studie der natuur, maar 't is slechts door eigene studie en taaie oefening dat Michel-Angelo die handigheid verwierf in 't boetseeren van alle standen van 's menschen lichaam. Naar model-figuren schijnt de meester niet fel gewerkt te hebben; maar streng anatomische ontleding leverde hem alle geheimen, in zooverre dat hij naar 't levend model niet meer studeeren moest maar knoken en spieren samenbracht uit het geheugen, waarover hij dan een fijn vel trok. Eene eigenaardigheid van Michel-Angelo's techniek. Hij plooid gaarne de armen naar den kop toe om zoo 't lijnenspel van 't lichaam beter te doen uitschijnen, en omdat hij ondervonden had hoe machtig zulke romp zonder armen vooruitsprong. Kan hij die armen niet plooiën naar het hoofd, dan stopt hij ze gaarne weg achter den rug (b.v. Mediceische Madonna). Als eene andere bijzonderheid kan men aanstippen het kort en bondig afwerken der bijzaken om de hoofdlijnen beter te doen uitspringen.⁽¹⁾

Wie heeft er ooit zulke reuzendriften verwezenlijkt, verlichaamd met zulke meesterschap in gebaar en tred? En nochtans Michel-Angelo werkte rap, hij ontwierp ras (de plannen verdrongen elkander in zijnen geest) verbeterde bijna niet of nooit, en 't ontwerp doorgrond, de maquette gemaakt, dikwijls zonder maquette, ging de beitel er maar op los. ‘Ik heb hem meer stukken zien houwen van zijnen blok op een kwartier als vier andere kunstenaars op drie, vier uren; en 'k zag hem werken met zulke razernij dat er stukken afvlogen van

(1) Men moet ook in aanmerking nemen dat de meester soms werken moest aan marmerblokken reeds half gehouwen door andere kunstenaars; dit was het geval onder andere voor zijnen David.

vier vingeren dik; moeste hij iets mis geweest zijn, zijn heel werk was verkorven'. Dit was dan ook soms het geval. 't Was als zag zijn blik in dien zuil een beeld leven, nog omsnoesterd, en hoefde hij maar te slaan om dat steenen bekleedsel te doen wegvallen.

En 't is misschien grootendeels aan die vlugheid in opvatting en uitvoering te danken dat al zijne beelden zoo spontaan zijn, dat zij staan onder den drang van een plotseling gevoelen. Men vraagt zijn eigen niet af van waar komen die beelden, hoe zijn zij opgevat, wat moet die lijn beduiden? de tijd ontbreekt u; de beelden staan daar vòòr u, met hunne machtige gebaren en dringen u hunne gevoelens op, onverwacht, schielijk, lijk Michel-Angelo ze voor zijnen geest zag schuiven na 't lezen dier wondere profeten uit 't Oude Testament die u een beeld voor den geest smijten als eenen bliksemschicht.

En om die vlugheid mag men Michel-Angelo niet ontleden lijk sommigen zijner tijdgenoten. Raffaello toetste en hertoetste zijne plannen en teekeningen in gestadige verbetering. Van Leonardo da Vinci kent men slechts zes, zeven schilderstukken; en nochtans had Lionardo, lijk zijne vele nagelaten schetsen het getuigen, eenen buitengewoon vruchtbaren geest. Men weet ten andere dat hij drie volle jaren onverdroten arbeidde aan het portret van Monna Lisa en hij nog mismoedigd was over den bekomen uitslag.

Vooraf bewonderenswaardig bij Michel-Angelo zijn z'n machtige grepen in het leven, wat hij aanraakt, leeft; eene bezielende kracht gaat uit van zijn penseel en beitel. Goethe zegde dat de handen der Apostelen in 't Laatste Avondmaal' alleen eene studie vragen; mochte men hetzelfde niet getuigen van Michel-Angelo? Heeft iemand zoo'n overmacht van forschtige zelfbewustheid doen tintelen in eene hand als er tintelt in die van David? Als ge de oogen sluit en in den geest die hand op u afkomen ziet, loopt er dan geene huivering door u? Heeft ooit kunstenaar door 't gebaar eener hand, van eenen vinger, iemand zoo diep-moedeloos doen nadenken als den Pensieroso?

Alles leeft! De rechterknie van Mozes die 't overkleed naar boven woelt, leeft een leven van vastberadenheid en ijzeren wil; de vlottende baart trilt mee in de gramschap van Mozes, en dat gebulte voorhoofd en die vooruitstekende kaaksbeenen, ze mogen eenigen stooten op de hoogte waarop het beeld nu staat, wie verheft er de stem om meer leven in dat gelaat te wenschen?

Zoo staat dan Michel-Angelo, als beeldhouwer, mij voor den geest, eenigongenaakbaar. Niemand mocht zulken bezielenden beitel hanteeren; niemand vermocht het in vormen zòò te doen uitspatten het geweldige reuzenleven of de geweldige weemoed. Anderen konden esthetieker beeldhouwen, verstonden, naar 't voorbeeld der Grieken, de kunst de lijnen te louteren, te puren, hunne vlucht samen te persen in eene strenge harmonie die onze zinnen wikkelt en doet sluimeren in de betoovering van een wiegenden zang; is hij min

esthetiek, Michel-Angelo is subliem! Bij 't aanschouwen zijner beelden komt de ziel, zonder middeling der zinnen in aanraking met 't boven-menschelijk gedacht dat de kunstenaar verlichaamde; er is als stilstand in de werking onzer zinnen en dat vervreemt, verbaast ons, en vandaar die verwondering die sommigen den meester verwijten.

(Vervolgt).

A.J. Hallez

De Wijzen

Er kwamen bruine mannen met kameelen,
Die naar den nieuwgeboren koning zochten.
Een klaarte had hen door de zwarte bochten
Geleid met blijden glans en zoet bevelen.

Hun vonkelkronen, zware kunstgewrochten,
Hun wierookvaten, pluimen en gareelen,
Vervulden 't ruim met laaie gensterspelen.
De heirbaan vlamde in al haar kronkelbochten!

Mijn arme zinnen kunnen niet verklaren
Waarom zij vaak van Juda's bergen droomen,
Wanneer zij door de klare Kempen waren.

Ginds rijt, op 't rosse veld, een rieten woning,
Met zonnegoud op nok en ijpeboomen,
Klein, arm, maar schoon genoeg, ei, voor een koning.

Lambrecht Lambrechts

Avondimpressie

En op de velden zie ik droeven avond zijgen
zoo treurig, heimweevol, zoo ingelaten stil
en feller voel ik ook mijn enge boezem hijgen
naar langverwachte vrede, die niet komen wil.

En uit 't geluchte valt een fletse, kille regen
die zweept in vlagen wrange bittr'heid omendom
ik voel een narigheid zoo bange op me wegen! -
den stillen weemoed van de dingen mij rondom.

En ik die lijk een doolaar zeil naar verre reede,
om stilpijn er te vinden voor mijn diepe smart,
vind nergens de oevers van den balsemenden vrede
den vree die heelen moet de wonde van mijn hart.

En plots door triestigheid van nevelige luchten
al naar de wind in grilgen ruk hen lijze vlijt
dreunen verdoofde, heimweevolle klokkezuchten,
wijl de avond dikt, en nacht z'n grauwe vleugels spreit.

Frans Delbeke

Vlaamsche Arbeid

Inhuldigingstentoonstelling der Stadsfeestzaal.

Dat moest zoo iets zijn als eene verheerlijking der Antwerpsche Schilderschool. Dat moest noodzakelijk veelbeteekenend en schoon wezen: Antwerpen is immers de moederstad... enz.

Ik heb die menigvuldige zalen verschillende keeren aandachtig doorwandeld, ik heb willen zien en bezien. Ik hoorde heeren en vrouwen rechtzinnig bewonderen, ik zag de dagbladen herhaaldelijk ernstig bespreken. Waarom moet ik dan een onmogelijk mensch blijven, ik loop van de rechte baan of ik weet heusch niets van schilderijen. De lezer denkt dat ik spot met deze tentoonstelling. Hoe zou ik? Daar waren immers de gezetelde beroemdheden: Van der Ouderaa, De Vriendt enz. namen die tot de geschiedenis behooren. Waarom dan niet bewonderen? Dan, deze tentoonstelling was toch geene alledaagsche kunstgebeurtenis: zeven honderd veertien stukken vergaderd en de plechtige inhuldiging eener feestzaal! Vlaamsche Arbeid moest daarover iets zeggen en ik heb dat willen doen. Maar ziet, de tentoonstelling is nu gesloten en ik zeg wat in mijn geheugen aan kleuren en vormen is blijven voortleven.

Nog klaart voor mijn oogen het bevangende gelaat van uit donkeren achtergrond en donkere lijst. Nog licht dat wonder menschgezicht en bloeit-open en vooruit gelijk een vreemde bloesem uit het wezen van den nacht zelf ontloken. Want de duisternis heeft hier hare beteekenis, het licht schijnt in de duisternis en eene trilling, een aureool scheidt de beide elementen. Het is eene verschijning. Maar bij nader bestaren bolt vooruit het gebouwde voorhoofd, bijten op een de bittere lippen, staren de oogen van uit den nacht der overwelvende bogen. Het is een edel-gelijnd denkend wezen. Het is een streng bestaren der werelddingen in eeuwigheid. Ziet gij nu, zooals ik het zie met gesloten oogen, het schoone gelaat gewrocht en geschilderd door Pieter de Mets?

Nog weet ik van eene vlucht in Egypte door Jacob Smits, die

ossenkar door de mastenbosschen en de blauwe lucht in den hoek daarboven. Nog zie ik drijven door den grijzen droeven morgend over 't donkere water met de treurende boomen, de eenzame schuit met die verlaten, hopelooze menschgestalte door Tony van Os. Nog zie ik die maan achter de boomen door Marten van der Loo. Nog zie ik dat luid geweld van den wind op eene plaat van René Lombaerts en het hard-stoere hoofd geduimd door Frans Claessens.

Maar wat onbekende namen ben ik daar aan 't op noemen. Weet ik dan niets meer over de groote doeken van de groote mannen? Ik moet zwijgen of over het andere mooi spreken, anders wordt dit niet gelezen. Ik zwijg.

J.M.

Broeder Bertus (Uitgave van het Davidsfonds) en Heikleuters (Uitgave Jan Boucherij, Antwerpen, 2 deelen frs. 2.50) door Alfons Jeurissen.

Met overtuiging zeg ik: een nieuwe schrijver van meer dan alledaagsch talent heeft in onze literatuur zijn jonge stem doen klinken. *Heikleuters* lijkt me, - wel te verstaan als revelatie van eene nieuwe persoonlijkheid - een werk bijna zoo sterk, zoo frisch en zoo origineel als Streuvels' *Lenteleven* of Herman Teirlinck's *Wonderbare Wereld*. Sedert de publicatie van die beide boeken, heeft geen enkele eersteling, zoo heel onverwachts, in mijne begeesterde ziel zoo'n genoegelijke blijdschap en zoo'n overtuigende hoop doen rijzen... Wordt soms Alfons Jeurissen, met hulp der jaren, onze limburgsche Streuvels?

De superioriteit van *Heikleuters* wekte in me eene zoo veel te scherpere verrassing, als dat het vorig werk van Mr Alfons Jeurissen *Broeder Bertus* - samengesteld uit *Broeder Bertus*, *De Witte Vrouw* en *De Turfboer der platte wijers* - me niet erg verrukt had: feitelijk getuigde *Broeder Bertus*, met zijn onrijpe, romantische schoolwerk, niet het minst van het 't vaste en sterk-realistische, taaladequate van *Heikleuters*, noch liet het voorzien het buitengewoon observatievermogen, den scherp picturalen zin en de quasi-nieuwe, ten zeerste soepele en rijke gewestspraak van dat laatste boek.

Niet dat *Broeder Bertus* zonder verdienste was, maar 't leek me aanstonds alsof de Jeurissen van *Broeder Bertus*, de heropwekker van die oude sagen, de naverteller van die vergeten spokenhistorietjes, niet de echte Jeurissen vertegenwoordigde: de echte Jeurissen moest die zijn, die zich zoo innig tehuis voelde in den werkelijken,

alledaagschen gang van de limburgsche bezembinders, waartusschen hij woonde, die ons zoo machtig wist aan te grijpen door de tragiek van die kleine, schamele levens op de vereenzaamde hei...

Heikleuters is de ruwe schildering van het ruwe volk der hasselsche heide; iedere scene lijkt wel op een grond van echtheid gebouwd. De woorden zijn van dat volkje, de handelingen evenzeer. We voelen de echtheid van den roman: in alles: én in de vizie én in de humane voorstelling én in de taal; in de beschrijving - de locale situeering dus - in de personen - de psychologieke motiveering - in den dialog... Daarom reeds mag *Heikleuters* - als document, als werkelijke zedenstudie van die nog bijna onbekende streek en van dat woeste, arme bezembindersvolk - voor een zeer interessant werk gelden. Daarbij: de poging om ons over die verwijderde menschheid een *roman* te geven - een echte roman, met doorgedreven en volgehouden actie, met wisselenden gang van distincte personen, met botsing van afwijkende temperamenten - verdient ruimschoots, hier in Vlaanderen vooral, een luid handgeklap...

Wat dan echter vooral uit *Heikleuters* straalt, dat is de sterke, onbeïnvloede persoonlijkheid van den schrijver, de spontaan-frissche originaliteit van zijn werk... Geen ziestje Streuvels-imitatie... *Heikleuters* is simpelijk de vrije - met eigen zielengeur doorroken - noteering van al 't gebeuren dat Jeurissen lange jaren rond zich gezien heeft.

Niet alleen toch is *Heikleuters* een beschrijvend werk, bewonderenswaardig als weergave van die eindeloze, verlaten limburgsche heide en van het sjofole volk, dat ze bewoont, maar daarnaast een reëel-machtig psychologisch product, een levende manifestatie van allerknappste toegepaste karakterkunde: de karakters van 't oude, onzekere moederken - Truïke, de erf tante - van Gadus met zijn wijf Nel en van de echtelingen Dikkers, die onderéén, met hatende verbittering, voor de benullige nalatenschap van 't arme vrouwken strijden - het thema van den roman - met daarnevens die van de openhartige, ruwe maar dóórbrave Berb en van haren onbeholpen vrijer Pier-Sus, alleen geleid door hunne oprechte liefde voor Truïke, stralen eene intense menschelijkheid uit, waarbij we soms weenen vóór heel de comédie van 't bestaan, die lage, belachelijke comédie, even verwoed en ingewikkeld daar tusschen die fruste bezembinders, voor de eenige franks van Truïke's nalatenschap, als ten onzent, tusschen onze hyperbeschaafde geldverteeders, waar het soms millioenen geldt: sterk emotief werk. Zekere sceneën - zoo wanneer

Truike haar huizeken gaat verlaten om bij Gradus in te wonen, en ze nog eens, alvorens voor altijd te vertrekken, heur hofken rondwandelt, waarin de zonnebloemen schenen te treuren en heur kat verstoten dwaalde, heur met verwijtnatte oogen naloerend - zijn zoo juist gevat, zoo intiem-kiesch van toets en zoo sobertjes maar aangrijpendwaar naverteld, dat ze me bijwijlen op Alphonse Daudet doen denken.

De besonderste eigenschap van Jeurissen's kunnen berust echter - dunkt me - op zijn speciaal opmerkingsvermogen, op de acuteit, de scherpte van zijn observatie, die alles ziet en alles ziet in détail. Kijk hier eens naar dit portret van den haan: 'Alleen op de half openstaande onderdeur, zat een oude haan met ontpluimden staart, slaperig te knipoogen op vijf, zes hennen, die zoekend en pikkend het huisken uit en in tripelden', dan naar deze figuur-beschrijving (en God weet hoe moeilijk wordt hier niet in 't supreme banale te vertuimelen!): 't Was een vernepen, spichtig wijfken, met een kléin, hoekig gezicht, bleek als dood van ouderdom. Onder haar linnen muts uit, plekten witte lokken tot op haar rimpelig voorhoofd. Haar ingevallen mond fronste tot een bijna onmerkbaar streepken tusschen hare puntige stoppelkin en haar spitsen neus. Evenwel vonkten haar grijze oogskens opnieuw levendig in hun diepe holten en verzekerden dat haar geest frisch bleef in dat tachtigjarig knikkend kopken. Zij toonde bijna geene schouders onder den halsdoek die, vaal verschoten, rond haar eng en ingezakt lijfken spande,; maar zij was breed gerokt, daar zij steeds verscheidene van die kleedingstukken over malkander droeg'. Als epischer, breeder beschrijvingswerk, beveel ik den kattendans op de heide (deel II) aan.

Nog moet ik in 't bezonder de bewondering uitdrukken, waarmee me M^r. Jeurissen's taaltechniek heeft vervuld. We kenden nu al, omdat Gezelle en Streuvels ze ons betoond hadden, de zoetheid en de slankheid van Westvlaanderen's sprake... en bijna allen, Antwerpenaars, Limburgers en Brabanders hadden we de voornaamste nieuwigheden van dat idioom in onze taal overgenomen - ... en zie, nu komt Alfons Jeurissen daar met een boek aangestapt, dat niet in 't minst door 't Westvlaamsch beïnvloed is, maar opgevat integendeel in een particularisme, waarvan we nog nooit, met die volheid en die zuiverheid van klank, de harmonie van gehoord hadden noch den ietwat ruwen maar sterken, mannelijken, rijken klank, en in een particularisme zoo echt volksch, zoo streng lokaal (rechtstreeks uit

den mond der 'Heikleuters' genoteerd) zoo weinig artificieel als 't zijne, ja totaal zonder eenige literaire doorwerking waar het den dialoog geldt:... dus ook op taalgebied schijnt *Heikleuters* mij eene verrijking. Zoodat ik, onder alle oogpunten, *Heikleuters* meen, op literair gebied, een merkwaardig en uitmuntend werk te mogen heeten.

We hadden nu al in onze literatuur een schrijver-bakker: Stijn Streuvels, een schrijver-treinkonducteur: Gustaaf Vermeersch... nu krijgen we een schrijver-douanier: Alfons Jeunissen: 'n heelen tijd van zijn leven, heeft hij 's nachts op loer gelegen, de Maas te bewaken, voor de smokkelaars; achter hem ruischten de dennen en ritselde de hei, de oneindige hei, waarboven de maan, met rosse kransen, brandde..., terwijl in zijn hoofd eene heele wereld spookte, doorwaaid met de poëzie van dien nacht, en in rijpheid van dat lange waken volgroeide. Nu nog is hij tolbeambte, te Lanaeken, op de hollandsche grens; stil leeft hij er, naast zijne vrouw en zijne kinderen, aan zijnen kunstdroom verknocht...

- 't Was me een innig genoegen, 't eerst van allen, in deze bespreking, mijne waardeering en mijne vereering voor dat nieuwe, sterke talent in onze literatuur, te uiten.

A.d.R.

Korten uitkijk over Holland.

- In Holland rijst, hoog en krachtig-ontbloeid, de groep der schrijvers, die dank vijf-en-twintig-jarigen arbeid, hun land een nieuwe, rijke literatuur brachten, en van hen, die zich om deze grooten schaaarden. Wél gaat van sommigen hunner de roem tanen, wel is het niet meer louter lof wat men voor hen over heeft, zoomin als enkel verachting. Vooral Verwy en, laatst nog, Van Eeden, ondervinden dit. Maar de meesten staan nog, in de volle begeerlijke kracht van hun kunstenaar zijn. Bracht ons nog deze winter niet een schat van kunstwerk: de fijn subtiële beschouwingen van Van Deijssel's tiende bundel '*Verzamelde Opstellen*'; Jac. v. Looy's eerbiedvolle benadering van Shakespeare's '*Hamlet*'; Boutens '*Stemmen*'; en Van Hulzen's tweede boek '*Zwervers*', terwijl Jacques Perk's '*Gedichten*' een 7e uitgave beleefden?

Naast deze groep staan, zwak nog wel en in eerste levens faze, maar véél-belovend toch en wils-bewust; de bewegingen der Katholieke Modernen en der Sociaal-Demokraten; zwak en als tot krachontplooiing onmachtig de Calvinistische groep van 'Ons Tijdschrift'

wiens eenige dichter van beteekenis, Leerp Anema, een bundel verzen ‘*Van Hollands Kusten*’ verschijnen deed.

Katholieken en Sociaal-Demokraten, hoewel gansch verschillende richtingen gaand, zijn één toch in het streven waardoor zij tegen de tachtigers ingaan: De kunst niet bloote uitbloei van individueele levens, maar van het groote Leven des geheelen Tijds. Met beter uitslag nochtans, door den aard van hun doel, dan de laatsten, wier begaafdste strevers Gorter, Roland Holst, Querido, Adama van Scheltema, òf in hun kunst niet socialistisch zijn, òf geen kunst meer leveren, gaan de Katholieken tot hun doel:

In ‘Van Onzen Tijd’ met verrassendsten uitslag Maria Viola met haar prachtige kronieken; Maria Koenen met haar korte stukjes proza; psychologisch-zuiver het niet ingewikkeld zieleleven van eenvoudigen neerlegend in bijzonder aantreklijke taal.

Frans Erens gaf zijne wonder-schoone vertaling van Thomas a Kempis’ ‘*Navolging Christi*’; Leo Balet van dienszelfden ‘*Soliloquium Animoe*’; Dr Gerard Brom gaf een breed-opgezet, psychologisch tamelijk zuiver, schoon streng wetenschappelijk noch bijzonder objectief boek over ‘*Vondels Beking*’.

T.W.

In de Eenzaamheid

In den schemer der lampen stobberden zachtzinnig-droef de sneeuwvlokjes.

De reizigerstrein van zeven uur wachtte voor de stoep der kleine grensstatie. Zooëven kwam hij hier aangestoomd als een overheerschend monster. Een lange reeks helderlichte vensters ontdekten allerlei slag van menschen: gewone lui die verveeld te staren zaten tusschen 't geelhouten wagenbeschot, en in de roode of grijze kussens der verguld- gebloemde prachtwagens het rijk volk, vadsig gedoken, met eene uitstalling van eigenwaan. Kleine afbeelding trouwens van 't groote samenleven dat bestaat ver buiten deze eenzame heide. Al die menschen geleken aan wezens uit het droomgezicht van 't wijd herinneren. Ver weg lagen de bevolkte oorden, waarop de douaniers en de klerken dezer verlaten standplaats vol heimwee terugblikten.

Het onderzoek van trein en reisgoed was afgeloopen; de deuren waren de eene na de andere toegeslagen. Toch bleef het dienstpessooneel oogen naar de blankbewatte koetsen die te schimmeren stonden achter de sneeuwsprinkels, alsof zij alleen zoo lang mogelijk het ongewoon schouwspel wilden genieten van menschen in de wildernis.

Met den krop in de duisternis stond de sleper te zuchten en ongeduldig te stampen den doffen trap van de luchtpomp zijner remmen. Een treinwachter praatte met de dienthebbende douaniers. Voor Beyer en een paar anderen bracht hij weer hollandsche avondbladen mede die, bij de stille avondstonden in de kazerne, met groote voldoening genoten werden.

Nu was ook het oponthoud verlopen. Een droefklinkend

bevel en de hoofdgeleider floot. De stoomsleper rukte snakkend en vonken spuwend de trein in gang. Traag flikkerden de wagenlichten voorbij. Wachters sprongen in den loop op de heenschuivende gangboorden. De trein dompelde den sneeuwnacht in en verkleinde tot een zwarte vlek, haastig uitgewit. Alleen zijn roode seinlampen lekten nog even als sprinkels bloed. Ook die werden door de sneeuw opgezogen, eerst de kleine, dan de groote. In de ongeziene verte verging allengs de dommeling van het gevaarte, dat over de groote hei naar 't bewoonde land vluchtte.

Zoo kwamen in dien tijd zesmaal daags reizigerstreinen aangesneld, werden gedurende eenige minuten opgehouden bij de grensstation met de begoocheling van leven in het doodscha bestaan van bannelingen. Dan vluchtten zij, verdwenen. Bij hen die het voorbijvliëgend leven wezenloos achterna staarden, neep het nagevoel eener groote ledigheid.

Beyer verliet de laatste het spoorhuis. 't Was een droefgeestige jongeling die liefst alleen liep met zijne mijmering en dien men ook liefst gerust liet, wijl hij goed en ernstig was en buiten den brigadier de oudste ambtenaar in de kazerne. In 't voorbijgaan groette hij den wachthoudenden gezelschap. Deze zat reeds bij zijn vuur in het kantoor te rooken en las een avondblad.

Buiten was het rustig. Daar sneeuwde het stil. Den kraag van zijn kapotjas tegen de ooren rechtgezet en de handen diep in de tessen gedruwd, zoo flokte Beyer in de baan voort die, eenzaam en dof toegedekt, door de zwart-omboschte sneeuwvelden zwenkte. Grauw duisterde het breed en dik gewelf van wolken; maar uit de wijldliggende streek zelve scheen die grijze klaarte te poederen waardoor de sneeuwvlinders speelden. Boven den eindrand der vlakke lijnde de kim tegen een smalle weifelschemering. Daar broedde wind. Lichtjes hingen eenzaam te vonken in den witten nacht. Het waren de gele lantaarnvuren langsheen de binnenstoep der standplaats. Ver af, waar de sporen splitsten, vlamde bloedig rood het oog van den seinpaal.

Beyer sloeg ze een voor een gade, die stomme nachtwakers. Dezelfde verlatenheid waarover zij staroogden, overweldigde hem

met een schrijnenden weemoed. De sneeuw ruizelde lijzig en door de dennen suisden lange zuchten.

Bij Langenhof, in de afspanning 'De blauwe Reiger' hoorde de ambtenaar een schoone mannestem opgaan. Over de verlichte valgordijnen schoven schaduwen voorbij. Het schenen luisterende geesten.

Wat is de winternacht treurig in de doodsche wildernis der heide! En deze landhoek! Ver wist Beyer de dorpen afgelegen. Hier, te Moerheide, woonden weinig mensen, en zij dier er hun leven rekten in loome verveling waren vreemden, door de regeering voor hun ambt verbannen. De statieoverste betrok den baanhof; de rijksontvanger huisde in een oude boerenwinning; de twee wachterhuisjes die noord- en zuidwaarts op de spoorlijn twee overwegen beheerschten, waren door werklieden van de ijzerenbaan bewoond en het drietal ongehuwde klerken lag tehuis in 'De blauwe Reiger,' waar ook velen van de twintig douaniers der kazerne hunne maaltijden kwamen gebruiken.

Beyer had de afspanning achter den rug en in den boog van de straat bespeurde hij de kazerne van Moerheide, het spokerig kot, dat, grijs onder zijn witte daken, rijzig weggesmoord stond tegen de zwarte effenheid van de dennen. Hier en daar in den langen gevel gloeide een venster uit de bleeke duisternis. Voorbij de vertrekken waar het gezin van den brigadier woonde, stiet Beyer de poort open die naar het kwartier der kommiezen toegang verleende. Op de kruising der gangen straalde hem een gele lamp tegen, eenzaam wakend voor de eenzamen der kazerne. De breede eikentrap leidde den man naar de bovenverdieping waar hij zijne kamer had. Hij vernam de beweging en het praten van eenige makkers en waar die te huis zich bevonden zag hij, beneden de deur, de roode streep van hun licht. Bij het openen zijner kamer sprong hem de kachel met haar gloeiende wanden in 't oog. Zij bromde vriendelijk als een trouwe, gezellige hond die de afzondering van zijnen meester verlustigt. Het vertrek schemerde bij den gloed van den open kachelmond, waarbinnen

de kooltjes lustig sprinkelden. Hij ontstak zijne lamp en dan kwam uit de schaduwen de kleine bemeubeling bloot en zijn bed dat gansch toegespreid in den hoek naast de deur stond, alles overtogen met het zeer zindelijk uitzicht der huizing van een nauwkeurig jonggezel.

Zijn blauwen uniformjas hing Beyer aan den kapstok onder de schuifgordijn. Dan zette hij zijne schoenen terzijde, stak muilen aan de voeten en ging ruggelings vóór de kachel staan, de handen te gaar op de achterpanden der tuniek. Zijne oogen dwaalden door de stille woonplaats. Het lamplicht zat gesmoord onder het blauw scherm en er hing een blauwe schemer over al de dingen. Op tafel liet hij thans onaangeroerd de meegebrachte dagbladen liggen die nieuws uit de levende wereld bevatten. Beyer scheen moedeloos. De eenzaamheid drukte hem hard gelijk de lange winter die geheel de natuur doodsch- koud beklemd hield. Zoo ledig suisde de stilte, dat de beweging, die hij froezelen hoorde door de groote droevige woning, zijne eenzaamheid nog nijpender maakte.

Plots luisterde hij naar een rommeling die voorbij zijn venster voer. Uit de stilte was de wind opgegaan met sterken adem. Hij kreeg weer een van zijn woedende grillen, de zwarte geweldenaar daarbuiten. Hoor hoe hij smakt en aanstormt! De sneeuwvlaag tikkelde op de ruiten en in de boomen ontstond een bruisen; het bonsde weldra met doffe knallen. Beyer werd nog verdrietiger. Hij dacht aan de gezellige gelagkamer bij Langenhof, waar de makkers der kazerne met de statiebedienden uit mismoed hunnen tijd doodden, al drinkend en pratend over de bewoonde wereld die veraf lag.

Maar de aandrang om daar insgelijks te gaan vertoeven en er zich te bedwelmen in de vergetelheid stiet hij schielijk van zich af. Hij luisterde. Boven de geheimzinnige beroering die de kazerne doorvoer zong eene melodij zoo zoet, dat hij den adem inhield om de tonen te volgen die uit eene diepte stegen gelijk stemmen van een orgel. Dat wiegde zijne mijmering en als verwezen schoorvoette hij door de kamer. Hij sloot de kachel

die haar brommen staakte en luisterend hief hij het valgordijn ter zijde.

De sneeuwstorm joeg grijze schimmen in woelende siddering voorbij het venster. Och! Wat zal die nacht weer treurig voorbijmartelen!... De wind reutelde als het zieltogen van een groot lichaam en de melodij van orgeltonen stierf weg in de ijdele woning, met de nasiddering van een snik.

Zware stappen bonsden in den gang en kloften naar beneden. Beyer herkende de douaniers die naar de uiterste grens vertrokken. Hij liet verstrooid het gordijn vallen. Beneden, door eene holle ledigheid dreunde de poort. Zijn wekker alleen bleef tikken gelijk een jagend hart.

De muziek zweeg nu en een gesmoorde stem hernam de melodij. 't Was Lochjes, de nieuw aangestelde. Lochjes bracht zijnen dienstdag bij het leger in de stafmuziek van 't regiment door. Van in den beginne had Beyer hem beoordeeld als een schoon speler. Ook, sedert den kortgeleden tijd dat hij hier toekwam, verloor de droeve kazerne veel van hare doodscheid bij het gevoelvol bandoniumspel van den muzikant.

Aan ontspanning in de drankkamer van 'De blauwe Reiger' wilde Beyer niet meer denken. Hij opende zijne deur en tegenover hem, in het licht zijner kamer, zag hij den ingang waarachter de speler opnieuw preludeerde. Hij ging aankloppen. Het bandonium zweeg nu en:

- Binnen! riep eene stem.

Beyer opende. Hij bemerkte Lochjes op eenen stoel gezeten, met een groot en prachtig trekorgel op de gekruiste knieën, terwijl vóór hem op tafel een lessenaar met een repertoriumboek stond.

- Neem het mij niet kwalijk zoo ik u stoor, zei Beyer en uit zijn ernstig gelaat glom een vriendelijken uitblik naar zijn jongen makker.

- Kom binnen, Frans, kom binnen jongen. Zet u bij 't vuur.

- Ik hoorde u spelen...

- Hoe ik het weergeef weet ik niet, lachte de andere.

Maar 't was een heel lief stuk, he? 't Is een lied van Schubert. Daar zit hart in Schubert! 't is de man van onzen kapelmeester bij 't regiment.

- 't Was mooi, zeer mooi... Ik houd erg aan muziek.

- Zie, dat heb ik reeds meenen op te merken. Daarom wees niet verlegen: ik heb gaarne met een liefhebber te doen. Als ge tijd hebt zet u dan en doe de ooren open. Wat verlangt ge dat ik speel?

Het scheen alsof Beyer die uitnoodiging niet begrepen had. Hij bleef bij de deur rechtstaan.

- Maar jongen, schaam u nu niet. Of zijt ge hier niet op uw gemak, brave kluizenaar? Als ge 't soms verkiest ga ik met u mee.

Beyer knikte vergenoegd.

- Ja, 'k hoor u komen op uw zokken. Dat hebt ge liever. Brandt uw kachel heet? Ja? Ik ben gauw overal thuis, ziet ge.

- Gij zoudt me inderdaad genoeg doen. Ik ben vrij tot morgen vroeg. Kom ik onthaal u op iets fijns uit de kas.

Wat hebt gij? iets... Ik heb niets in mijn kale kooi! schaterde Lochjes. Geen knip I Kijk niet rond; 't is hier armoetroef gelijk op de zolderkamer van een broodmuzikant.

En terwijl hij opstond raapte hij alles te zamen: boek lessenaar en speeltuig. Hij sloot zijne kachel den jagenden trek af en volgde Beyer.

- Kom, fijne menheer, gaan wij over naar uw salon.

Bij het binnentreden in de kamer van zijnen makker, gebaarde Lochjes den verlegene. Zonder ophouden wreven zijn sloffen op de vloermat en hij hing een leuk-beteuterd gezicht uit, totdat Beyer hem lachend binnenhaalde.

- 't Is dat ik opeens verlegen word, menheer Frans, groette Lochjes speelsch. 't Is dat ik, arme kommies derde klas, wiens bed en tafel en stoel en kachel en kleerkist tusschen vier kale kalkmuren instaan, de weelde van een salon niet gewoon ben... Mijnheer Beyer, een kommies eerste klas moet een gelukkig man zijn! En vaart jufvrouw Beyer altijd wel?... Op reis zeker, gelijk altijd?

De andere glimlachte om het gemaakt armoedsgezicht dat zijn lustige jonge ambtgenoot trok naar de menigvuldige teekeningen waarmee de wanden versierd waren, naar de blinkende wapenrusting naast de schouw, het ebbenhouten kruisbeeld boven het bed en het kleurig wasdoekkleed der tafel. En hij praamde:

- Kom, groote zot, plaats u maar eens gauw en doe gelijk thuis.

Binst Lochjes nu lessenaar en boek op tafel schikte, kreeg Bever eene en twee romertjes uit zijne muurkas.

- Een geschenk van mijn moedertje, zei deze en ontstopte daarbij de kralend- gele likeur. Ik bracht het verleden week uit verlof mee.

- Verleden week! kreet Lochjes verbaasd. En die fijnigheid trekt ge nu eerst open?... O zondaar!

- Gij zult me bescheid doen. Ik hoop u meermalen hier te ontvangen.

- Reken er op, broeder reken er stellig op. En, bij gelegenheid, groet uw moedertje vanwege den vriend Karel-Jozef Lochjes.

Verstandhoudelijk knipte zijn guitig blauw oog en hij tikte 'gezondheid' met zijnen gezel.

- Nu, speel eens wat heel moois.

Lochjes smekte van wellust en prees, langzaam knikkend:

- Fijn hoor! Extra fijn... Engelendrank!... Ja, goed zoo, schenk maar in en luister intusschen naar den zang 'Stille nacht' van Schubert.

Nog had Frans zich niet luisterend aangesteld, toen reeds onverwachts de inleidende arpegen van het lied uit de verte aangewiegd kwamen. Hij keek verrast naar de glinsterende oogen van den speler, die even glimlachend hem beloerde en daarna de noten van zijn boek in zijn hart opnam, terwijl het bandonium langzaam ontplooidde, lengend, altijd lengend tot bij het stervend slot der inleiding. Dan steeg het lieve lied op en de vingeren die streelend over de ronde toetsen weefden, deden het volmaakt trekorgel zoo eindeloos diep en gevoelvol spreken, dat uit het speeltuig woorden schenen te lispelen, zoete woorden die

de eenzame mannen toefluisterden van rust en vrede in het land hunner verbeelding.

De stormwind gonsde en de sneeuw wreef treurend over de ruiten. Beyer zat met de hand aan 't hoofd te luisteren in zijnen plooiestoel. Zijne blikken dwaalden weg in een eindeloze verte; het scheen dat de tonen aanslierden uit die verte, lijsig, stil, nauw vatbaar. Plots galmde het lied met eene uitdrukking van smachtend verlangen en vluchtte daarna heen, heel zacht van heimwee, gelijk het aangesuisd kwam:

‘O stille nacht, o stille nacht

Wat zijt gij schoon, vol ernst en pracht!...’

En toen de laatste galm der slotakkoorden vervloog, bij den sierlijken zwaai dien de speler met zijn uitgerekt speeltuig beschreef, zat Beyer nog roerloos te beluisteren de natinteling die in zijn droeve kluis vloten bleef. Hij zuchte voldaan en zijne oogen blonken naar den glimlachenden muzikant.

- Dat zou u doen denken aan thuis bij moeder, niet waar Beyer? Ja, ik ook denk aan huis, aan moeder... Maar 't is ver af, zóó ver dat wij er niet meer terug mogen... We zijn ingescheept voor ons leven. - Op de wereld vervelen zich veel gelukkige stervelingen, Beyer. Ik denk dikwijls aan hen; maar die bekommeren zich om ons niet...

Hij hief zijn glaasje omhoog, bekeek even den helderen drank tegen het blauwe lichtscherf en zei in gepeins:

- Ik drink aan moedertje.

- Ja, aan moedertje, zuchtte Beyer. Bij baar alleen was ik gelukkig...

- Gij zucht?... Kom wat helpt het ons te zuchten? Luister deze huwelijksmarsch... Ik bestudeer die. Ze is door en door moeilijk; felle partijën in de linkerhand. Ik geef u die voor eene afwisseling.

En onmiddelijk daarop schetterde gelijk trompetten de aanvang der ‘Hochzeit marsch’ van Mendelssohn. Het speeltuig juichte nu. Het galmde in volle feestviering door de eenzame cel, blijde in de vergetelheid van hun werkelijken toestand.

Buiten knalde de storm als zware feestschoten die tusschen de rumoerige boomen ontploften. En tot het einde toe jubelde het feestkoor, stijgend in kracht en galm doorheen het sluitend leidmotief met zijn schitterend vlechtwerk van varianten en trilers.

Weer bespiedde Lochjes de uitdrukking van Beyer's gelaat. Er zweemde een trek van diepen ernst over dat mannelijk wezen, alsof de zang van liefdegenot de snaren van een treurend hart hadden aangeroord en doen beven van ingehouden tranen. Want eene herinnering, het beeld van een jong meisje gleed aan zijne blikken voorbij, beneveld in eene verte, zóó wijd, dat hij zou kunnen huilen als een kind omdat hij het niet grijpen kon en aan zijn boezem drukken; omdat het enkel een dood beeld was in zijn doodsche eenigheid op de wereld. Somber staarde hij, denkbeeldig ver in wezenloosheid.

Lochjes, die de invloed van zijn voortreffelijk spel gadesloeg en de ontroering van zijnen makker toeschreef aan hetzelfde kunstgevoel dat hem doortintelde, Lochjes glimlachte gevleid en streelede het blinkend klavier, als liefkoosde hij een bemind wezen.

Beyer ontwaakte uit eenen droom die hem pijn deed. Hij zuchtte. Dan sprak hij langzaam, verlegen om iets te zeggen:

- Gij speelt kunstig, met gevoel.
- Kunstig? 'k Weet niet. Met eenig gevoel misschien wel: Ik begrijp wat ik speel, ziet ge. Nu, 't is ook een prachtig instrument, is 't niet? Een echte Band. Toon en kracht zitten erin gelijk in een harmonium. Luister eens hoe het dit lied van Mozart fijn weergeeft.

Hij doorbladerde zijn boek en legde aldra 'Das Veilchen' gereed open.

Zoet streelede zijne inleiding. Dan ging zijne stem met de orgeltonen mede, een schoone barytonstem, die mollig en rond de lieve woorden van Noterdaeme uitgalmde. Naarmate hij vorderde blikten zijne oogen van het boek weg. Nog enkel in zang en spel verslonden staarde hij vóór zich uit en deed het nederig trekorgel meezingen met eene uitdrukking van dichterlijkheid. En zacht golfde het, zoo fijn gekleurd en zoo vol stem-

ming, dat een geheimzinnig leven scheen te ontstaan te midden der stilte. De galmen gingen vloten gelijk een neveldoom, en in het hart van den luisterenden man wekten zij eene siddering op die hem vervoerde. Traag rechtte Beyer zich. Zijn hoofd zonk hem naar de borst. Nu overweldigde hem eene beklemdheid: het verlatene dat in zijne ballingschap de verzwegen smart weer schrijven deed als een oude wonde.

Waarom speelt Lochjes nu juist zulke weemoedige stukken? Och, ook een blijde zang kan soms treurig weerklinken een in menschenhart!

Het lied vervolgde met zachtklagend aarzelen. Het instrument hief en daalde. De stem van den zanger trilde gevoelvol:

‘Moet ik sterven 'k sterf voor u,
En sterf door uwe voeten toch!
Het arm viooltje.’

Het eindigde in een kreet van wee over het arm vertrapte bloemken:

‘Het was een zoet viooltje!’

Met hartstochtelijke drukking plooidde de speler het trekorgel toe voor zijn borst, alsof hij het een laatste maal wilde liefkoozen.

Beyer had zich naar het venster gekeerd.

Uit natte glinstering beefden verre lamplichten gelijk oogen in tranen gesmoord.

Hij dacht terug op die liefde, op die ongelukkige liefde, op zijn meisje dat gestorven was, op zijn meisje dat hij zoo onzinnig had bemind, voor wie hij hier nu zat verbannen op de hei... en wiens herinnering dat sentimeele liedje van Mozart zoo plotselings had opgeroepen... hij peinsde dat hij ook zijn viooltje had vertrappt en tranen van weeë spijt welden op in zijne oogen...

Beyer was zijn bleek wezen gaan verbergen vóór het venster. Zijn hoofd liet hij rusten tegen de ijskoude ruit. Over de heidelanden daverde de storm en uit zijn zwarte ingewanden zoefde een holle adem. 't Waren als groote snikken uit een lijdende borst.

Den ganschen langen nacht zou het stormen.

Alfons Jeurissen.

Door de Avondlanden

Hoe vredig vouwt nu de avond ver zijn vlerken over
't in rust gekuste land, waarop het koren zacht
verwiegt, en nachtegaal uit heimlijk ruischend loover
belovend trilt van weelde in wereldwijden nacht.

De zware, grijze wolken hangen roerloos boven
het statig donker bosch, dat onbewogen peinst
aan wondre dingen, oud, die steeds in 't waas verdooven
waarachter 't liefste schoon na kort genieten deinst.

Nauw boven 't stemmig groen der kromme, knoestge linden
steekt grauw het rieten dak der hoeve. Zoetjes stijgt
uit logge schouw de rook, om vlossig te verzwinden
in avondschemer die al lager en lager zijgt.

Wie er daar wonen zou? Wie er daar toch mag leven?
Besluit dit eenzaam huis de vreugde in liefde en vree?
Of schuilt er bleeke zorg, die staag de wa blijft weven
om 't dood geluk te winde'in killen doek van wee?

Zit nu bij breeden haard de stramgewroete vader,
die blij-genoeglijk staart in 't lustig vlamvend vuur?
Of komt voor 't bang gezin het leed al na en nader
naar ongesloten deur met ieder wordend uur?

Brengt de avond nu de rust voor afgesloofde leden,
gedurig binst den dag gekromd naar harden grond?
Of hoort hij 't smeeken niet der schaamle kinderbeden,
en dringt hij dieper nog de vliem in iedre wond?

O, wat is 't goed voor ons, bij sluipend naadrend nachten,
te voelen hoe de liefde in elken hartslag leeft,
en, zeker in 't onzeekre, op sterk- gestaalde krachten
te steunen, ook dan nog als 't al om ons begeeft.

Voert de avond op zijn zwing nu zaad van inn'ger vreugde
dan deze dag ons gaf, en tiert er morgen schoon
een groei, zoo weelderig als 't nimmer ons geheugde,
of dreigt hij heimlijk stil met ramp om onzen woon?

Wat geeft het! Leg uw hoofd betrouwend tegen 't mijne.
Want hoe de lucht ook zwaar met neevlen overtoog,
en 't laatste licht vermoeid in avondgrauw verdwijne,
steeds klaart een zonedag U tegen uit mijn oog.

Westmeerbeeck

14 Augustus 07

Constant Eeckels

Dooddag Februari

De dag verwordt in bleeken mist
in duister kleureloos,
de dag zoo weinig dag geweest
en droevig eindeloos.

En 't dooit. Het ijs lekt op den weg
in plassen loom als lood,
in 't zwarte water roereloos
in d'ijsgen Winternood.

En noch een klachte, noch een kreet
die scheurt het rouwen kleed
van 't zware zwijgen roereloos
om 't eindelooze leed.

De dag verstikt. Als 't wichtje dat
voor goed zijne oogen sloot
alvoor 't eens zag, alvoor 't eens loech
- de droeve dag is dood.

Edmond van Offel

Venite ad me

Mijn ziel is een paleis van marmersteen.
Ik heb het in de stilte van een woud
alleen met tragen arbeid opgebouwd
Nu woon ik in mijn wit paleis - alleen.

Doch rusten doe ik niet: rondom mij heen
is niets als roerloosheid, die altoos koud
met marmeren gebaren 't zwijgen houdt
en kalm mij aanstaart waar ik zit en ween.

Ik zal een klokjen in den toren hangen
en 's nachts bij onweer zal ik luiden gaan
voor hen die sukkelen op de donkere baan.

Dan zullen menschen naar mijn huis verlangen
en velen kloppend voor mijn poorte staan:
dan zal ik gastvrij rijk en arm ontvangen.

Cl. van der Straeten

Wijsheid

Nu wil ik dragen al mijn dood geluk
zoals de moeder 't kind in de armen drukt
dat voor altoos zijn oogen heeft gesloten;
- die door de plooiën van haar wee
terugdenkt aan den heiligen vree
met 't doode kindeke genoten.

Zoo vindt mijn hert een damming voor zijn leed
en zal 't veroovren waar 't zoolang naar streed
het eindlijk rustbed van zijn eeuwig zoeken...
Dan zal ik schoon en kindgelukkig staan
gedoken in dien schaamlen waan
zoals een heilgenbeeld in perkamenten boeken.

Felix Timmermans

De Droomengarde

I

‘O wentlensmoede hert, o weenensmoede oogen!...
 Ziehier den wonderen Tuin vol bleeke liefde-rozen,
 waar uwe Droomen bloeien, in nieuwe Lentepracht...
 Rijs op, gij droeve Dwaler, die doolde in den Nacht,
 Rijs op, en zie het Huis, waar uw Verlangen leidde,
 de endelike Woonst, gewenscht in bang verbeiden,
 waar Vreê zijn rustplaats spreidt en U verwacht...

Rijs op, gij droeve Dwaler, die doolde in den Nacht,
 en doop in morgen-kleerte uw heet-gerande oogen,
 en hef uw handen naar de zonne-hemelbogen,
 en hef uw pijnge ziel naar zaligen zomerlust!
 Ziehier den toovertuin der ongetaande Rust,
 den lichten leliën-gaard der duiven-blanke droomen,
 waar uwe levens-smert gestild in zoet verloomen,
 in vredige Vreugde klaart, die als een gloriezonne,
 zal glanzen in de Woonste van uw Liefde-wonne...

Rijs op, en schud het stof van reisvermoeide voeten,
 Vergeet uw tranen-pijn, vergeet uwe lange boeten,
 en smaak nu de Eeuwigheid in 't stil-vervliedend uur...
 Hier ligt het lente-licht, en zonder tijd noch duur
 is onberoerden Dag kalm-schijnend in dees tuinen;
 Geen Avond schemelt hier, waardoor de schadwen schuinen,
 Geen Nacht zwingt donker neêr, op 't vroedende Gedacht...

En eeuwig jeugd- vervuld; en in de klare pracht
van uwe Droomen, stout en trotschijnlijk gerezen,
zult gij in d'eigen glorie, als nog nooit voordezen,
een jongen God gelijk, de oneenigheid doorzien!...

En elke bloeme groeit alleén voor ùw verlusten,
en elken rozenknop, die liefde- klaarte kuste,
is voor uw plukkens- reede hand ontbloeid...
En elken leliekelk, die zonnelicht doorgloeid
naar d'hooge hemelen zijn krone houdt geheven,
draagt in zijn pure hert, uw droomen- schoon geschreven,
en biedt u zijn zuiver teêre bladeren-blank...

En al de zonne- bloemen die rijzen hoog en rank,
die wenden naar het licht van uwe zangers-ziele...
Het Pad, waarlangs veel bleeke bloesems vielen,
is nu zoo dicht bedekt, gespreed zoo mossig zacht.
waar 't nu uw heerschers treden wacht...
Want de luchten weêrhalen dien klaren klank,
en de vogelen talen in blaêr-dichte boomen,
nu gij zult komen, zult komen...

Daar rijst, wijd van loensche menschen-stede,
de blank- ombloemde Woonste van uw hoogen Vrede...
Treed nu, al zingend naar de Poorte,
en spreek de lang- gewachte- wonder woorden...
tot de Deuren, wijd- breedend openslaan,
en Gij, in kalmen konings- trots, zult binnengaan'...

Gust. Van Rooebroeck

Kunstkroniek

Because the soul is progressive, it never quite repeats itself, but in every act attempts the production of a new and fairer whole.

Ralph Waldo Emerson, Essays, XII art.

Wij hebben hier, te Antwerpen, de Driejaarlijksche Tentoonstelling gezien en, weinigen tijd te voren, terzelfde zalen, het salon der 'Kunst van Heden'. Zullen de menschen mij overdreven heeten, zoo ik mij over deze kunstbetoogingen, in 't geheel beschouwd, misnoegd en onvoldaan verklaar? Toch, hoop ik, zullen zij mij eerlijk noemen in mijne bewondering, want ik wil het zijn, en goedkeuren misschien in mijne betrachting want alle betrachting is toch goed.

Niet waar, mijn vrienden, bij elke opening, zien wij verwachtend uit naar beter en mooier, en wij worden maar altijd bedrogen. Wij volgen de tentoonstellingen, al sinds hoe lang? wij beschouwen die, met recht geloof ik, als gezamentlijke kunstuitingen, als hoogere daden van schoonheids-openbaring en, naief geloovend aan ontwikkeling en vooruitgang, omdat alles in ons nog groeiend is en wordend, omdat wij, vol jonge geestdrift, rondom ons eene stage beweging naar hooger, naar eenheid meenen te vermoeden, zoo hopen wij altijd dat eens De Tentoonstelling zal opengaan, waar de zeldzame, met zorg gekozen stukken ons zuiver esthetisch genot en wijdere gedachten-vizioenen zouden geven.

Maar neen, Brunin maakt nog altijd zijne stevige bruine chromo's voor den Duitschen afzet, Van der Ouderaa laat ons

nog altijd zijne fijn-geschilderde modellen zien. Die mensch moet veel uitgeven aan den theater-leverancier. Daar stond Grieksch op den statigen lijst van zijn stuk, *Vergankelijkheid*. Ik trok mijn onheusche woorden in en ik zou eerbied hebben voor den man, als ik maar met zekerheid wist dat hij Grieksch kent en Homeros soms in de oorspronkelijke tale leest. Jufvrouw Alice Eckermans is nog altijd toegelaten. Lang vergeten beroemdheden als Stobbaerts worden weer opgegraven en als voor 't eerst in hun waar genie veropenbaard. Menschen laten hun zoo iets aanleunen, het wordt eene ware suggestie, en zij komen vol bewondering staan voor *De(n) Hondenscheerder, De Koekebakken, Het Slachthuis, Een stal met mest*. Ziet hoe sterk, hoe vlaamsch, snuift, het riekt.

Toch herdenk ik, met eene siddering in 't gemoed, die landschappen vol zachte weelde, vol zoele avondstemming van den grooten franschen schilder, René Ménard. Het is de man der zachte tinten. Zijn land is een eindeloos stil en droomerig avondland. Daar zijn eile of donkere dennen, onbeweeglijk en geluideloos, op de gele of gouden luchten; daar zijn eenzaamstille waters, onberimpeld, als bedwelmd nog, van den vlakken heeten kus der daverende middag-zon. En in dat land leven op, als de ziel zelf van den avond, wondere vrouw-gestalten, die het onbewegelijke water komen beroeren, die roerloos zijn en droomen en wegdoezelen in den grooten, sluimer van de schepping, die luisteren en de snaren stemmen naar de wijde harmonie, die aanruischt over de avondlanden. Dat lijkt om zachter en schooner dan de schepping die wij kennen. Al het overbodige, al het onrustige bleef weg en 't is of alleen de geest en de glorie op ons toekomen uit het landschap. De stemming is zoo hoog gestegen, dat gedachten ontluiken, dat aarde lucht en licht en boomen als bezielde wezens worden die de goede woorden fluisteren. Bedenkt, bid ik U, *Le Soir, La Forêt, A la Tombée de la Nuit, Pâris* allen door Kunst van Heden tentoongesteld naast twee zachtstemmige vrouwportretten van den meester.

Het landschap wordt maar schoon en hoogere kunst zoo het

een gedacht uitdrukt en in ons gevoelens verwekt die wij, zoo rechtstreeks, uit de natuur niet zouden hebben. En in werkelijkheid, wordt en is de natuur niet volgens onze inwendige gesteltenis en geesteskracht? Een mensch wandelt door den avond, met zijne moedeloosheid, met zijne hoop, met zijne liefde, en alle die gevoelens vindt hij weer in het landschap, dat op zijne beurt uitdrukking vol gaat worden. Niet de natuur zelf, maar de uitdrukking van de natuur, zal de kunstenaar weergeven in zijn werk en alzoo bezingen de hoofdzakelijke lijnen, waaruit eene ziel scheen te spreken, in die stonden van hoogere illuminatie. René Ménard is in dien zin een groote meester en met datzelfde criterium, dat ons zijne kunst deed beoordeelen, kunnen wij komen voor de landschappen van Jacob Smits en dat stormachtige stuk van Alfred Delaunois uit de reeks '*In de Klooster-wereld*' dat was in de Driejaarlijksche tentoonstelling.

Herrinner u vooral dit laatste grootsch natuurgezicht. Hoe, binnen de perken van den mat gouden lijst, daar eene wereld voor uwe oogen open lag, eene schepping, doorzield van den kunstenaar. Het land beweegt in wijde grootsche baren, alsof duistere krachten onder die gronden vaarden en heffing en daling en verre pleining veroorzaakten, als in een levend lijfde druk van reusachtig bollende spieren. Zijlings met hun dikke stammen in den grond geklonken, rijzen omhoog, uit het spel der wentelende velden, de machtige populieren, die ruischen vol zware talen en vechten ginder hoog in de windruimte met de gejaagde wolken die voorteilen of dooreenwarrelen als in een chaos.

Zoo kunnen ook gezien worden de twee landschappen van De Saedeleer uit de Driejaarlijksche tentoonstelling. Uit die twee mat-groene boomgaarden met het harde takken-spel der naakte winterhoornen, ademt verlatenheid, diepe rust, en vrede ook, een zondagsvrede. Maar ik weet niet, ik kan mij niet weerhouden het gedacht te hebben dat onder die schijnbare naïeveteit eene onbekwaamheid, eene zwakheid der penseelende hand verdoken ligt.

Zoo rijzen nog boven de werkelijkheid, door het bezielende

gedacht, de bergvizioenen van Eugeen Bracht uit Dresden. Bedenkt den reusachtigen Sinaï, zon-beschenen, met in de schaduw diep beneden in de woestijn, het nietige beweeg der voortschrijdende karavaan.

Zoo ademen nog een grootsch geheimzinnig leven, de fantastische en hoogmoedige cathedraal-architecturen van den Hollander Mari Bauer. Om zijne zwaar op-bonkende moskeeën, die soms zijn als rotsen, onder den beitel van cyclopen tot vreemde beangstigende kunst-monumenten geworden; in de ontzagwekkende portalen, maan-belicht, die donker blijven in de diepte, als Elijah's grot van Horeb; door de logge stoeten der zwaar-zwenkende olifanten, zweeft de geest van het Oosten, met mysterie van gebeden en godsdienst-riten en boven de woestijn rijst ontzaglijk het donkere gelaat van de Sphinx, het eeuwig onheilspellende fatum.

Naast deze schilders die hun gedacht en hunne stemming, hunne zachte, geweldige of hoogmoedige ziel leggen in hun landschap staan de geextasieerden der werkelijkheid, die de werkelijkheid zoo machtig heeft aangekapt, dat ze bedwelmd zijn en maar ontwaken in de weergave van het voor hun goddelijke vizioen van het naakte leven. Het verschil tusschen beiden is niet essentieel, want alle kunstenaars zijn in zekeren zin verbeelders van leven, het is maar de verbeelding die verschilt of de aard van het geziene leven.

Laat mij dat even nader bepalen: De Grieken, Phidias en Praxiteles, b.v., bezagen de menschheid en zij hielden uit die beschouwing het algemeene synthetische gedacht. Alle individueele kenteekens, alle persoonlijke daden en gebaren, al het wisselende voorbijgaande, fenomenale lieten zij ontgaan en zij bewaarden alleen het eeuwige en schiepen daarmee die typen eener algemeene menschheid, passieloos, de ideale Mensch. Michel-Angelo bezag het leven maar in zijn geweldigen geest gewierd daarvan eene nieuwe ontzachlijke schepping waarin reuzen bewogen, buiten alle proporties van ons gewoon denkvermogen, maar volledig 'in pondere et mensura' in die wereld die hij dacht buiten en boven

de wereld onzer oogen en waaraan hij met goddelijke macht aan 't vormen ging. Geene algemeene typen meer, maar kolossaale individuën als de Mozes, de beelden van Dag en Nacht, de Denker op de graven der Medici, die allen zoovele drama's in hunne wezens dragen en daar wij naar opzien met groot ontzag en haast bevende ontzetting. Dat waren de groote idealisten die neerdroegen in hun kunstwerk de voorstellingen die zij alleen hadden van het leven. Naast de kunstenaars, die aldus synthetiseren of verhoogen en zoo waarlijk eene nieuwe schepping daarstellen, om dadelijk den geest en de verdoken gedachte doen vooruit te komen, staan de zieners der werkelijkheid, die de werkelijkheid van natuur en menschheid zoo ontzaglijk schoon vinden dat ze tevreden zijn met de juiste weergave ervan, buiten alle gedacht of beteekenis om. Wat gebeurt er dan? komend voor een idealistisch landschap om het zoo te noemen, een avond van Ménard b.v. krijgen wij seffens een gedacht en pakt ons een gevoel aan, het is als de inwerking van muziek. Voor het realistisch landschap staan wij als voor de natuur zelf. Geene richting wordt ons van wege den kunstenaar voor gedacht en gevoel gegeven, wij zien de zee, de maan-nacht, het weiland en we mogen denken en gevoelen al naar ons welbehagen of de stemming van het oogenblik. Het zijn machtige kunners die ons de volledige illusie van een brok natuur met diepte en ruimte en lucht en licht en eindeloosheid kunnen geven. Daartoe komen alleen de groote werkmannen in het vak. En hierin ligt dan het verschil tusschen deze twee kunstsoorten, tusschen de artiesten die ze daarstellen: De eersten zou ik willen noemen Dichters, poëten, naar den griekschen ethymologischen zin van het woorden, makers en scheppers. De tweeden zijn enkel kunners, kunstenaars zoo ge wilt, zij kunnen iet.

Zoo waren in het Salon der Kunst van Heden de schilderijen van Albert Crahay. Ik heb daar groot genot van gehad biezonder van dat stuk: Visschers te peerd die hunne netten trekken door de zee. Het was prachtig *schilderwerk*. Daar was ruimte, lucht en licht en vochtigheid van aawellende geel-grijs-groene zee

en machtig gingen door 't gebruisch der groote wateren de peerdenlijven met de vormelooze klompen van de rijdende visschers.

Zoo waren ook terzelfde tentoonstelling, Léon Frederic, Evert Larock, Charles Mertens, Auguste Oleffe. Frederic met het breed en wijd heffende en dalende Brabantsch landschap, hard van licht, van wolken, en groen. Larock met zijne eigenaardige, innemende kleurvisies. Mertens, de felle teekenaar, de kolorist, de intieme ziener, van water, van regen, van sneeuwvlokken en binnenhoekjes, Oleffe, de man van de kusten met zijne oude, vermoeide, doorrimpelde visschers; uitdrukking vol, kleurig met ruimte en wind.

Zoo waren bovenal in de Driejaarlijksche tentoonstelling *De Weg in de Kempen* van Joseph François en de *Schoone Nacht* van Heymans. Bedenkt een oogenblik die bortelende, zonnige, zwellende wolken- massa, links in het stuk van François en roept weer voor uwen geest dien mane-schijn van Heymans, zoo oneindig muzikaal en zoo verschrikkelijk echt. Heide, stilte, hooge dennen, water heimelijk spiegelend tusschen de biezen, zandduinen en daarover verder en verder altijd de heide. En daarboven de bewolkte blauwe hemel welvend eindeloos ver en diep over den aardbol. Geen maan is zichtbaar, maar de wolken zijn doorboemd van licht, den hemel aan den einder is groen en blauw van licht, de ruimte heeft het licht ingezogen, alles is doortrilt van die groen blauwe schemering als onder water. Heel in de verte zijn daar, vaag tusschen het groen, twee naakte figuren, klein en als onzichtbaar door den afstand. Wij staan voor den nacht, den maan-nacht; en gevoel overweldigt ons rechtstreeks uit die werkelijkheid. Het is om te weenen, het is gelijk muziek.

Nevens deze mannen waren er nog een macht van landschapschilders, soms sterk nog als Hens met zijn waterzichten en Jacobs, maar al de anderen geven mij niets. De natuur is schooner dan hun schilderijen. Ik ga liever de zon zien ondergaan bovende velden.

Nu gesproken over de figurale kunst, de portretten, de beeldhouwers:

(Slot volgt)

Jozef Muls.

Vlaamsche Arbeid.

Liederen van *Herman Broeckaert*

(Vlaamsche Boekhandel, Brussel fr. 2. -) Een kleur en geur van eerste lenteseringen... de zoetheid van eene teere meisjesstem in weemoedig avonduur... de lichting van een zijzacht vrouwengelaat, in gouden morgenschemer... Zoo vol frischheid, vol eerlijkheid, vol poëzie, deze *Liederen*... Na de volkszangen van René de Clerq en van Lambrecht Lambrechts, zijn ze ons nog altijd welkom... Van de Clerq's liederen, hebben ze het fijne dichterlijk gevoel - misschien wel zòò fijn niet, - de zacht-doorwekende emotie - misschien wel zoo kiesch en scherp niet - maar ze bezitten iets meer: hun humor: die Herman Broeckaert lijkt me vandege een vrank- jollige, vrolijkgezonde, vrij- levenslustige kerel... Jammer maar dat zijne verzen *soms* zoo gebrekkelijk gebouwd zijn, zijne rijmen zoo hinkend... Dat hij die onvolmaaktheden verhelpe, en wij zullen nog met sympathieker belangstelling naar zijne blijde zangen luisteren.

A.d.R.

Lena en Roza door *Louisa Duijkers*.

- In 't Januari nummer 1906 van *Vlaanderen*, schreef Lodewijk van Deysel: 'Ik moet u heerlijk zeggen, dat uit Vlaanderen iets bepaald onwaardig mij niet onder de oogen kwam'. Indien die zin hem niet door een overdreven beminnelijkheid ingeboezemd werd, durven wij verhoppen dat Van Deysel deze twee stichtelijke romans van Louisa Duijkers niet in handen krijgje, of wij zouden misschien wel die voortreffelijke faam onzer literatuur verbeuren. Mogelijk blijft het dan echter ook dat we ons wel uit den slag konden trekken met te bekennen dat wij zelf nog niet bepaald weten of die romannetjes wel in 't Vlaamsch zijn gefabriceerd.

Ik zou er bij weenen wanneer ik erop denk dat een Gezelle, een Streuvels, een Vermeylen heel hun bestaan hebben gestreden voor de waarheid van de kunst, voor de rechtzinnigheid van het leven, voor de persoonlijkheid van het woord... en dat ik daarna nog *Lenas* moete lezen...

Maar wanneer ik dan hoor dat clubjes-geest, dat confessionneele

verbroedering er zekere critici toe drijven eene schrijfster lijk Louisa Duykers te vergelijken met George Elliott en die twee poppen Lena en Roza met Tolstoj's eeuwige vrouwenfiguren uit *Krijg en Vrede*, dan ga ik bepaald aan 't wanhopen over onze literatuur of ten minste over... zekere onzer literators.

A.d.R.

Van Jongere Geslachten door Leo Meert Van Holkema en Warendorf, Amsterdam, fr. 3.50)

Met eene bijzondere vreugde heb ik van Mr Leo Meert's eerste roman *Van Jongere Geslachten* kennis genomen: misschien wel niet zoozeer om het reeds verwezenlijkte werk, als om de beloften die het boek inhoudt...

Zeker, lijdt die roman aan een mangel aan fijne afwerking; eenigzins onsamenhangend volgen de hoofdstukken elkaar op; schematisch, in een soms telegraphischen stijl, worden de toestanden afgebeeld, de menschen getypeerd; woordkunst moeten we er ook weinig in zoeken: 'n beschrijver, bijv., is Mr Leo Meert niet.

Maar daarentegen lijkt hij me een buitengewoon knap verteller; het leven stroomt die bladzijden door, met forschen slag en breede golving; typen - typen talrijk en verscheiden - gaan en roeren, lijden en verblijden, beminnen en haten er, leven er *als mensh*: geene poesjenellen, geene roman-acteurs. En Leo Meert's vizie is zeer scherp; we hebben te weinig vlaamsche auteurs die eenigzins vrij het leven objectief durven afbeelden, in zijn goed en in zijn kwaad, met zijne gezonde deelen en zijn rotte elementen, dus buiten het gestooi en gekweel eener conventioneele en ganschelijk romantische menschheid om, dan dat we niet Mr Meert's eerlijk en rechtzinnig realisme zouden goedkeuren. Op dat gebied, zijn we toch reeds aan 't winnen: dat bewijze dat andere pas verschen boek *Schoolmeester* van Alfons Sevens...

Wat me nog verblijdde: we gerochten buiten den horizont der velden en den huiskring onzer landlieden. Alleen reeds daarom - wijl Mr Meert zich heeft weten te ontrukken aan den invloed van het 'Streuvelianisme' - keur ik *Jonge Geslachten* goed. Hier voor ons ligt gesynthetiseerd - wel met een zekere epische macht - het brutale, gemeene, dubbelvoudige leven van eene nijverheidsstad, de doening harer ruwe, zinnelijke fabriek-werkers... en mij lijken dat leven en die doening toch minstens even geweldig - en 't leven geldt juist door zijne intensiteit - als dat van onze eeuwige boeren en boerinnen.

Mr Meert komt daareven een nieuwe roman uit te geven: *Op den weg des levens*, die speelt niet meer in het lager midden van 't fabrieksvolk, maar tusschen de hoogere burgerij, en min realistisch maar meer psychologisch

bedoeld is... De opvolging van die twee werken laat althans een zeker geestes-electisme raden, dat mijne hoop nog steviger steunt en me werkelijk doet gelooven dat Mr Meert - 't gene hem, m.i. meest ontbreekt is nog eene rijkere taalkennis en een verfijnder woord-besef: zijn stijl slentert soms nog zoo journalistiek-achtig in de steegjes van de August Snieders-woordromantiek - nochtans wel tot een onzer beste romanschrijvers opgroeien zal.

A.d.R.

De Vlaschaard door *Stijn Streuvels*. *L.J. Veen Amsterdam*.

Hoeveel schijnbaar- dezelfde en toch anders- ontroerende zijden van de schoonheid die hij in zich draagt, heeft Streuvels ons reeds laten bewonderen sedert het verschijnen van zijn eerste boek! Elk werk was eene veropenbaring van nieuwe en op-zichzelf- volledige schoonheid; en zooals wij elk jaargetijde volledig-mooi in zich zelf vinden en toch in elk volgende nieuwe kleur ontdekken en nieuwe klaarte, zoo ook genoten wij in Streuvels opeenvolgende werken de gedaanteverwisselingen der zelfde en eeuwige schoonheid. Juist door de verscheidenheid der manier waarop die schijnbaar- dezelfde onderwerpen zijn behandeld is het zoo moeilijk een keus te doen tusschen Streuvels werken. Men kan wel zeggen: ik verkies dit werk, om reden van persoonlijken smaak; maar wie zal durven beweren dat de teere en droomerige jongelingsuiting van *Lenteleven* meer of minder kunstwaarde bezit dan de levenszware opvatting van *Minnehandel* of de mannelijke rijpheid van *De Vlaschaard*? *De Vlaschaard* is weer een van die boeken die men niet ontleden kan of mag. Men moet het nemen en genieten zooals het is, niet als een werk opgemaakt volgens een vastgestelde regel van romankunst - wie toch kan die regels bepalen? - maar als een heerlijk kunstgewrocht krachtig ontbloeid in des schrijvers ziel. Toch wil ik hier even wijzen op de diepe psychologische kennis waarvan Streuvels in dit boek getuigenis geeft en die sommigen hem hebben ontkend. Met welk een vaste hand heeft Streuvels zijne personen getijpeerd! In de eerste bladzijden reeds wordt ons boer Vermeulen uitgebeeld, lichamelijk en geestelijk worden zijn aard, geest en ziel ons bekend gemaakt met schier onbeduidende maar zaak- juiste opmerkingen. En die ontleding ontwikkelt zich bijzonder harmonieus en logisch; elke zin, elk detail veropenbaart ons een nieuwe karaktertrek, toont ons in de meest-alledaagsche gebaren de gebreken en deugden aan der personen, tot dat wij deze voor onze oogen zien leven en handelen. Elk woord van den schrijver is als de beitel van den beeldhouwer die de materie maakt tot leven. Op deze wijze, iets fijner en minder ruw voor Schellebelle, iets

vager en zwakker voor Louis, juist volgens het karakter van eenieder, beeldt Streuvels zijne personen uit. En niet alleen de personen maar ook de natuur is in *de Vlaschaard* psychologisch behandeld. Men vindt hier geene beschrijvingen meer, zooals wij er wel eens aantreffen in Streuvels werken, enkel geschreven uit bewondering en uit liefde voor de natuurschoonheid. Maar landschap en menschen zijn geworden tot een prachtig geheel, zoodat de ziel der personen weerspiegelt in de atmosfeer der natuur en de natuur op hare beurt een psychologisch gedeelte is van 's menschen geest. Daarom is *de Vlaschaard* niet wat eenige zouden kunnen denken: eene opvolging van prachtige natuurtafereelen waarin de kleine schimmen der menschen wandelen als noodzakelijke bijbehoorigheden. *De Vlaschaard* is niet samengesteld uit verschillende tafereelen elk gevat in een eigen lijst; neen, het is één enkel tafereel dat onmerkbaar verandert van kleur en toon en lijn als de natuurlijke gang der jaargetijden zelf.

De psychologische kracht van Streuvels jongste werk komt bijzonder goed uit in het laatste hoofdstuk. Men zou nog wel kunnen zeggen dat zelfs dit laatste gedeelte van *de Vlaschaard* niet geheel beantwoordt aan het gedacht dat wij ons van een roman gemaakt hebben. Die meening is op zichzelf nog geene kritiek en wij hebben reeds gezegd dat men een werk van Streuvels moet nemen zooals het is omdat het niet geschreven wordt volgens een voorafgemaakt plan maar zooals het geboren is in des schrijvers ziel. En in dien zin beschouwd blijkt de *Vlaschaard* te zijn, een der rijkste en meest volmaaktste voortbrengsels onzer hedendaagsche Vlaamsche letterkunde.

J.V.N.

Overzicht der Hollandsche Literatuur. II.

Geen vruchtbaarder tijd voor den groei eener literatuur dan dagen van strijd; geen gunstiger strijd dan geestelijke. Als oud geloof en oude zeden de zielen niet langer bevredigen kunnen; als konsekwentste twijfelmoed hechtst- gewaande levensfondamenten op zand gebouwd ontdekt, en de zielen, in tragischen waarheidshartstocht, op bangst- geschuwde gebieden den vasten bodem zoeken doet, waar zielegebouw veiliger te vestigen is, hoe dan hun steeds- mistastende ijver gemeenschap zoekt, en zich genoopt voelt tot waarschuwing van hen, die hun wankel levens gebouw met zwakke stutten te behoeden trachten! Hoe dan die twijfelloozen vol deernis, en angst voor 't onbekende, hen tot blijven zoeken te bewegen, of hoonendscherp met trotschen spot hun moed belachen!

Zòò zie ik de Hollandsche literatuur van dezen tijd: Vol deernisvolle

liefde voor 't oude leven, dat, verkleind en misvormd, grootscher en breeder en rijker levensverlangen geen bevrediging schijnt te kunnen geven; vol hartstochtelijk, al telkensfalend, trachten naar te-loor-gegane glorie; maar door de algeheele ontreddeering zonder ander geluksbesef dan wat zinnen geven; haast- ziekelijke gevoeligheid voor lijn en kleur en klank en rhytme. Vol viering- en verafschuwing- van perverste levens-verhoudingen, uit louteren drang om voor ontaarde ziel eindelijk evenwicht te vinden. Zòò zijn de menschen van onzen tijd; wat wonder, dat ongewoon velen, overbewust, om uiting vragen en met veel succes ook zich uiten kunnen? Dit, door de beweging van '80 bevorderd en grootendeels tot stand gebracht - mét het liberalisme, het modernisme en de wetenschappen - dunkt ons de voornaamste reden voor de opmerkelijke en onevenredige literatuurgroei in Holland, die voorloopig in onze waardeering wel een literatuur-*bloei* zal blijven.

Nu begrijpen we, hoe werken als de *Confessiones* en de *Imitatio* zoo veel verademing en uitwerking ten goede brengen; hoe nu laatst weer *Willem Kloos* eene vertaling van *Thomas à Kempis' Imitatio Christo* leveren kon; hoe een on- 'godsdienstig,' maar innig- religieus werk als *Het geloof van den nieuwen Mensch* van *Dr. Mathieu Schoenmaeckers* veel aftrek vinden kan.

Nu begrijpen we, waarom de kerkgenootschappen slechts voor'n deel in deze beweging kunnen betrokken zijn, zoodat *Willem Smulders* nader te bespreken dichtbundel *Cantica Graduum* eigenlijk er buiten staat, evenals *In 's Levens Opgang* van *Seerp Anema*.

Schoon buiten deze bespreking staand, dienen even genoemd: een bundel Studiën van Hollands' gewetenvolsten, schoon wat druk argumenteerenden kritikus *Is. Querido* en een studie van *Maurits Uyldert* over *Albert Verwey*.

Theo Weiman

Boeken van medewerkers.

- Verschenen: *Paascheiren* door Lambrecht Lambrechts - *Mannenlijden* door Okt. A. Steghers - *Heikleuters* van Alfons Jeurissen - *Verzen* door Jef Bourgaux - *Nazomer* door Gustaaf Vermeersch - *Op den Weg des Levens* door Leo Meert. - Om te verschijnen: *Pastoor Hugo Verriest* en *Onze Schrijvers* door André de Ridder - *Het Rollende Leven* en *Internationale Iloten* door Gustaaf Vermeersch - *De Getijden* door Edmond van Offel - *De Sproken van Psuke*, in medewerking door Gust. van Roosbroeck en Magda Peeters - *Babel* van Godfried Hermans - *De Idealistische Schilders* door Jozef Muls.

Vreemde Arbeid

Engelsche Literatuur: Het werk van Rudyard Kipling. (Nobelprijs 1907).

We waren verwend aan de mondane psychologie van de fransche echtbreukromans - à la Bourget en à la Prévost - eeuwig motief bijna der toenmalige literatuur, of op de au-fond-walgelijke realiteitsvizie der naturalistische kunst... De besten van ons hadden hunne laatste toevlucht genomen tot de rare, grillige, hoogmoedige literatuur van eene Rachilde of een Remy de Gourmont... We droegen in ons het vage vermoeden - ons steunend op de vermoeidheid, de ontspanning die deze versteende literatuur in ons wekte - te leven in eenen nieuwen decadentietijd, zonder energie en zonder kracht... Ik weet wel dat die impressie valsch was en ook dat die literatuur van toen minstens even weelderig bloeide, met zware takken en veien vruchten, als over een paar honderd jaren... Maar wat wilt ge, wanneer ge op u draagt het gewicht van die vele eeuwen letterkunde, de opstapeling in uw geest van die heele torens boeken?... - Heel ons dilettantisme en zelfs ons Nietzscheïsme - Nietzsche had schoon te praten van 'Übermensen'... waar rondom ons zagen we die verlichte dragers van 'le gai savoir'? - gelukten er niet in onze vooize lippen te verfrisschen, ons lam hert weer eens heftig en geweldig aan 't kloppen te krijgen, onze verveling - die kwellende impressie van 't reeds gekende, 't reeds ondervondene, 't reeds gelezene - te verijlen.

Toen verscheen *The Jungle Book*. We zagen op: 't trof ons inderdaad lijk 'eene nieuwe lente en een nieuw geluid'

: geene echtbreuken, geene passioneerde woorden, geene prostitutie weeldens meer, geene comtesses, geene snobs, geene Nanas of geene Pot-Bouilles meer, geene salons, geene clubs, geene assommoirs... Maar eene onbekende, grootsche, mysterieuze wereld: de jungle, het oerwoud van Indiën, met zijne vreemde pracht, zijne wilde heiligheid, zijne gonzende stilte... en in dat eigenaardig salon, evolueerde het geweldige ras der dieren: apen en tijgers, slangen en beren, leeuwen en wolven, heel het kruipgedierte en heel het gevogelte... de volledige beestenwereld dus, den mensch-primaat uitgezonderd. Onze curiositeit vlamde op lijk eene ethervlam: hier tenminste reikte men de

fijngeslepen boorden van eene schaal, waaraan we nog niet gedronken hadden... En dadelijk verzotten we op het oneindige woud, het ondoordringbare woud, dik-volgestapeld met leven, met veelvuldiger, intenser leven dan in onze menschen-societeiten: daar leefde Mowgli, 'het kind van den mensch' - heerlijk symbool van den kamp van twee beschavingen - door vader en moeder Wolf aangenomen, opgevoed door Meester Baloo, de grijze beer, en door Bayheera, de slanke panther, verdedigd tegen cher Khan, den hinkenden tijger, door heel dien vriendenkring, geroofd dan door 't snaaksche apenvolk, weer gered door de groote slag, die al wat in 't woud leefde in slaap wiegen kon door den phosphorescenten glans harer oogen. - Indiën strekte uit voor ons, prachtig, tooverachtig en mysterieus Indiën, 't land van 't licht.

Uitzingend op wild lyrieken toon, de weelderigheid der oostersche landschappen en het vrije, schilderachtige natuurleven in het oerwoud, schudde, met kloeken handgreep, Kipling onze sluimerende energie wakker, tooverde hij op voor onze mystisch - verrukte oogen 'n nieuw leven, dicht bij de origineele bronnen der schepping, in volle natuur, in licht en geur en kleur...: eene heropstanding... Hij deed ons Brussel en Parijs, de belgische 'chevaliers d'industrie' en de fransche 'cocottes', heel onze conventionneele, onze valsche en tevens onze onder schijn van zedelijkheid en eerlijkheid verrotte beschaving vergeten; we waren geene kinders der XXe eeuw meer, geene jonkers, die door keurig-geplaveide lanen wandelden, trots op onze huid-reflets, onze smokings en onze american shoes, op de grilligheid der orchidee, die in ons knoopsgat biggelden... we waren geene mooie juffers meer, voorthuppelend in een patschoeli-geurend geruisen en gefrommel van zijige rokken, en flirtend op concertos en liefdadigheidsfeesten...

We voelden ons herboren, herdoopt in bronnen van frisch-natuurlijk. instinct-getrouw leven, 'au coeur frais de la forêt', elk onzer een nieuwe Adam of een herrezen Eva.

Van daar, de kolossale bijval van *The Jungle Book*, alsmede van het volgende indische vertelwerk van Kipling *The new Jungle Book*, *Plain Tales from the hills* enz. - Daarna kwamen *The light that failed*, *Kim*, *Stalky & Co*, *Captains Courageous*, *The Story of Gadsby* enz., eene lange reeks energische verhalen, doorlaaid van hevige passies, zich ontwikkelend vòòr den grootschen achtergrond van het rumoerige londensch leven of van het eindeloos gestuw der pletterende zee.

Kipling dierf zijn eigen wezen - een wezen eenigszins vreemd in onzen pacifistischen en burgerlijken tijd - bevestigen, zonder schroom: ongeveinsd, tooverde hij op voor onze verschrikte oogen, zijne innige bewondering voor de macht, voor het geweld, voor het recht van den sterkste - de sterkste: zijnen Übermensch -; hij drukte het genot uit dat hem de strijd schonk, het ge-

vecht, elke ruwe, geweldige levensmanifestatie; met ontzettende realiteit, beschreef hij ons de indische slagvelden en het gedaver van den oorlog en wekte, in een wild poëma, de beschaafde volkeren op ten strijde; altijd, apologeerde hij het intense leven, 't leven van diepe drift.

Het oerwoud van Indiën ruischte in zijne vertellingen, de zee klotste door zijne romans, en daarin, in het woud of op zee, of onder den mistigen hemel van Londen, strenden menschen en dieren - verbreederd in ééne en dezelfde 'struggle-for-life' - filosofie - als twee verwante uitingen eener eendere natuurvitaliteit en levend onder den eigensten dwang: dooden om te kunnen leven, vernietigen om te kunnen bestaan. Naast onze 'codes civils' bestaat 'de wet van de Jungle': de dieren ook wanneer die hulp dienen kan tot het bereiken van hun doel, ten koste van een ander ras, zijn gedwongen elkaar bijstand te verleenen.

De mensch speelt eigenlijk in het werk van Kipling een weinig verheven rol: de mensch - door de strenge levenswet die op hem weegt en die hem eeuwig veroordeelt tot een laag, afgunstig, kommervol bestaan - is leelijk, grimaceert: een meer geperfectionneerd dier...

Maar over die humane laagheid, werpt Kipling het licht, het klare licht, dat trilt en wemelt over de aarde... en die wreedheid omwikkelt hij met het rijke groene laken van de zee of met de blauwe prachtwazen van het woud. Hij ziet met een lyrisch-paganistisch oog, den vorm en de kleur der dingen, de weelde van ons wereld-décor, met een oog zoo scherp en zoo impressief als dat van Claude Monet... Daarom, aanzie ik als eene der belangrijkste verdiensten van zijn werk, zijne - zeer anglosaxische d-i. tevens realistische en mystiek-droomerige - natuur-brede vizie; zijn werk: het grootsche poëma van de wereld, een universeele symfonie. Door dien symfonischen zang, heeft hij ons bedwelmd met poëzie en met droom.

Nu wil ik gedeeltelijk aannemen dat een deel van den geestdrift, door Kipling's werk ontstoken, wel berust op de principieele aantrekkelijkheid der exotische literatuur, op de bekoring der lange vaarten in Duizend-en-één-nacht-landen, door hunne verwijdering met een ijle wazem van droom omtoverd... Dit bijzakelijke element neemt echter niets weg van de innerlijke weerde van Kipling's productie. Want wat eene sterkte in dat werk, wat 'n soliditeit, wat 'n eenheid! Kipling vertelt met de bondigheid - de kunst van den definitieven trek - van 'n Guy de Maupassant, met de rijpheid en scherpte van beelden van eene Rachilde: kort en rap, soms telegraphisch droogweg. Vooral in Engeland, was dat werk noodzakelijk tot een buitengewone geestdriftsmanifestatie, bijna tot eene nationale hulde, geroepen. Die zoon van Indiën zong, in wilde strofen,

aan het engelsch volk de hymne van 'Greater Britain' en betoogde het de noodzakelijkheid eener coloniale uitbreiding, der meesterschap op land en zee: de wereld deinde uit als het breede veld, waarop de veroverende Brit geroepen was om te heerschen. Gedurig in zijne vertellingen, apologeerde Kipling de energie van het engelsch volk: die energie die van 't slapende Indiën heeft gemaakt een nieuw land, met groeiende macht en rijkheid en die in alle landen doordringt, dank aan den invloed van zijne priesters, zijne soldaten, zijne ingenieurs en zijne beheerders.

Van uit dat wreede werk, fatalistisch-zwaar door zijne daad-filosofie, welde de betuigendste 'leçon d'énergie' die ooit een volk ontving. Zoo is Rudyard Kipling voor zijn land geworden, de vertegenwoordiger van een ruimer vaderland, van de britsche wereldsuprematie en de incarnatie van het Engelsch Imperialisme; zijn werk vat heel het streven, heel de hoop van een ras samen. Vandaar zijn invloed op de engelsche volksmeening: men herinnert zich nog den rol, dien hij in den boerschen oorlog speelde, en hoe hij met zijne ode *The Highlanders* het engelsche volk, ontmoedigd door de vele nederlagen, weer opstriede, ten strijde en ter overwinning...

- De Nobelprijs van 1907 berust in nobele handen.

A.d.R.

Psuké

Sproke

In een glorieschoon land van Droom, rees in lang-verleden dagen de burchte van Psuké, in den hooge. Grijs-verweerde muren en brokkelige torens stonden zwaar-gestapeld op de helling van een heuvel, die was een wondere gaarde, waar veel doorschijnend blauwe bloemen bloeiden als herinneringen uit een hemeltuin. De wegen waren schaduwvol, die liepen tusschen hagen hoog-op-rankende lelien, glanzig-blank als engelenvleugelen, en goud-gele zonnebloemen, als op-aard-gevallen sterren staarden op naar den hemel, dien ze hadden verlaten, waarheen ze verlangden.

Psuké minde heur gaarde zeer. Daar kon ze dwalen in haar zilver blauwe gewaad, waarover de goudene lichting van heur haren vlotte; dwalen langs fleurige paden, en zoetelijk lachen in vreemd geluk. Iedere bloeme sprak dan tot haar eene tale zonder geluid.

De blank-zachte leliën waren teeder en zuiver als heur reine droomen van rustigen vrede, de blauw-lichte bloemen waren puur als heur hooge verlangens, en de roode rozen bloedig als heur diepe smert.

Maar zij liefde het meest de goudene zonnebloemen, want, evenals zij de zonnekleerte dronken in breed-open kelken, zoo langde zij langzaam naar de laving van 't Licht.

Heel rond het grijs-donker slot kringde een breede krans van heur liefste bloemen, als een tooverkroon van gulden sterren. Daar zat Psuké, wen de avond rood in 't Westen laaide, en zij in lange rijen half-gesloten oogden naar 't stervende licht; daar zat zij vol vreemden weemoed en verlangen; en treurde met hen omdat de nacht zoo donker naderde vol pijnende smerten en doode treurnis over de Burcht van heur droomen. Zij staarde zoo lang in den allerlesten purperen schijn der kimme, en dan keerde zij, huiverend voor den duisteren nacht van droefheid terug in heur donkere Woonste. Daar voelde zij de eenzaamheid dier wijde zalen wegen, dan voelde

zij hoe ze alléénig bleef, en droef-verlaten met haar wee en haar verlangen.

Dan ontstak zij heur lampe, en zocht, en zocht radeloos door de lange gangen, naar iets dat ze wist noch kende, maar waarheen ze trachtte in heur troosteloze zielepijn. Lichtvoetig zweefde zij over de vloeren, en het sleengeruisch van heur blank-licht gewaad en stoorde de roerlooze stilte niet; die zwaar-drukkend in die helleduisternis hong. En ze weende zoo hopeloos omdat ze niet vond, en omdat de nacht diep van luideloosheid bleef.

Ze doolde zoo eenzaam-lang al zoeken en al trachten naar het onbekende, tot ze uitgeput nederzeeg op maffe rustbedden en sliep, in droomen van wondere verwachting.

't Was of in een gouden dreve van glorievlammend lichten, zonnehel en rozig-naakt, zij eene jeugd-schoone gestalte zag die kwam naar beneden, naar beneden. Zijn gaan in licht-zwierig bewegen, was lijk het zinderen van veel harpen. Zijn lokken waren golvendblond en lijk een zonnekroon.

Hij daalde... en daalde... en een heller lichten omstraalde en omgloorde hem wonderlijk in al grooter open-waaierende schittering. Hij werd lijk heel van licht en goud, en rozige naaktheid, tot plots hij in de schemelende kleerte verzwond lijk in de zon...

Ongekende blijdschap doorgolfde heur leden, en zij staarde stilwachtend en ingetogen... Maar het visioen verdween met de morgenkomst, en als zij blij-ontwakend heur armen strekte, was niets om haar heen dan het kille, grijze daggeschemer. Dan stond zij in tranen op, en steeg op den hoogsten slottoren. In maan-blank gewaad wachtte ze starend-stil onder het verre gestreel der fluisterende sterrenstralen.

Terwijl hun glanzen stilaan stierven, nam zij heur harpe van goud, en roerde met zachte vingers de droom-vage tonen uit de zinderende snaren.

De wondere geruischen die zongen als een klagende zang van weemoed en verlangen. En 't ver-stervend sterre-gestraal was lijk het varend geklang eener zing-zachte snare, die droomerig versterft en toch leven blijft...

De nacht-hemel verlichtte in bleekere blauwing, als een meer van klaar opaal, waarin de sterren zacht zonken, als traag stervende droomen in een smachtende ziel...

Dan klonk in vol-gouden verlangens-klanken en purperen weemoeds-toon het licht-lied van heur zieligen zonne-zucht.

Deze blank-ontbloeiende morgen was lijk eene extatische hymne die rees naar den rozigen dageraad. De luchten klaarden in schuchterbevend lichten, teertrillend van de wonderlijkste kleunnengeling. De lichtend schiep licht-blauwe illusie-paleizen in de landen der hemelen. Psuké staarde zoo onendig smachtend naar de kleerte, die ze zoo innig-diep liefhad, en die ze wou drinken in hare ziel, om er heur Smart meê te laven.

Het werd heur zoo licht, zoo vreemd-licht, en wonder,... zoo geheimnis-vol, alsof zij een teuge dronk uit den beker van 't Al-vergeten...

De woorden van een zacht-zinnig lied kwamen zoet-bevend op heur lippen leven. Ze daalde, en dacht een wondere bloeme te wezen, frisch-ontploken in den jongen dag, en die week-wademend heur wierookende reuken verspreide, als een welig-blijje-zang aan de zon. Toen ze de eeuwig-gesloten Poorten naderde, zagen heur oogen stil van verwondering, hoe de goudene sleutel stak op de oude sloten. Nog een stonde bleef zij eerzelend staan, en dan in plotse wetendheid, draaiden heur freele vingers eerbiedig en heilig-kalm de Poorten open. Zij staarde in zalig verwachten naar de tuinen, die lagen als een droom-stil paradijs voor heure treden. Dan, met liefjeugdige gebaren, hief ze den slaap-sluier van heur straallichtend wezen Heur goudene haren omgolfden dat hemel-schoon gelaat, als eene welle vloeibare zonnestrallen. Ze leunde steunzoekend tegen de stijlen, en heur wonderdiepe, vreemdvrangende oogen staarden wachtersvergroot en bang naar de zonbetinte morgentuinen. Heur slependlang gewaad omzwierde in pure plooiën, de slank-buigende lijning van heur ranke gestalte.

Zoo stond zij ter deure, godinnegelijk.

En over den nieuwen gloriedag was eene vreemd-plotse rust gekomen, met heur wonder-zinnig verschijnen. Over de geurige gaarde daalde eene stilte, en de luchten waren roereloos en goud-doorgloed lijk een klaar-kalme vijver waar de zon in weerschemert. De blaêren hingen roereloos aan de takken, en de miljoenen-kleurige bloemen stonden recht op in één minnevierige heffing hunner licht-door-drenkte kelken naar den kleerte-spattenden hemel. Er verhelmde geen kweeling van vogelen door den morgenkoele tuin. Geen goud-glanzige bije zoemde kring-zwermend over het opspruijtelend gras. De murmel-spotselende beckskens staakten hun zingenszoete fraselen, en lagen lijk kristallige spiegelen, rimpelloos-weerkaatsend de onberoerde loovers.

Alsof het al levenloos verstild was en in al eeuwige morgenpracht

vastgezet voor altijd; zoo lag de gaarde der Eerde in hemelglorige verrustiging, zonder één zwak-ademend roeren.

En slank-blanke elfe van die toovertuinen stond Psuké, het Beeld dier overmachtige schoonheid van Rust, kalm-heerschend te midden der heele natuur, die was en werd op 't wenken van heur scheppende hand.

Maar van waar golfden die wonderzinnige geruisschen?

Vaag en ver begon een ruizelend wind-geprevel te leven als mengeling van wijde bloeme-stemmen en vogelen-taal.

De hemelen helmden van zilvertinkelend geluid als van klinkklare klokskens, die lichtekens luiden de Lente en 't lichten in 't Land. De klankskens lekten tusschen de blaëren, als tikkende dreupkens vloeibaar zilver.

Het werd Psuké, alsof een wonder over haar ging nederdalen. Haar tuin lag voor haar weelderig-schoon, als een ongedroomd Paradijs... Zij stapte geruchtloos op het mossige pad. Zij was lijk een kind, dat geen woorden gewend, maar glimlachen kan om zijn vreugde. Maar heur zoete glimlach verborg veel ongeweten diepten, en een subtiel bewustzijn lag onder heur simpelheid gedoken. Zij ging door de bloeiende tuinen en speurde het komende in de fulpen leliënblaëren, die hieven, hun sneeuwige kelken, zoo begeerte-vol omhoog; en de dons-roode rozen die gansch-ontplooid gloeiden als zomer-liefdens; en de zijg-blauwe droom-bloemen, die kleeheidsdronken, al-vreugd voorspeelden.

Bij heur lieve zonnebloemen, fladderde, op en neer, een goudgewiekte wonne-vlinder, als een gulden vonksken hemelgeluk...

De rozen zeiden in tale van stilte:...

‘Rood zijn ons vlammeende blaëren ook

Duister ons bloedige herten,... ons donkere gloed duurt eenen stond als de gloriënde avond-dood...’

De leliën zeiden in droomstille sprake:

‘Ons blaëren zijn blank als uw ziels-bleeke droom... Geen menschen-hand rake ons teer-zachte kelken.’

De blauwe bloemen zeiden in ziele-geluid:

‘We zijn in blauwen maneschijn ontploken, in zonne moeten wij welken, welken...’

De zonnebloemen zeiden in zonne-gefluister:

‘We streven naar lichtende luister...

Schoon is de Dag... droef is de Nacht...

We wenden naar Zonne en Liefde...’

Psuké luisterde het hoofdje genegen, terwijl het Licht tintelend in heur zonne-haren speelde.

De wondere sprake der bloemen volgde haar als een onzichtbare stoet van droom-fluisterende feeën, die taalden en tolkten heur diep-innigste gedachten.... Als een licht-kaatsende spiegel lag een blauw-klare vijver zacht-zilverig en rimpelloos tusschen spichtig lis en ruischelend riet. Een stondeken bleef zij lach-starend staan, al schouwend op de wit ontploken water-leliën, die met hun gouden herten vol zalig zon-geluk dreven stil-droomend in oneindig genieten, roerloos op het kristalen watervlak....

Nu was de wiekeruischende stilte ingetogen van blij-lieve verwachting, lijk het simpele hert van een witgekleed maagden ter morgenkerk in zoetelijke gebeden gebogen. De stemme der Stilte klonk diep in Psuké als de Openbaring, als de blijde Boodschap van komende wonderdaden. Ze vlocht een krone van diep-groenen glans uit laurier en klimop-bladeren: daar tooide ze mee het vlottende goud van heur haren. Ze plok wat teeder-kleine blauwe hopebloemen en strooide zij stil ontbladerend op den weg waar heur voeten traden, toen ze ging naar de Poorte...

Toen was het, dat de Verwachte kwam uit den Nacht en uit de duistere doodewouden. Zijn nacht-gewone oogen weenens-moew in veel bang-doorklaagde-smartetijden, schouwden extatisch naar den Heuvel-top die glooide met een krone van morgend-hel licht-geschitter. Zijn bliken waren diep-blauw als een avond-meer en droegen dezelfde licht-betrachting in hun staren, als die in Psuké's droomen-oogen leefde.

Zijn Licht-begeerende ziel was vol met den zang der verre gaarde, die dreef in den droom-geurigen morgenwind. Daar zong het lied hem toe, het lang gewachte, éénige lied, waar zoo bang-beidend hij om had gebeden, in loome dagen zonder wil en donkere nachten van vertwijfeling. Het licht, en het woud en de vogelen-koren en hij zelve, ze waren eene overmachtige melodie, die 't al overzong; ze waren een geuring van de wondere Liefde-bloeme, zoo weelde-reukig ontloken in den hemel-lichten uchtend der Eerde. Hooger steeg hij, en de licht-dronken landen, en de zon-betinte berg-toppen rezen als een psalmen-zang breed-grootsch omhoog naar de schitter-blauwe onendigwelvende hemelen. Voor hem, als droom-paleis van feeën-wonderen, rees, gebaad in rozig lichten, de wondere Burchte van Psuké.

Vol diep-rustigen eerbied, bereidde hij zijn innigste ziele om den gouden Drempel met heiligen schroom te overtreden.

Geheven in een hymne aan de onendige Schoonheid ging hij de ziel in één zang en gebed, tot waar Psuké, de droomen-blanke, wachtte aan de half-open Poorten.

In omgoudend lichten was heur sleepkleed bleek-blauw en hing zilverig-ongeplooid over heur tengere schouderen te neêr. Daarover waren heur haren lijk een blonde spinning goud-dradig zonnelicht....

Hij voelde zijn herte zoo wonderdadig-breed, als daalde der hemelen blauwe rust in zijn ziel..

Heur bloem-bleeke handen hielden twee buigend-blanke leliën, die rankten tot bij heur slanken hals omhoog; en onbewogen stonden heur groot-open oogen, aan stille hopen rijk, en van verwachten diep.

Wind-stil hing dan het zon-doorgoudde loof. Zij wachtte in de wondere sturing van heur vreemde droomen-oogen; en zacht-ruischend sleerde de dreelende wind, die deed duizend bleek-groene blaêren wonderlijk wikkelen en wakkelen in de zon. Als volle kelken vrede-brengend heil, bogen de weelde-blanke leliën tenerlijk om heur aanbiddelijk hoofden te saam.

Dan sneeuwelden duizenden froezelige bloesems zwenkelend rond heur te neer, als een blanke zonne-zegen.

In luw-lichte wuivinge zong wijd een onvatbaar zang-omvaren, dat vervaagde in gouden geruischen, in donze tonen, als van verre, droomende violen.

Heur ziel-zachte oogen lachten. Al-hoop doorzong zijn ziel. Hij hoorde diep in hem vertrillen de zangen der al-eeuwige Liefde-harmonie, want zij verrustigde met heur maagdenblik, zijn altijdzwoegend hert.

Geluk plook hoog-blij en licht-zacht in hem open, als een reine droome-bloem van zaligheid.

Weelderig voelde hij eene bovenzinnige blijdschap opstroelen in hem, als de klater-zachte straal eener zilveren fonteyne, die 't licht neêrspeitelt in peerle-druppelen.

Hun blikken ontmoetten elkander... en hij dronk den Vrede in heur diepe Liefde-oogen. Lang, lang staarden zij elkander aan in vervoering, en ze voelden hoe hun zielen samensmolten in eene eerste bovenzinnige benadering. Ze waren lijk geheven in een opgang naar een lichtland, in één stijging door eene ruischlooze zee van al wijde Kleerte, omhoog in innigere omstrengeling... naar de Onendigheid.

Hand in hand, de zielen vol zang en licht ging Psuké met den Verwachte door de geluk-betinte tuinen, om hem heur wonderste zielebloemen te toonen.

In hen verdroomde hoog-stil de Wijding van hun minne. Alle smarten waren weg gezonken, zacht weg gezonken in de diepe oogenmeren van Psuké, die waren als gouden wateren vol eeuwige gelukbelofte.

Niet te scheiden vloten hun ziele-voelingen in één, als twee klare wateren samenvlieten, in één zon-doorgloorde zang.

Ze gingen, en voor hun voeten lagen de blauw ontbladerde hopebloemen hier en daar gestrooid. Ze kwamen tot bij de goudene zonne bloemen, want daar had Psuké het eerste teeken van het komende bespeurd. Ze plok zachtekens een der bloemen,... eene kleine, die ze bijzonder lief had om het goud van heur blaeren;... en schonk ze hem als symbool van heur licht-vragende ziele... Al staren, dronk uit heur zonne-kelk, de Verwachte, - het Licht,... als uit een beker vol eeuwig droom-geluk. En hij voelde dat hunne zielen in ééne Licht-liefde gansch één werden.

Voor hen rezen de blanke marmeren trappen, die Psuké nooit alléén had durven optreden;... en die hen leiden zouden in de wonderste zalen van heur droomen-burcht. Als weving van wit zacht fluweel, lagen de mat-blanke marmeren treden met licht-purperen aderen doorstriemd, als geluks-droomen, waardoor een diep-vage smart komt pijnen.

Ze traden tesamen geleund omhoog; en, bij iederen tred dien ze stegen, was het of het Licht van hun zielen meer en meer in ééne teedere Klaarte smolt; tot hun droom-gedachten rezen in één zonedronken zang, die hun ziels-voelen hooger voerde door licht-ruisende sferen.

Ze gingen door de bronzen Deuren, die geruischloos open-draaiden. Een hooge boog-gang, lag duisterig en diep voor hen. In de verte schemelde eene vage, blauwendige klaarte. Met zacht-zinnig, heilig-bang handgebaar hief den Verwachte de zwaar-purperen fluweelen gordijne op. Lene peers-klare, wijde zale lag met duisterige schemervolle diepten voor hen, vol geheimnis en onbetredenheid. Rooder en purperder glanzen gloorden in 't wijde door de vreemd-kleurige boog-ramen, die zacht sintelden in licht-vonkelende edelsteen-ruizelingen.

Duister-prachtig waren veel paarsche behangselen langs de wanden, als veel somber-schoone weemoeds-droomen... Als zij intraden, werden hun gestalten vreemdig bepurperd en heimelijke lichtglanzen verdroomden om het zonne-haar van Psuké. Ai de oude weemoed leefde nog eens, maar zoeter en inniger op.

Heur witte bloemen-krone werd in de donkerte een myrten-krans gelijk.

In een purper-donkeren hoek stond vreemd mane-glanzig een oude spiegel, die heel, heel lang geen andere beeltenis kaatste dan het roerloos purper van Psuké's smerten zale.

Zijn vreemd-diepe spiegeling glimmerde doof, lijk vol onbegrepen mysterien. Hij was zoo wonder in de weemoeds-donkerte, alsof hij wachte en wist...

Voor den spiegel lag in vele vouwen van geheimnis wondergeplooid een peersch-donkere sluier. Daarin scheen schitter-zacht een licht-purpere edelsteen, half gedoken lijk in de vage beschaduwing van een vreemdigen Droom. Het was of al het smerten-licht der zale daarin honderdzijdig weerkaatste en herleefde in eene schittering, lijk de smart in een hooger ziele-voelen vol schoonheid weerglanzen komt.

Dat was Psuké's Edelsteen... gelijk-tijdig voelden ze zijn vreemdige schittering, in hun oogen, waar diepere innigheid kwam leven. Zij schonk hem den Verwachten, en met éénen schonk zij hem al heur smerten en al heur vreugd.

Er in schouwend, begreep hij al de hooge ziele-schoonheid van heur leed, en heure pijnen, en al het edele van heur purperen weemoed. De zachte-vervagende kleuren van heur innige schoonheids droomen leefden in hem.

Het was schemer-duister in de zale,... maar een vaag purperende glans zweefde om den spiegel als een Wonne-gedachte. Ze stonden hand in hand; de hoofden tesamen geleund, toen ze zacht de oogen op den spiegel hieven.

Het was of ze haar weerzagen in een vreemde purperwendige bronne.

Ze leken op twee iris-bloemen die zachtekens tot elkander negen. Zoo stonden ze heel lang in eenen ziele-droom; tot hun beide beelden versmolten in een lichter glans van schoonheid...

Hun vereenigd beeld was een hoog-schoone Droom.

Tot de oude Klokke, die nooit en sloeg, plots, vreemd-zinderend de endelike ure deed galmen, door de wijdsche Burcht,... in zeven vertrillende en verechoënde bonzen, weerzingend over de gaarden, en helmend verder door de lange gangen...

Toen gingen ze,... en er droomde een wondere auréool om hun beide hoofden.

Voor hen boogden drij hooge deuren. Op de middelste daarvan, stak een vreemd-bewerkte sleutel. Ze bleven een pooze staan als in twijfel en staarden in eenzelfde plotse gedachte elkander aan...

Wat duistere geheimnis, wat bange toekomst, borgen die toegesloten Deuren?

Vreeze beefde in hun harten, en vaster, drukten hunne handen elkander tot bemoediging. Met pijnlijke moeite draaiden hun vingeren den roestig-knierpenden sleutel om, en zijn gekrijsch klonk als doodsgeschrijn in hun zielen. Zwaar zwaaide de deur open, in 't geschreem van heur hengselen; en de onpeilbare donkerte viel hen beangstigend tegen.

Zij zagen de onderste trede van den trap der Duisternissen.

In zwaar-zwarte roerlooze duisternis, als van een hellekrocht draaide hij verloren... verloren... Hun blikken doorzagen die allerdiepste donkerte niet, maar diep in hen leefde het hopen bewustzijn, dat toch zijn wee-volle wenteling naar boven draaide, en naar 't Licht. De verschrikking spot-lachte in hen, dat die radelooze donkerte hun goud-auréool zou dooven. Nog eens staarden ze lang en innig in elkanders oogen.

Betrouwen was toch als een zegen in hen; want omdat den Verwachte gekomen was tot heur dien morgen van licht en glorie, was zij voor eeuwig vol betrouwen in hem. Hij was gekomen,... en ze wist dat hij voor haar zou blijven, altijd en eeuwig... altijd en eeuwig...

En nu traden ze de eerste treden van den wenteltrap der Duisternissen op. Omdat hun ziele-voelen onscheidbaar was ineëngeloeid droegen zij met méér wil tot streven dees nieuwe smerte tezamen. En zij gingen.

Psuké drukte betrouwend-vast de hand van den Verwachte, in vreeze dat de bange Duisternisse hen scheiden zou. Hun stappen doften vreemdig in het onbekende dat duister hen omringde.

Een spotklinkende weergalm helmde verholen na als een duivelslach.

Zwaar bonzend als een slag van onheil bonkte dof de Deur achter hen toe. Een ijzige schrik doorpriede hun ziel.

Maar vaster omstrengelden ze elkander, en gingen in de zekerheid van hun hooger Liefde-willen te samen naar 't Licht dat ze ten toren-toppe wisten. En ze gingen.

Hun tastende handen bevoelden den ruw-steenigen wand, en hun teere vingers werden bepijnd en beschramd. Onder hun stappen wankelden sommige los-liggende steenen, en zonder hun wederzijdsche steun waren al hun inspanning tot stijgen te vergeefs geweest. Achter iederen tred hoorden ze het met dof gerol de losgevallen steenen in de Diepte bolderen.

Moeizaam, vol gevaar en duistere dreiging was hun Tocht naar Boven. Maar vol stoeren wil,... ze gingen en stegen...

Bijwijken viel schemelend eene peersch-blauwige kleerte door een nauwe puperkleurige venster.

Dan schouwden zij hoe hun blank-goudigen-auréool nog droomde om hun hoofden.

Hun smert gevulde oogen waren liefde-zacht gebleven... Lang duurde hun stijgingsgang, en het Licht drong meer en meer tot hen door bredere en bredere ramen, en ze begrepen elkaar volkomenlijk in hun Liefde en in hun Smert. Ze waren ééne hymne, één extatisch gebed naar het Licht.

Nu waren de tijden gekomen dat ze treden mochten in de hooge Toren-zaal waar het Licht blank was; en eeuwig-zacht gloorde.

Hare hand en de zijne vouwden zich te gare in één gebed tot de eeuwige schoonheid. Ze sloten hun oogen onder het streelen van het droomen-Licht. Een Liefde-zang steeg op uit hun ziel,... innig zacht... innig schoon... als een lélien-kelk die open-geurde in teeder morgenlicht, en heur wasem droeg al hun Droomen die nu in de Kleerte gansch open-loken, en stegen in glorie-witte schoonheid omhoog.

Een hoog,... wijd-hoog harp-getoon zong d'Extase door de onendig-klare hemelen...

Zoo was het dat ze stonden op den lang-betrachten Drempel.

Hun zielen stegen op witte wieken door den wijden, blanken Vrede der eeuwige Kleerte... de Kleerte...

Magda Peeters

Gust. Van Roosbroeck

Michel-Angelo

(Slot)

Bijna alle kunstenaars - eenige koningskinderen als Raffaël en Rubens uitgezonderd - hebben te worstelen voor hunne kunst. De meesten moeten de schaduw van heel een gewelf van onzekerheid doorwerken, en worden dan op 't einde van hun bestaan mild beschenen door de zon. Van Michel-Angelo kan men beweren dat hij onder het te geweldig zonnelicht te veeltakig opschoot en alzoo de volle rijpe vruchten niet kon voortbrengen die zijn kloeke stengel verhoppen liet. Zijn grootste vijand was misschien wel de hooge dunk en de volle erkenning die hij op rijpen leeftijd genoot in zijn leven. Michel-Angelo, ik hoop het te doen zien, was beeldhouwer, met al de krachten zijner ziel. En och, waarom kon die onvergelykelijke beeldhouwer bijna nooit zijne plannen doordrijven? en moest er immer rechts of links iemand opstaan om die plannen te verminken? 't Was zoo grootsch, het praalgraf van Julius den tweede, volgens het ontwerp van 1512! Langs eenen kant aansluitend met de muur, vrij langs de drie overigen, sprong het vooruit met dubbele zuilenrij; en 't zou versierd worden met zinnebeeldige groepen die de veroverde provinciën en de schoone kunsten moesten voorstellen. Bovenaan de Paus tusschen vier reuzenbeelden waaronder de Mozes. Dat het als geheel hadde voldaan, durf ik niet beweren; want 't schijnt mij dat Michel-Angelo, evenals Meunier, wel een beeld kon doen uitspringen op de lucht, maar de kunst niet verstond veel beelden te doen versmelten en opgaan tot eene monumentale lijn. Maar grootsch was het zeker, echt Michel-Angelo's: een wereld van kracht en droefheid samengeperst. De meester was vol van 't grootsche plan; voor geen enkel heeft hij zich zoo begeesterd. Hij vertrok voor drie maanden naar de groeven van Carrara om marmerblokken aan te koopen; en met het vuur der eerste begeestering beitelde hij drie meesterstukken: de twee 'Slaven' (aangeland in het Louvre-muzeum) en den Mozes (San Pietro in Vincoli). Maar de onrustige geest van Julius' den II^{de}, altijd nieuwe plannen aan 't bouwen, liet den kunstenaar, met wien hij zich alleen kon generen omdat hij even grootsch dacht als hij, zelf die beelden niet voleinden (de laatste hand werd dus aan den Mozes niet gelegd). Michel-Angelo zou *schilder*, dan *bouwkundige* worden.

't Ontwerp van 't praalgraf werd op den achtergrond geschoven; en hoe Michel-Angelo er ook voor vocht, want hij voelde dat het zijnen naam vereeuwigen moest, het versukkelde; drie, vier keeren heropgenomen... en verminkt, versmolt het eindelijk tot een muur versiersel; en 't werd den meester, lijk hij zelf schreef, 'een treurspel, het treurspel van zijn leven' een treurspel dat duurde van 1505 tot 1545.

Waarom mocht Michel-Angelo in het vak waartoe de natuur hem zoo wonder had uitgerust, al zijne krachten niet ontwikkelen? Ik wil de verdiensten van Michel-Angelo als schilder en als bouwkundige niet kleineeren. De koepel van St-Pieter zal immer rijzen als gedenkteeken aan zijne denkerskracht; de Sixtijn'sche kapel zal immer doorgaan als de synthesis van Michel-Angelo's kunst, omdat zij in de veelvoudigheid van haar onderwerpen ons best doet bevroeden én de stoutheid zijner verbeelding, én het eigenaardige zijner expressie-middelen, én de vastheid zijner grepen in het leven waardoor hij met eene enkele lijn een gevoelen vastlegt, én bovenal den chaos van gevoelens en gedachten die woelden in zijnen geest. 't Besluit eener volledige studie zal immer wezen, denk ik, dat Michel-Angelo in die drie vakken het stoutste wrocht; maar 'k meen ook dat Michel-Angelo's zuiverste roem immer zal uitgaan van zijn beeldhouwwerk, omdat Michel-Angelo beeldhouwer was met al de krachten zijner ziel. Ten andere hij zelf was er zich bewust van. Als Julius de II^{de} hem het schilderen der Sixtijn'sche kapel *opdrong*, zag zijn opgezweepte schrik in 't voorstel eene hinderlaag zijner vijanden, en dacht hij zelfs zijn leven bedreigd. En, in volle koorts van 't werk, in de volle blijdschap der vinding schreef hij nog aan eenen vriend 'dat hij hier, in de Sixtijn'sche kapel niet op zijne plaats stond, dat hij geen schilder was'.

Vlamingen zullen de opperste uiting der kunst zien in de sappige, volle, weelderige, dòòr en dòòr gezonde kleuren zoodat hunne doeken enkel de verheerlijking schijnen der kleuren, en dat ze in 't oog springen tusschen al de andere.

Italianen hebben meer over voor lijnenspel; hun spreekwoord luidt, 'wie goed teekent, zal wel goed schilderen', voor hen zijn de kleuren eerder eene schitterende bedekking der teekening; zelfs de Venetianers zullen er niet toe komen de lijnen te doen wegzuigen door het licht, en eene teekening te bekomen door tegenstelling van kleurenvakken.

Leonardo Da Vinci, alhoewel van onder een ander oogpunt als de Vlamingen, stelde ook het summum der kunst in het schilderen: de meest ideale vormen bekleeden met de ideaalste kleurenpracht. Zijne Madonna's zijn verscholen in spelonken; en door eene kloof zijgt eene lichtstraal die de kunstenaar zal bespieden en ontleden. Het ruwe fresco waarbij de kleuren slechts konden ingedrukt worden zoolang de grondlaag nat was, zonder later ooit te kunnen hertoetst worden - 'il buono fresco' waarvan Michel-

Angelo zooveel hield - wierd door hem verworpen omdat het nu toch eens al te kras omsprong met al de wetten van licht en kleur. En men weet genoeg hoe Da Vinci zijn leven lang zocht achter eene nieuwe chemische samenstelling die zou toelaten meer tijd te besteden aan de kleuren, en over de schilderij het glanzend leven te leggen die de zon, schitterend en weerkaatst in de zandkorrels der kalklaag, het fresco bijzet. Die onvoldaanheid over de toenmalige kleurentheorie schijnt Michel-Angelo nooit te hebben bekropen; en zijne Madonna's en andere schilderstukken ontleenen hunne schoonheid aan de lijnen, niet aan de kleuren, noch aan het halfdonker, en zouden misschien beter tot hunne waarde komen, stonden ze afgeteekend tegen de lucht.

Voor Michel-Angelo was de hoogste kunst, het beeldhouwen, het doen leven van den kouden marmerblok, het kneden van die steenen stijfheid tot eigen gevoelens en gedachten. Altijd en in alles bleef hij beeldhouwer, bij voorliefde en bij uitstek, bij zooverre dat zelfs gansch de schildertheorie van Michel-Angelo gebouwd is op principiepen der beeldhouwkunst.

Het groot model voor den beeldhouwer is 's menschen lichaam. Ook voor den *schilder* Michel-Angelo, is het 't eenige. Schilders verwerken andere gegevens: lucht, licht, planten, dieren. Michel-Angelo wil ze niet kennen, en wanneer hij op de Sixtijnsche voute de schepping van boomen en planten verbeeldt, is 't amper dat men ergens een borelingsken van een struik ziet opschieten. Maar ook wat zouden boomen te beduiden hebben naast het geweld van dien God den Vader?

Andere schilders, in 't bijzonder de Vlamingen, kunnen geene O.-L.-Vrouw schilderen zonder er eene pracht van bloemen en vogelen en vruchten met eigen stengel en blad en kleur en veder rond en bij te zetten, immers 't is de koningin van hemel en aarde, en 't moet dan ook op zijn heerlijkst verbeeld en *versierd* worden. Vergelijk dat nu eens met de H. Familie uit de Uffizi van Florentië. Geen bloem, geen vogel, maar als versiering, leunend tegen eene balustrade, eenige naakte jongelingen die daar staan zonder iets te doen, louter als versiering 'om beter te toonen hoe hoog mijne kunst staat'. En die schilders theorie leidt tot aardige uitkomsten; op eene schilderij zal Michel-Angelo twee maal eenen persoon verbeelden (schepping van 2^{den} en 3^{den} dag), en dat vertoont dan heel natuurlijk twee tafereelen, vermits de mensch toch heel het schilderstuk is. Zoo ziet Michel-Angelo heel de Renaissance, die er naar streefde alles natuurtrouw te verbeelden, over het hoofd, en doet hij eenen stap terug naar de gothiekers,⁽¹⁾ die andere uitbeelders der *gedachten*.

Overgrootte machtige vormen waren eenigszins eene noodzakelijkheid voor den beeldhouwenden Michel-Angelo, omdat het enkele gelaat hem onmachtig

(1) Er zijn nog andere punten van overeenkomst tusschen Michel-Angelo en de gothiekers. Als deze laatste, duidt Michel-Angelo de hoofdpersonen aan door machtigere vormen. Ook in zijne onderwerpen komt Michel-Angelo dikwijls de gothiekers nabij.

scheen zijne wereldgedachten te weerkaatsen en dat zijn beitel aan de stijfheid van het marmer die weerkaatsing ontwringen moest door 't spierenspel, dat bijgevolg over-geweldig moest zijn. Voor den schilderenden Michel-Angelo verdween die noodzakelijkheid grootendeels; hij kon groepeeren, beschikte over kleuren, perspectief, half-duister, en kon door die middelen het beoogde effect bereiken. En toch, 't is in de schilderstukken dat men de treffendste voorbeelden moet gaan zoeken van die gespannen houdingen en gebaren. Een uitleg kan dit rechtvaardigen: als Michel-Angelo ging schilderen kon hij de techniek maar niet verloochenen die hij aanleerde bij het hanteeren van den beitel; integendeel hier kon en wilde hij zijne strekking verder uitzetten; hij kon door groepen het machtige der houdingen verhoogen, kon nog de middelen gebruiken waarover een schilder beschikt, kon bijgevolg die strekking doordrijven tot hare uiterste gevolgtrekking; 't geen gebeurde.

Dat Michel-Angelo een beeldhouwer was legt ons ook uit waarom men zooveel naaktheid tegenkomt in 't werk van Michel-Angelo, en ook (met de beschouwingen juist gegeven) waarom meer in zijne schilderstukken dan in zijne beelden. Een beeldhouwer beschikt over heel wat bescheidener middelen dan de schilder; hij kan de doode lijn met kleuren geen leven bijzetten noch 't onschoone verbloemen; en noch minder 't spel der gevoelens op 't gelaat zoo kunstig weergeven. Hij tracht dan dit gebrek te vergoeden aan het dieper instudeeren van 't spierenspel; hij zal het gevoelen doen golven door het lichaam.

'k Weet niet meer wie heeft gezegd: 'Moeste er een tweede Michel-Angelo oprijzen met diens karakter en geestesvermogens, en moest die kunstenaar zich bevinden in dezelfde omstandigheden van tijd en omgeving, hij beitelde en schilderde ons trek voor trek dezelfde werken.' Dat is misschien in eenen kunstenaar te veel een chemisch produkt zien; maar toch is 't wonder hoe heel het werk van Michel-Angelo logisch doorgaat; hoe het aaneenhangt; hoe de eene schakel vasthaakt met een tweeden, die weer ineenzit met een derden, zoodat men op 't einde eene onafgebroken keten in handen houdt. Men moet bemerkt hebben hoe men al de eigenschappen kan terugbrengen tot drie, vier hoofdtrekken die nog onderling in verband staan of ten minste elkaar beïnvloeden: voorgeschiktheid voor de beeldhouwkunst, voorliefde tot het geweldige, invloed der Renaissance en van 't hof der Mediciërs, ideal-realismus. En vermits alles zoo logisch ontwikkelde, is het van 't opperste belang de omstandigheden waarin Michel-Angelo's kunst opschoot te kennen, en te weten welke richting de gebeurtenissen van dien tijd aan zijne gedachten en gevoelens gaven.

Het ware hoogst noodig een klaren blik te hebben in het zieleleven van Michel-Angelo, want Michel-Angelo is subjectief lijk geen zijner tijdgenoten; die eigenschap en zijn strekking (in zoo weinig lijnen mogelijk een gevoelen

weer te geven en al het andere onafgewerkt te laten) maken van hem een echten moderne. Volksoverleveringen, kristene overleveringen, zijn hunne verhalen niet trouw het evenbeeld van eigene opvatting, Michel-Angelo stapt er stout weg over. We staan wel verre van zijn eeuw af en kunnen alzoo moeilijk oordeelen over den indruk dien zijne werken op het volk lieten; veel dat ons nu wonder voorkomt, zal toen niemand geschokt hebben (bijvoorbeeld zijn David). Maar nochtans soms druischt hij wat al te hevig aan tegen alle heerschende gedachten. Bijvoorbeeld in het *Laatste Oordeel*. De opvatting is klassiek: verrijzenis, opstijging, gelukzaligen, engelen met lijdenstuig en trompetten, val der verdoemden. Die opvatting is zelfs gothieker dan die van Fra Angelico want ze drukt meer den schrik uit. Maar wat 'n verschil in de verwerking dier gegevens! Die wriemelende stortvloed van naakte lichamen, heiligen zoowel als duivelen, allen onder den schok van een gevoelen!

De engelen zijn niet meer de helpers van God's gericht; ze moeten sleuren en torsen aan 't overgrootte van Christus' lijdenstuig. De verrijzenden stijgen niet ten hemel, maar worden omhoog geduwd of getrokken; 't moet weer alles overmenschelijk-geweldig zijn.

Die subjectiviteit van Michel-Angelo kan weer verbonden worden aan de omstandigheden van zijn leven. Als zooveel weemoedige zielen, die vruchteloos aan alle deuren gingen aankloppen en wederliefde afbedelen, voelde Michel-Angelo, teleurgesteld en vaak bedrogen, jaloerschheid, menschenhaat ontstaan en groeiën in hem. Hij had de wereld zoo schoon en goed gedroomd; al zijne krachten wilde hij gaarne wegschenken; valsheid kwam hij tegen. Hij wilde strijden voor de Kerk die hij diep genegen was; en hij zag ze verkankeren en wegbrokkelen: Hij wilde Florentië zien heerschen met koninginne-pracht; en de Mediciërs regeerden er ruw. Dan trok hij zijn eigen terug in het rijk zijner denkbeelden; hij ging wonen met zijne idealen; beneen krioelde de menigte; hij stond boven en plooidde zich niet naar haar gedachten en gevoelens.

't Is zeker dat Michel-Angelo een symbool legde in de beelden der Mediceische graven. Kunnen die reuzen 'De Dag' 'De Kracht' zoo geweldig treuren op de dooden die rusten onder hen? En wat gelijkenis tusschen dien Denker en dien Held en Guliano en Lorenzo de Medici? En bood Michel-Angelo den koning van Frankrijk niet aan op eigen kosten hem een standbeeld op te richten, wilde hij Florencië verlossen van de heerschappij der Mediciërs?

Maar welk symbool eigenlijk? En wie legt de andere werken uit? Wie dringt er eens door tot het innige leven van Michel-Angelo? Noch Marcel Reymond, noch Knackfusz, noch P. Kuhn, noch Goffin hebben die bronzen poorten ontsloten.

Wie doet ons eens ten volle Michel-Angelo's werken begrijpen met zijn leven uit te leggen?

A.J. Hallez

Geloovige Avend

Is de avend oud van tijd
 en loom van kreuple uren,
 (Ach, dat geen stuipge hekse heur berijd'
 en over 't bezemstoksken naar den Oosten ture.)
 zie dan hoe zonder orgelronk noch belgerink
 het allerstilste Lof begint.

Oovral rijst de kranke maan,
 sacramenteel geheven,
 men blaast de koolge keersen wilder aan:
 de starren in den kelderdonkren tochtig beven.
 De wolken smeulen zwaar langs 't wijd verwulf
 als wierooksmoor in Sint Gerulf.

De gulden lusters der
 gesternten ruchtloos sintlen
 de koele en donkre koor uit, naamloos ver...
 't Is of hun gouden, glimge schaaklen nimmer tinkien;
 Die lustren hangen windstil toch uit de oude lucht,
 voor iedren Heilge, zonder gerucht...

't Geboomt der bosschen helt
 in 't schimrend licht voorover,
 't gestruik hukt in den keersenschiyn en kwelt
 de sluike grassen; prevelt iemand in den loover?
 De heiplas is een gure kerke-ruit:
 de Lofplecht kwijnt er dieper uit.

Is de avond oud van duur,
 vervaakt van zacht vervelen,
 (Ach, dat het groene hostievuur
 der ronde maan er eerst tot guldenheid vergele!)
 zie dan hoe zonder orgelronk noch belgerink
 het allerstilste Lof begint...

Karel van den Oever

Kunstkroniek.

(Slot)

Als wij spreken over figurale kunst, de teekening, de lijn wordt hoofdzaak voor een kunstwerk en hetgeen nog droom en stemming mocht blijven in een landschap wordt gedacht in eene figuur of in de figuren van een groep, wordt karakter en zielsuiting in een portret.

Onder dat opzicht was er veel en degelijke arbeid in het Salon der Kunst van Heden, minder maar toch nog in de Driejaarlijksche tentoonstelling.

Daar was Fantin Latour. Dat is de *fransche* schilder, de hoog-aristokratische artiest. In een stil-rijk koloriet van purperend rood, van diep groen, van innig blauw, staan figuren geteekend met zachte lijnen, voorzichtig en teeder, als met waas overtoegen door een eigenaardig pointillisme. En die figuren zijn zoo naief onschuldig in hunne naaktheid! Zij hebben stille gedachten van bloemen en licht, van groen en van geuren en beginnende liefde.

Manfred et Artarte, Nymphe sous bois, Le génie de l'air, Causerie dans le parc, Trois baigneuses, Sara la baigneuse waren intense poema's van een schilder, die een zeldzaam fijn-voelend en literair denkend mensch is. En zou ik zwijgen mogen over die schoone vrouw-portretten? Eene schilderes, met palet, penseel en schilderstuk, gezeten voor het onbegonnen paneel, waarnaast de vaas met frissche bloemen. Het licht achterover hellen van het lichaam, het neigen van het hoofd, het droomend denken van de oogen laten eene conceptie vermoeden die volworden is in den thans rustenden geest, maar die wacht, angstvallig, op den eersten penseeltrek, die haar op het nog zuivere doek moet verwezenlijken. Ook dat andere portret, *La Lecture* geheeten, geloof ik, was zeer schoon. Eene jonge vrouw met overwimperde oogen, lezend in een boek, dat hare fijne handen op haren schoot open houden in rustig gebaar. Dat zijn geen portretten meer van die of die mevrouw of jufvrouw met aardigen naam, dat zijn stukken om eeuwig te bezien, dat zijn mensch-gestalten, die ons

innig verwant worden en veel nader dan grootvader of grootmoeder die daar fijn-gedaan in onze salon hangen.

Om met de vreemde tentoonstellers voort te gaan, wil ik hier een woord zeggen over den engelschen schilder, professor G. Sauter. Dat is de mystiek, symbolistische kunstenaar en de mauve tonen van zijne schilderstukken dragen er veel toe bij om het etherische van zijne concepties doen uit te komen. Ik kan geen beter symbool vinden om heel zijn werk te verbeelden dan de schilderij uit Kunst van Heden en die behoort aan het Museum van Brussel: eene slanke vrouw te voeten uit, in lichte kleedij en die met gracelijk gebaar van hand en arm, den boog strijkt over de vedelsnaren: Muziek. De subtiele tinten, want hier zijn geen kleuren meer, het bleek groen, het teer mauve, maar zoo teer dat alles wit gaat worden, geven aan alle zijne stukken die bijzonder muzikale uitdrukking. Onvergetelijk was het groote werk, *De bruiloftsmorgen*: Vele figuren als in een droom-waas verloren. De hoofdfiguur, de naakte bruid, ruggelings gezien, de rilde beenen gesloten en omhelsd door hare zuster in het opperste afscheid op dezen laatsten maagden-morgen. De aangezichten verduiken elkander in den zoen en de hals-omstrengelende armen, maar tranen zijn te vermoeden, tranen van geluk, van stil verdriet ook om het onoverkomelijke dat zal gebeuren. O zij is maagd nog en zoo teeder! Links staan nog zusters en hunne voorzichtige handen dragen de gewaden. Zij zullen smukken de schoonheid, de maagdelijkheid in dat naakte paradijslijf verscholen. Over alles weeft de morgen een wit mystiek licht, wonderschoon. Merkwaardig waren nog dat naakte purperachtig vrouwenfiguurken, tot onder de knieën gezien, ook in zoo zuivere onschuldige stemming gehouden, en de vele portretten, vooral dat portret van een ouden man met witten baard, een man die zou kunnen zijn een natuurkundige met de schelp in handen, en schoon was de tegenstelling van dat machtig sterk uitgevoerd oude vleesch naast de jeugdige frischheid van een fleurend meisjeskopje.

Arnold Böcklin was slecht vertegenwoordigd. De *Melancolia*, de tryptiek 'Horch der Hain erschallt von Liedern', 'Das Frühlings lied' geven geen gedacht van de statige idealistische concepties van dezen grooten meester.

Onder de belgische tentoonstellers stonden zeker de idealisten de hoogsten. Emile Fabry is een meester die met Jean Delville naast groote buitenlandsche meesters als Puvis de Chavannes en Gustave Moreau kan gesteld worden. Bij Fabry is de uitvoering misschien volmaakter, bij Delville is de gedachte altijd van eene indrukwek-

kende grootschheid. Zijn *Prometheus*, hoewel bepaald onaangenaam van kleur, pakt u aan door het geweld van de conceptie.

Een buitengewoon talent is ook Auguste Levêque. Hij had in de Driejaarlijksche tentoonstelling twee kenmerkende stukken. Het rubeniaansche, *De Maas en hare bijrivieren* en de verbazend sterk getypeerde *Studie voor eene Lucrecia Borgia*. Dat is *sterk* werk, dat is geen *schoon* werk. De man die dat maakte kan schilderen wat hij wil, hij is, ik herhaal het, een buitengewoon talent. Herrinnert ge u nog die Lucrecia? En bevroedt ge de monsterziel die leeft onder het strak-gespannen slangenvel van deze vrouw? De groote handen, wonderlijk geteekend in hnnne akeligheid, zijn als tangen en, al rusten zij nu op het panen kleed, zij kunnen wurgen in trage foltering. De oogen zijn koud en wreed en de dikke lippen zijn dierlijk wellustig en zij zullen nog kussen het warme lijf dat stierf in marteling. Het raffinement van die afschuwelijkheid wordt nog verhoogd door het aristocratische der kleeding en den rijkdom van den zetel en de met gouddoorstikte draperijen. Maar zulk werk paalt aan het karikaturale. Het zou misschien t'huis hooren in eene machtige conceptie als de monsters in de Divina Comedia, maar alleen en op zich zelf beschouwd, blijft het afzichtelijk.

Twee eigenaardige kunstenaars temperamenten zijn ook Walter Vaes en Emiel Floors. Zij waren beiden in Kunst van Heden goed vertegenwoordigd. Vaes heeft iets archaïek en gewild-naief in zijne onderwerpen, waarvan de keus zelf en de zeer eigenaardige kleurgamma van eene sterke persoonlijkheid getuigen. Hoe nieuw-gezien was zijne *Salome* met de naakte borsten, dansend naast de feesttafel van den ouden Herodes, zoo kostelijk ook getypeerd; en wat al innige ziel spreekt er niet uit de weergave zijner oude architecturen.

Emiel Floors heeft een vrouwen-type gevonden dat hem alleen eigen is. Op velen zijner doeken vindt ge dezelfde hysterieke schepsels wier beangstigende, ziekelijke oogen ondervragend staren in heimelijke spiegels die vele vreemde dingen weerkaatsen. Ofwel ze zitten onbeweeglijk, de knieën overeen onder het wijd-hangend panen kleed en droomen met de kin op de witte hand, te midden de exotiek-kleurige tapijten en bibelots, die de ledigheid van hun leven, in de kamer rondom haar, moeten vervullen. Zeer schoon waren van hem die twee decoratieve paneelen: *Le pays des fruits d'or* en *L'Oranger*.

Als schoone idealistische poging moet de *Studie* beschouwd worden van Pascal de Beucker. In dat grootsch-opgevatte stuk, de zangberg of de harmonie van het leven, waren er edele vormen, was

er schoon licht en gedacht, verbeelding, droom konden er toch eens wat dieper asem halen.

Ik zou nog willen een woord zeggen over de menigvuldige portretten maar 't zou zijn om ze aftebreken. Want zoo weinige waren artistiek. Wat geeft mij een portret van Jozef Janssens of De Jans of Piet Verhaert hoe goed en kundig en gelijkend het ook gedaan zij? Maar iederen keer dat ik door de Drijaarlijksche tentoonstelling wandelde, ben ik stil gebleven voor dat hoogst-aantrekkelijk mensch-gezicht, *De kunstschilder Viérin* door Franz van Holder en voor het portret van *Roel de Ruyter* door Pieter de Mets. Deze laatste is een veelbelovend kunstenaar. Hij heeft een scherp zicht van de realiteit, eene sterk-teekende hand, eene eigenaardige kleur-opvatting. Hij doet zijne figuur opleven uit de omringende atmosfeer, en die atmosfeer zelf, als bij den grooten franschen schilder Carrière, wordt een voornaam bestanddeel, waarin de nauwelijks aangeven vormen te vermoeden zijn. Daar is ook vooral een sterke wil en een koppig pogen in al het werk dat ik van dezen jongen man mocht zien.

Van de brokken marmer en brons uit de beide tentoonstellingen leven nog voort in mijne memorie: *de Blinden* van Charlier, *de Offerande* van Rousseau, sommige koppen van Lagae en een vrouwe-buste van Paul Dubois: dat zijn sterke meesters. Goed werk mag ook genoemd worden de *fries* van Huygelen en de stout-opgevatte en zwieriguitgevoerde *Jacht* van de Cuyper. De mistroostigen die treuren bij de gedachte van het nooit weer te bereiken grieksche ideaal in de beeldhouwkunst, zou ik willen voeren voor dat fragment uit de *Burgers van Kales* van Rodin om hun het moderne ideaal te doen bevroeden. Zooals een stuk romp van Phidias nog schoon is, omdat de schoonheid als een licht gelijkmatig over alle deelen lag gespreid, zoo ook is een vingerlid van Rodin merkweldig, omdat van aan de voeten tot de uiterste vingertoppen zijner figuren het expressieve van inwendige menschelijke passie ligt uitgedrukt. Dat wisten de Grieken niet: hoe dat de innerlijke ziel het menschelijke lijf kan vervormen tot gestalten van superbe schoonheid...

Ik eindig. Ik sprak over het werk dat mij het beste toescheen. Toch waren er dagen dat ik genot had van veel, dat hier onbesproken bleef, dat ik staan bleef voor de wondere tonaliteiten van de grootschgeziene waterzichten van Frans Claessens, dat ik staan bleef voor... het minste uit den tentoongestelden arbeid. Want in alles is iets schoons te vinden, het absoluut slechte bestaat niet. Het slechte is maar eene ontaarding van het goede, zooals duivelen afgevallen engelen zijn. Maar de impressies zijn zoo vluchtig dat wij mistroostig weer

de straat oploopen en tot ons eenig' profijt de voorbijwandelende menschen kleuriger beginnen te vinden dan eertijds. Onze ziel ververlangt meer, wij zijn nu reeds jaren gewoon aan diezelfde tentoonstelling, wij willen iets anders, wij willen beter, onze geest is nu zoo gemaakt, wij willen nu eindelijk eens de stukken zien die ons kunnen verbazen en onze verwende menschheid vernieuwen.

Zullen die dagen komen? Bestaat er een streven in Antwerpen of elders dat eens zal botten en bloesemen in schoonheid onvergetelijk?

Een der meest-herhaalde motieven in het werk van Gustave Moreau te Parijs is dat van den *Reizenden Engel*, l'Ange Voyageur. Met toegevouwen vleugelen zitten zij neer tusschen de pinakels en chimeras van oude cathedraalen en zij bedieden, volgens het inzicht van den kunstenaar, den goeden geest die over de steden waakt en bij wier afreizen het slecht weer oprankt uit de diepe donkere straten.

Wanneer zullen van de belforten en kerktorens van Vlaanderen de goede engelen neerzien en waken, de sterke geesten oproepen en leiden en het land vernieuwen?

Jozef Muls.

Gebed

O Liefde, liefde, 't hoogste en heiligste op deze aarde,
gij, die al 't Tijdige tot eeuw'ge Schoonheid wijdt,
gij, die aan 't Aardsche leent uw goddelijke waarde,
Erbarm u over mij en mijn ellendigheid!

O gij, de in gulden droom en verte alleen ontwaarde,
Droom van een wereld, wie mijn diepst Begeeren beidt,
maar, onvervuld steeds, nooit mijn brandend hert bedaarde,
Erbarm u over mij en mijn ellendigheid!

O Liefde, zoete troosteresse der Bedroefden,
Veerde moeder der Ontferden en Beproefden,
Gij, Heiligste aller Heilgen, die de majesteit
van uw onsterflijk Wonder, houdt geheven
trotsch, on-aantastbaar, over 't zondig eerdeleven;

erbarm u over mij en mijn ellendigheid...

Richard de Cneudt

De Bleeke Kaarsen

De bleeke kaarsen staan te weenen
in de blauwe duisternis,
en spinnen bevend rond zich henen
heilig-zoete treurenis;

En blauwe wierookswalmen hangen
in een droom van droome-geur,
ze zijn lijk stille weemoedszangen
van het zwijgend kerkgebeur

Ik wou hier lange, lange blijven
in die schemering alleen...
ik wou mijn ziele laten drijven
boven 't roode kaarsgeweên...

Gerard Ceunis

Mumie

Ziehier mijn droom: in 't oud Egyptenland
regeerend over 't rijk der pyramieden
der grijze sphinxen en der kariatieden,
met blauwe lotusbloemen in uw hand,

waart gij de Koningin; - en al de glorie
van uw bleek-bronze naaktheid, door den schijn
heenglorend van een zijden kleed, was fijn
gebeiteld op de muren der historie,

die worden zouden tot onschendbaar graf,
waarin men uw gebalsemd lijk zou dragen.
- Nu ruk ik al die klamme windsels af

mijn lief! en sla uw gouden masker stuk,
wel wetend dat gij blijft tot 't eind der dagen:
een bleeke mumie van versteend geluk.

Jan van Nylen

Vlaamsche Arbeid

Het Mirakelfeest

(Boucherij, Antwerpen, frs 1.75) en **Paascheieren** (Vlaamsche Boekhandel, Brussel, frs 1.75) van *Lambrecht Lambrechts*. - Twee zeer aangenaam en soms wel met scherpte van typeering en kleurigheid van situeering vertelde novellen. Ik geloof niet dat M^f Lambrecht Lambrechts noch met *Het Mirakelfeest*, noch met *Paascheiere* hooger literair werk, dat zou gesteund gaan op streng-psychologieke motieven en op realistisch-trouwe milieu-schildering, bedoeld heeft... Althans, behaag ik me in de meening dat de eenige betrachtting van M^f L.L. bij 't schrijven van die twee verhalen, gebleven is: goed vertelwerk te leveren, keurig geschreven novellenkunst, die aan alle lezers - en vooral aan zijn limburgsch volk - eenige aangename uurtjes met lectuur-verzet zou doen slijten... want dat erken ik geerne: dat in dezen tijd, waarin er zooveel met het woordje 'volk' en met de expressie 'volkskunst' wordt geschermd - en meest altijd ten onrechte, met slappe degens - die beide boekjes inderdaad echte volkskunst vertegenwoordigen d.i. literair werk zonder hogere vlucht, zonder algemeene levensdramatiek, dat echter door het interessante van zijne intrigue, het eenvoudige der ontleede gevoelens het bevredigende der ontkenning, het vlottende van stijl enz. de natuurlijke emotie en de nieuwsgierigheid der gewone lezers gemakkelijk bevredigt... Na deze opmerkingen, valt het al licht te begrijpen dat men nu niet *Paascheieren* moet vergelijken met het werk van 'n Israël Querido, 'n Frans Coenen, 'n Herman Robbers, 'n Stijn Streuvels... Strenge realiteit, onwrikbare karakter-ontwikkeling, epische levens-objectivatie missen we hier volstrekt: persoonlijk, blijf ik de humaniteit dier twee novellen-levenskringen zoo idealistisch volmaakt vinden, dat hare marionetten-perfectie zinstorend op mijne menschelijke imperfectie werkt. M^f L.L. staat niet in de optiek der groote werkelijkheid-zieners. In dat boek, verkramp niet het leven, in pijn en smarte, noch juicht het zijnen roes uit, in genot en gelukzaligheid; de tragiek van onzen levensgang snoert ons niet de keel dicht, met ontzetting, noch zingt in ons de heerlijke rythmus onzer menschelijkheid... De boeren van M^f L.L. - want 't zijn nog eens (ja,

nog eens!) boeren, die M^f L.L. vòòr ons doet hunnen rol vervullen - dwingen me soms te denken op die XVIIIe plaatjes, waarop we liefgepomponeerde boerinetjes met elegant-gefriseerde herdertjes zien dansen, op de zwierige graspleinen van le petit Trianon.

Dat al belet niet dat M^f L.L. soms uitmuntend beschrijft en vooral zeer behendig - met spannende boeikracht - weet te vertellen, en dat ik die twee lange novellen met rijk genoeg heb gelezen, in de overtuiging dat vele lezers er eene gezonde emotie in vinden zullen.

A.d.R.

Nazomer

van Gustaaf Vermeersch (Uitgave van Meindert Bogaerdt, te Zeist, frs 3.60) Ofschoon deze roman ons niet biedt een volledig stuk leven, in al zijne onderdeelen evenredig uitgebeeld en veelzijdig ontwikkeld in de verschillende karakters die tot de tragiek ervan bijdragen - de drie bewegings-plannen van Van Riebeeck, van Stiena, van Mathilda zijn niet gegroeid tot de eenheid en tot de epiek der groote, aangrijpende Werkelijkheid - verheugde me nochtans zijne lezing...

En wel om deze reden: omdat ik lang heb gewaand na lezing van dat flauw, onzinnig spiritisten-zitting-relaas *Het Raadsel*, van een paar brokken uit *Het Rollende Leven* en van eenige andere novellen, eindelijk van Vermeersch' sociale kronieken en kritieken, dat de pootige schrijver van *De Last* en van *Mannenwetten* dood was voor de kunst, dat hij was geworden voor goed een onmachtige theorieën-prediker - à la Brioux - die ons in plaats van kunstwerk - maar nochtans onder den schuilmantel der literatuur - sociale dythiramben en esoterische pleidooien ging leveren.

Ofschoon nu deze *Nazomer* - studie van een geval van hysterie, verhoogd door godsdienst-waanzin - onder technisch oogpunt, een boek blijkt, dat zeer slecht inéénzit, dat absoluut geene eenheid bezit en onafgewerkt van de pers is gekomen, nu traag, dan weer vlug de levenstoestanden zijner drie helden volgend en daarbij geschreven zijnde in eene taal die soms zelfs Louisa Duykers zou beschamen - en ofschoon ook het weer, in weerde en in rijpheid, ver van *Mannenwetten* en vooral van dien éénigen, stoer-sterken *Last* afblijft - steekt er toch nog genoeg levensobjectivatie en realiteits-weergave in om eenigzins dien benauwenden indruk weg te nemen en ons eenige hoop over te laten...

Maar wat zal er van *Het Rollende Leven* en van *Internationale Iloten* te recht komen? Esoterisme? Sociologie? Kunst?

A.d.R.

Albrecht Rodenbach

door Dr Leo Van Puyvelde (L.J. Veen, Amsterdam, uitgever - frs 3.50) - Een boek van weerde, niet zoozeer om de synthesis over Rodenbach 's wezen - die het ontegensprekelijk zou moeten geven en die het feitelijk niet geeft - als om zijn onberekenbaar documentarisch belang... een boek wiens verschijning me dan ook heugelijk lijkt, niet zoozeer ook door de wijze van behandeling - wat al te uitsluitelijk-documentair, te detailleerend-inlichtend - als door de personaliteit waarover het handelt en die we steeds met innige piëteit herdenken en waarvan dus ook elk levensfeitje, in onze oogen, 'n min of meer gegrond gewicht krijgt.

De toestand onzer vlaamsch literaire kritiek is al te ontzenuwd, al te ontmoedigend dan dat we niet zouden toejuichen elke eerlijke poging op dat gebied, waarop Van Puyvelde's *Rodenbach* mag als eene zeer aanzienlijke aanwinst beschouwd worden. Gevoegd bij mijnen eigen *Stijn Streuvels* en mijnen *Pastoor Hugo Verriest*, bij Jaak Boonen 's *Prosper Van Langendonck*, bij Aran Burfs' *René De Clercq*, helpt hij, in elk geval - en in zeer uitgestrekte mate - de eerste grondvesten eener nationale kritiek leggen.

Albrecht Rodenbach is een product van langen, stoeren arbeid, van neerstige opzoeking, van veelzijdig onderzoek, van beredeneerde studie. Zijne documentatie is sterk, streng, volledig: een zeer leerrijk boek, dat echter nog beter kon bepaald worden: een zeer geleerd boek...

Nog eens, herhaal ik: zijne documentatie moet de meest-eischendsten bevredigen en wie weet worden zelfs de leden der Koninklijke Vlaamsche Academie niet getroffen door zijne zeer diepzinnige dissertaties over de verschillende karakters der *Gudrun*, door zijne wetenschappelijk-taalkundige vergelijkingen [geschreven door Leo Van Puyvelde, doctor in de Germaansche philologie] der *Gudrun* met de Kudrun-sage, de Snorra-Edda enz. Ten volle verdient *Albrecht Rodenbach* het epitheticon: 'n geleerd boek...

Nu moet ik hier echter rechtzinnig bijvoegen dat ik van Leo Van Puyvelde - sedert vijf, zes jaar wisten we dat hij aan zijn Rodenbachwerk arbeidde - wat anders had verwacht dan 'n geleerd boek en dat aldus de lezing van *Albrecht Rodenbach* me, niettegenstaande al zijne vele en degelijke verdiensten, eene spijtige deceptie heeft doen doorvoelen...

Me dunkt: het boek is zoo nuchter, zoo koud, zoo zielloos (vooral waar het een hoogst-enthousiatisch wezen als Rodenbach geldt), toch zoo droog-weg betuigend, zoo zeker-kalmpjes doceerend - de stijl ook lijkt me wat al te onpersoonlijk, wat al te strak en stroef - zoodat ik soms de neiging in me voel wakker worden dit werk te rangschikken in de klasse van 't gene ik gewoon ben te noemen: *de statistische kritiek*, die zettende dan tegenover de *synthetische kritiek*, waardoor we rechtstreeks

de impressie van heel schrijver's immense wezen krijgen... Want, laat me toe het te zeggen: in dit werk, krijg ik die impressie niet.

Ik voele niet, in dit boek, Albrecht Rodenbach leven, noch begripte zijn geest, zijn hert, zijn ziel. Feitelijk brengen me Verriest's eenige lijnen uit de *Twintig Vlaamsche Koppen* oneindig dicht bij dat grootsche, ingewikkelde, geheimzinnige, machtige wezen, dan heel deze ernstige monographie van 250 bladzijden...

Zoo ook krijg ik nergens in dit boek, de voeling van de episch-symbolische *Gudrun*, noch leze erover de eindelijk-samenvattende woorden die zouden geven ons, in een paar breede volzinnen, hare eeuwig-menschlijke en algemeen-universeele en tevens vlaamsch-ontledende en vlaamschbeleerende beteekenis... Met spijt, zooals daareven op Verriest's Rodenbachportret, denk ik nu weer op de Gudrun-bepaling in dat jong, overmoedig, door-geestdrift-overmeesterd boekken van Jozef Muls: *Albrecht Rodenbach's Gudrun...* -

In 't kort: een zeer verdienstelijk, zeer ernstig en solied boek, een zeer gewenscht, onze-literatuur-verrijkend werk... eene uiterst nuttige bijdrage over Rodenbach's leven en karakter... echter niet *het* boek over Rodenbach.

A.d.R.

Een protest.

Leser, leest dit met vlyt: hier sult ghy sien end' merchken

De Wysheid en 't Verstant van de Antwerpsche Klercken, zou de goede vaderlander Marnix er over meenen, want de Heeren van den Gesthoelte uit het Antwerpsch Magistraat hebben genoeg Carara marmer en artiestengewetens gevonden om een standbeeld te gaan opstellen voor de flauwste snotvink die ooit in den hof der Vlaamsche Muzen kweelde... Julius De Geyter - diffugite Caprimulgi? - de zoete rijmelaar van het stemmingen kleurlooze 'Keizer Karel in het Rijk der Nederlanden', - dit rijmstuk: de loomste en meest verdienstelooze letterrups die onder officieele laurieren wou schuilen, - is deze glorie onweerdig, hoe wel toch de grap niet...

Uit naam der Vlaamsche Jongeren - buiten alle politiesch gevoelen om, dat ieder onzer volmaakt verafschuwt - verzetten wij ons hooghartig tegen deze dwaasheid van een onkundig, politiesch magistraat en vertrouwen in iedere oprechte meening onzer letterkundigen deze schuld op andere gewetens te doen wegen...

Vlaamsche Arbeid.

Vreemde Arbeid

Algemeen Overzicht 1908.

- De beperkte plaats waarover ik voor mijne Vreemde Arbeid-Kronijk beschik, laat me niet toe regelmatig genoeg de veelzijdige beweging der vreemde productie en de verwickelingen der uitheemsche literaire wereld bij te houden. Zoo zie ik me gedwongen - om toch eenigzins de actualiteit te volgen - in deze kronijk, eenige korte, algemeene nieuwsjes en inlichtingen mede te deelen.

Frankrijk - De winter 1907 is een dood seizoen geweest, wat aangaat de fransche literaire productie. Buiten *Mademoiselle Dax* van Claude Farrère, *L'Invasion* van Louis Bertrand en de *Dialogues des Amateurs* van Remy de Gourmont verscheen er weinig dat onze aandacht verdient te vestigen... Daarentegen heeft ons het voorjaar 1908 een zeer rijke oogst van voortreffelijke werken bezorgd. Ik noem: de geniale eersteling van Henri Barbusse, *L'Enfer*; een roman die, te midden de overstroming van drukpapier, die ons van uit alle uitgeverwinkels bedreigt, te midden de opéénstapeling van werken, waarvan er niets overblijft en die een half jaar na hun verschijnen, voor altijd, zijn vergeten - en zoo verschijnen er jaarlijks een paar duizend in Frankrijk - voorzeker verdient bewaard te blijven in ons aller bibliotheken - onze literaire Noë-arken - en met overtuigde vereering te worden herlezen. Ik noem daarna: de zoo lyrisch-wulpsche, rein-lyrische *Temps d'aimer* van Gérard d'Houville, het zoo simpele en aandoenlijke boek van René Boilesve *Mon Amour*, de teer-stemmige *Contes pour les enfants d'hier* van Albert Mockel. Daarna nog: *La Figurante* van Léon Frapié, *Un vieux bougre* van Charles Henry Hirsch, *Les Jeux qui s'ouvrent* van Henry Bordeaux. Ik zag nergens een weerdig werk van een Mr A of een Mr B 'de l'Académie française': van Bazin's *Blé qui lève* of van Bourget's *Emigré* durf ik niet gewagen; ik moet trachten te vergeten dat het dezelfde menschen zijn, die eens *Donatienne* en *Le Disciple* geschreven hebben...

Tusschen de dichtbundels durf ik de aandacht mijner lezers roepen op drie hooge uitingen: *Les Visages de la Vie* van Emile Verhaeren, *Les Royautés* van Abel Bonnard en *Les symphonies voluptueuses* van Maurice Gauchez. Ik stip ook het verschijnen aan van Anatole France's *Jeanne d'Arc*.

De Prix Goncourt 1907 werd toegekend aan Emile Moselly voor zijne buitenromans *Jean des Brebis* en *Terres Lorraines*: Emile Mossely lijkt me de dubbele invloed ondergaan te hebben, én van Alphonse Daudet én van Maurice Barrès; van daar een paar zeer sympathieke werken. Ik herinner dat de prijs Goncourt werd toegekend, de vorige jaren, aan John Antoine Nau voor zijne *Force Ennemie*, aan Claude Farrère voor zijne *Civilisés*, aan Léon Frapié voor *La Maternelle* en aan J.J. Tharaud voor hunnen *Dingley, l'illustre écrivain*.

J.K. Huysmans werd, als lid der Académie Goncourt, vervangen door Jules Renard, de zeer persoonlijke schrijver van die curieuse, eerlijke werken: *Le vigneron dans la vigne*, *Poil de Carotte*, *L'Ecornifleur* enz. In 't voorbijgaan: van Huysmans kwam er een nagelaten werk van de pers *Trois églises et trois primitifs*.

Na reeds Sully Prud'homme verloren te hebben, heeft nu de fransche literatuur de dood van François Coppée te betreuren. Coppée laat een zeer ongelijk werk na: naast de idioot-domme verzen van zekere zijner faubourg-gedichten (herinner U bijv. *Au jardin des Plantes*), naast de vervalschte sentimentaliteit van vele zijner volks-rijm-verhalen, de passionneel-sterke verzen van de *Intimités*, de dichterlijk-subtiële en spontaan-fleurige reeken van *Le Passant* en *Le luthier de Crémone*, naast vele klein-litteraire romans, de rechtzinnige en nederige bladzijden van *La bonne Souffrance*.

Italiën - Te Milaan, werd eindelijk de zoolang verbeide *La Nave* (Het Schip) van den genialen Gabriele d'Annunzio, onze moderne Dante, opgevoerd: eene grootsche verheerlijking van Venetiën, door het italiaansche volk met vervoering aanhoord. D'Annunzio heeft ook de publicatie van zijne briefwisseling met Eleonora Duse 'aux belles mains' (de heldin van *Il Foco* (Het Vuur), alwaar in d'Annunzio zelf onder de gedaante van Stelio Effrena verschijnt) aangekondigd: een zeer interessant document, ter oplossing van een der eigenaardigste liefdes-betrekkingen dezer eeuw. Van Grazia Deledda, verscheen onlangs *L'Edera* (Klimop), een nieuw siciliaansch verhaal, zoo geurig en zoo wild en sterk als haren *Elias Portolu*; van Giovanni Papinni *Il Piloto Cieco* (De blinde Loods), van Matilde Serao *Dopo il Perdono* (Na het vergeven), van de dichter Giovanni Cena, een epos *Homo* (Mensch).

In Italiën stierf Edmondo de Amicis, een goede romanschrijver van tweeden rang, (zijn beste werk heet *Cuore*) wereldberoemd, geestdriftig door het publiek gegeerd, maar nog al streng door de kritiek bejegend.

Scandinavïen - Een weinig vroeger kwam ons uit het Noorden, de droevige mare toe der dood van Holger Drachmann, Denemarken's beroemde auteur der *Digit* - zeer lyrische gedichten, nog een weinig te veel echter opgevat volgens de wijze van het oudere duitsche romantisme - en der zeeromans *Storm*, *Stilte*, *Zeemanswoord* enz.

Ook stierf een der rechtzinnigste Noorsche romanschrijvers: Jonas Lie, een zeer kloek talent, bewezen in eene lange reeks verhalen, waartoe behooren *De Driemaster 'Toekomst'*, *Rutland*, *Voorwaarts!* enz.

Buiten het nieuwe drama van Helge Rode *Morbus Tellerman* verscheen er weinig besonders in Scandinaviën.

Rusland - Aan mijne lezers die belang stellen in de russische literatuur beveel ik het standaardwerk van Prins Kropotkin aan: *Idealen en Werkelijkheid in de Russische Letterkunde*, alsook de russische bibliotheek van Maas en Van Suchtelen, waarin goedkoope uitgaven van Dostoievsky, Tourguenieff, Gorki, Lermontoff enz. het licht zagen.

Maxim Gorki gaf een nieuwe roman uit *De Moeder*, door de Russische censuur in beslag genomen, doch alreeds in het fransch vertaald. Sociaal en humanitaristisch lijk al de andere werken van Gorki, is dit jongste boek echter zorgvuldiger afgewerkt - op meer volledige en aanschouwelijke wijze een homogeen levens-fragment voorstellend - en sterker gestijleerd dan veel der vorigen. Over Gorki, verscheen in de reeks *Die Literatur* van Georg Brandes, een lezenswaarde studie van Hans Ostwald.

De jonge russische schrijver Leonide Andreïff, zò plotselings vermaard, gaf twee machtige, schoone en verschrikkelijke dramas *De Koning* en *Honger*.

England - Sully Prud'homme en Coppée in Frankrijk, De Amicis in Italiën, Drachmann en Lie in Scandinaviën, Thompson nu in England: de dood heeft geen ontzag... Op 13 November 1907, 's morgens, bij 't krieken van den dag, stierf te Londen, de dichter Francis Thompson, de fantasmagorist van de *Sister Songs*, van de *Poems* en de *New-Poems*, 'a true poet, one of a small band', zooals Meredith hem noemde in den brief die zijne zending van rozen vergezelde dier mooie, witte rozen, die werden in den kist van den dichter gesloten, en wier assche nu - ik voele hier de schemering van een teer symbool lichten - vermengd met de assche van den dichter-mensch begraven liggen.

Nieuwe werken: *The secret agent* van Joseph Conrad, *The stooping Lady* van Maurice Hewlett en *The Dynasts* von Thomas Hardy.

Met veel luister, werd de 80ste geboortedag van George Meredith, England's grootste romanschrijver van dezen tijd, een der edelsten auteurs onzer eeuw, gevierd.

Duitschland - En terwijl de bewonderaars van Meredith hunne liefde en hunne vereering van den ouden artiest uitdrukten, liep er door de duitsche kunstmiddens ook een geestdriftskoorts, ter gelegenheid van Hermann Sudermann's 50ste verjaring. Heel de duitsche pers was het ditmaal eens om in Sudermann Duitschland's prinselijksten dramaschrijver dezer eeuw te erkennen en om zijne stukken *Die Ehre*, *Morituri*, *Der Stürmgesele Sokrates*, *Schmetterlingenkampf* enz. te noemen als de levendigste, rechtzinnigste, kunstrijkste

van thans. Tevens verscheen het 100 duizendste exemplaar van zijn roman *Frau Sorge*.

Frank Wedekind gaf *Fruhlings Erwachen* en *Totentanz*, Hugo van Hofmansthal *Kleine Dramen*, Gerhart Hauptmann *Griechische Briefe*, Edward Stilgebauer, pas na *Der Börsenkönig*, als tweede deel van zijn cyclus *Die Lügner der Gesellschaft*, de nieuwe roman *Das Liebesnest*. De bewonderaars van Theodor Fontane publiceerden een bundel nagelaten stukken *Aus dem Nachlasse*.

Aan het werk van Coppée, van Meredith en van Sudermann alsook aan eenige der nu vernoemde werken, hoop ik in volgende nummers uitgebreidere bepreking te kunnen wijden... Op die belofte, sluit ik dit halfjaarlijks bilan van 't vreemde letterkundig leven.

* * *

Duitsche Literatuur: Der Börsenkönig van Edward Stilgebauer

(Nederlandsche vertaling: *De Beurs-Koning* bij L.J. Veen te Amsterdam). Ik voel me droevig, wanneer ik er op denk dat een kerel lijk die Stilgebauer nu door duizende menschen aanzien wordt als een der eerste - ja, dikwijls wel als de allereerste - der duitsche romanciers van den tegenwoordigen tijd. Zijn *Götz-Kraft* - die breede-van-opzet maar korte-van-vleugelslag 'Geschichte einer Jùgend', wiens vier deelen *Met volle zeilen*, *In de Branding*, *In Engen Kring* en *De kroon des levens* zoo'n zonderling mengelmoes van hyperrealisme en van dweepend-romantiekering gemijmer, van frisch landleven en onzuiver passiegewoel vertegenwoordigen - is, volgens de statistiek, het meest gelezen boek van dezen tijd... Nu moge dat succes verdiend zijn of niet, de naam van den schrijver blijft en Stilgebauer kan voor al zijne volgende werken op een gretig onthaal, met zekerheid, rekenen...

Onder het pompeuze opschrift *De Leugenaars der Samenleving* begint Stilgebauer een nieuwe cyclus, waarvan deze *Beurskoning* het eerste boekdeel.

Nu moet ik erkennen dat die *Beurskoning* zeer knap *vertelwerk* is en dat hij weer al de noodige elementen tot een nieuw populair succes inhoudt.

Onder *literair* oogpunt echter, = O. Daarom begrijp ik geenszins de noodzakelijkheid eener nederlandsche vertaling van dat sensatie-boek.

De onmacht van Stilgebauer om levende figuren te scheppen, om de realiteit met ziel te doorleven - natuurlijk dus ook om het geziene tot kunst te verwerken - mocht ons bijtijden een glimlachje van medelijden ontlokken. Stel die anemieke *Beurskoning* tegenover *L'Argent* van Zola: aldus vergeleken, smelt *De Beurskoning* weg onder het gestraal zijner vretende tuberculose, lijk sneeuw in de zon. In *L'Argent*, daar zit epiek in! daar wentelt het leven door, het bewogen leven der beurs-speculanten en der geld-sjachelaars, een wilde leven belicht met den rosgouden schijn der napoleons, doordaverd

met het geklank van goud- en zilvermunten, doorruischt met het zijig geschuif der bankpapieren... daar voelen we de tragiek van 't algemeen-menschelijke in, achter den schitterenden schijnmuur van het leven dier echte 'leugenaars der samenleving'...

Als ge ziet met wat 'n onmacht Stilgebauer bijv. de samenstroming van het volk rond de Handels-bank beschrijft! Geef die stof in handen van Zola: hij knakt u neer onder den wilden wind van dien volkshaat, onder de dringende stuwung van die verhitte menschenmassa, onder de dramatieke diepte van levensleed van dien angstigen samenloop. Bij Stilgebauer, kuchen eenige oudjes...

Zoo is, heel dat boek door, de menschheid: een gevolueer van poppen in een prentjes-atmosfeer.

Men begrijpt licht dat dusdanige romantiek - onder schijn van brutaal pseudo-realisme verborgen - en zoo 'n miserabele onmacht tot psychologische bezieling en tot epische uitbeelding. verlamdend werken moeten op iedere stijl-oorspronkelijkheid... en zoo durf ik feitelijk beweerden dat de romans van Alexandre Dumas père honderd maal beter geschreven zijn, met persoonlijkeren woordkeus en keurigere zinsverzorging, dan dit spiereeloos, steriotipiek, gemeen-eau de cologne-uitstinkend proza van Edward Stilgebauer.

Indien men op zulke werken steunen moest om de hedendaagsche duitsche literatuur te beoordeelen, dan vrees ik dat men zou gedwongen zijn die literatuur te aanzien als de verachterdste, de grofste, de ademlooste, de excrementieelste van Europa... Gelukkiglijk, leven er nog in Duitschland een paar Gerhart Hauptmann's en eenige Hugo von Hofmannsthal's: ik voeg erbij dat nog geen enkel hunner werken 200-duizend exemplaren opbracht.

A.d.R.

Errata.

- Door eene onoplettendheid van den dienstdoenden redactor, werd, in ons vierde nummer, de bijdrage *Moedertaal* zonder handteeken gedrukt. De schrijver van dat zangspel is Godfried Hermans.